

ISSN 2602 - 4306

Yıl:9, Sayı: 16, Haziran 2025

SBedergi

Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi
Electronic Journal of Social Sciences

Editör

Dr. Hanife CANDIR ŞİMŞEK

Editör Yardımcısı

Dr. Roza SÜLEYMANOĞLU

www.sbedergi.com

editor@sbedergi.com / bilgi@sbedergi.com

Editörden;

Akademik dünyaya emek veren kıymetli yazarlarımız ve değerli okurlarımız,

Sizlerle bir kez daha buluşmanın heyecanı ve mutluluğu içerisindeyiz. Yenilenen ve güçlenen yayın kadromuzla, dergimizin yeni sayısını sizlere sunmaktan büyük bir memnuniyet duyuyoruz. Yayın hayatına başladığımız günden bu yana, birbirinden değerli akademik çalışmalara ev sahipliği yapmış olmanın gururunu yaşıyor; bu süreçte bizlere destek olan tüm yazar ve okurlarımıza içten teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Dergimiz, sizlerin katkı ve ilgisiyle her geçen gün daha da büyüyerek istikrarlı bir şekilde gelişimini sürdürüyor. Bu gelişimin somut yansımalarını görmek bizler için büyük bir motivasyon kaynağıdır. Aynı zamanda, dergimizin ulusal ve uluslararası düzeyde görünürlüğünü artırmaya yönelik çalışmalarımız da aralıksız devam etmektedir.

Gelecek sayılarımızda da bilimsel çalışmalarınızı dergimizde görmekten onur duyacağımızı belirtmek isteriz. Üretmenin, paylaşmanın ve akademiye değer katmanın verdiği sorumlulukla çıktığımız bu yolda, sizlerle daha nice sayılarda yeniden buluşacağımıza olan inancımız tamdır.

Sağlık, huzur ve verim dolu günlerde yeniden görüşmek dileğiyle...

Editör

Dr. Hanife Candır Şimşek

Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi (SBedergi), 2017 yılında yayın hayatına başlamış uluslararası hakemli bir dergidir. SBedergi, Türkçe ve İngilizce dillerinde yayın kabul etmekte olup yılda iki kez Haziran ve Aralık aylarında yayımlanmaktadır. SBedergi, sosyal bilimlerin tüm alanlarından özgün bilimsel çalışmalara yer vermek ve bu çalışmaları bilim dünyası ile buluşturmak amacı taşımaktadır. Uluslararası birçok indeks tarafından taranan derginin daha kapsamlı olması amacıyla farklı ulusal ve uluslararası indekslere başvuru süreci devam etmektedir. SBedergi’de yayımlanan çalışmaların daha geniş veri tabanına yayılması ve daha geniş kitleye ulaşabilmesi amacıyla açık erişim (open access) politikası benimsenmektedir. Yayımlanması için gönderilen eserlerin daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanması için gönderilmemiş olması gerekmektedir. Dergide yayımlanan eserlerin her türlü ahlaki, dil ve bilimsel sorumluluğu yazarlara aittir. Yayın için gönderilen eserlerin yayın ve basım hakları SBedergi’ye devredilmiştir.

Editör/ Editor-In-Chief

Dr. Hanife CANDIR ŞİMŞEK

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Mahmut TEKİN, Selçuk Üniversitesi, Konya / Türkiye

Prof. Dr. Başaran GENÇDOĞAN, Atatürk Üniversitesi, Erzurum/Türkiye

Prof. Dr. Hakan UZUN, Ankara Üniversitesi, Ankara/Türkiye

Prof. Dr. Murat YILDIZ, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas/Türkiye

Prof. Dr. Abdülhalim AYDIN, Fırat Üniversitesi, Elazığ/Türkiye

Prof. Dr. Mustafa BOZ, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale/Türkiye

Prof. Dr. Kemal VATANSEVER, Alanya Alaaddin Keykubat Ün., Alanya / Türkiye

Prof. Dr. Nesrin DELİKTAŞLI, İstanbul Üniversitesi, İstanbul / Türkiye

Prof. Dr. H. Targan ÜNAL, Doğuş Üniversitesi, İstanbul / Türkiye

Doç. Dr. Burcu İlkay KARAMAN, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir / Türkiye

Doç. Dr. Adem KARA, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu / Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Taleh HALİLOV, Azerbaycan Devlet Ün., Nahçıvan, Azerbaycan

Alan Editörleri / Field Editors

Prof. Dr. Semra BENZER - Fen Bilgisi Eğitimi Bölümü, Gazi Üniversitesi, Ankara/Türkiye

Doç. Dr. Gülsüm ÇALIŞIR - İletişim, Halkla İlişkiler ve Tanıtım, Gümüşhane Üniversitesi
Gümüşhane/Türkiye

Doç. Dr. T. Osman MUTLU - Spor Yöneticiliği A.B.D., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Muğla/Türkiye

Doç. Dr. Öğretim Üyesi Sertan DEMİR – Konservatuar, Temel Bilimler, Sakarya Üniversitesi,
Adapazarı/Türkiye

Doç. Dr. Işıl Fulya ORKUNOĞLU ŞAHİN – Maliye Bölümü, Ankara Hacı Bayram Veli
Üniversitesi, Ankara / Türkiye

Doç. Dr. Yıldırım YILDIRIM – İşletme, Düzce Üniversitesi, Düzce/Türkiye

Doç. Dr. Feridun DUMAN - Turizm İşletmeciliği, Batman Üniversitesi, Batman/Türkiye

Doç. Dr. Makbule TOKUR KESGİN, Hemşirelik - Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi,
Bolu/Türkiye

Dr. Öğretim Üyesi Yakup ARI – Ekonomi ve Finans, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi,
Alanya / Türkiye

Dr. Öğretim Üyesi Kamil DOĞANCI – Tarih, Uludağ Üniversitesi, Bursa/Türkiye

Dr. Öğretim Üyesi Kemal ÖZCAN, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık - Ondokuz Mayıs
Üniversitesi, Samsun/Türkiye

Dr. Öğretim Üyesi Tuğba AYAS ÖNOL, Felsefe, Sanat ve Estetik - Sakarya Üniversitesi,
Adapazarı / Türkiye

Dr. Öğretim Üyesi Yusuf YALÇIN, Bilgi ve Belge Yönetimi - Tıbbi Dokümantasyon - Doğuş
Üniversitesi, İstanbul / Türkiye

İndeksler / Indexing

İÇİNDEKİLER**Gözde UZGİDİM** **1-21****Makale Türü: Araştırma**

Karadeniz Ereğli Müzesi'nde Bulunan Dokumalar Üzerine Bir Araştırma / A Research of The Weaving in The Karadeniz Ereğli Museum

Mehmet Öztürk, Mustafa Yıldırım **22-46****Makale Türü: Araştırma**

Kurumsal Yönetim Zirvesine Giden Yol: Türkiye'de C-Suite Yöneticilerin Profil Analizi / The Path To The Summit Of Corporate Governance: Profile Analysis Of C-Suite Executives In Turkey

Fatma UYAR, Mehmet CANATAR **47-70****Makale Türü: Derleme**

Üniversite Öğrencilerinin Bilgilenme Sürecinde Sosyal Medyanın Rolü: Bir Literatür İncelemesi / The Role Of Social Media In The Information Process Of University Students: A Literature Review

Tolga GÜL, Oğuz NEBİOĞLU **71-85****Makale Türü: Araştırma**

A Cultural Analysis Of Food In Traditional Sohbet Meetings Of Anatolia / Anadolu'nun Geleneksel Sohbet Toplantılarında Yemeklerin Kültürel Analizi

İdris ADIGÜZEL, Mehmet GÜLER **86-110****Makale Türü: Araştırma**

Finansal Okuryazarlığın Finansal, Sosyal ve Bireysel Refah İle İlişkisi / The Relationship Between Financial Literacy And Financial, Social And Individual Well-Being

Onay BUDAK **111-130****Makale Türü: Araştırma**

Beş Yaş Çocuk Resimlerinin Gelişimsel Çizim Becerileri Açısından İncelenmesi / Analysis Of Five-Year-Old Children's Pictures In Terms Of Developmental Drawing Skills

KARADENİZ EREĞLİ MÜZESİ'NDE BULUNAN DOKUMALAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA¹

Gözde UZGİDİM²

<https://orcid.org/0000-0003-3872-0700>

Öz

Dokumaların insanların günlük yaşamda kullanımı oldukça yaygındır. Giyim ürünlerinden ev kullanım eşyalarına kadar geniş bir yelpazede kullanımı söz konusudur. Eski uygarlıkların özellikle Orta Asya bölgesinde bulunmuş toplumların ihtiyaca yönelik üretmiş oldukları dokumaları kendi zevklerine göre süsledikleri görülmüştür. İnsanlar sadece fonksiyonel özelliğinden yararlanmak için değil; aynı zamanda kullanılan renk ve desenler ile içinde bulunduğu durumu, duygu, düşünce ve inanışlarını dokumalar ile göstermişlerdir. Dolayısıyla dokumaların kültürümüzdeki yeri ve anlamı önem arz etmektedir. Anadolu, dokumaların çeşitliliği ve varlığı açısından zengin bir bölgedir. Karadeniz bölgesi boyunca, bölgeye özgü farklı dokuma çeşitleri bulunmaktadır. Yer yaygısı ürünler, halı, seccade, heybe, yatak ve yastık örtüleri, kumaşlar vb. çeşitli ürünler yer almaktadır. Çalışma kapsamında Karadeniz kültürünün dokumalara nasıl yansıdığını incelemek açısından Zonguldak Karadeniz Ereğli Müzesi araştırma evreni olarak seçilmiştir. Müzenin bulunduğu bina tarihi bir öneme sahip olduğundan dolayı ayrıca dikkat çekicidir. Müze, Halil Paşa Konağı olarak bilinen bir binada faaliyetini sürdürmektedir. 3 katlı konağın her katı ve bahçesinde eserler sergilenmektedir. Çalışma konusu teşhirde ve depoda bulunan günlük yaşamın ev grubundan sekiz adet farklı türdeki dokuma eserlerden seçilmiştir. Dokumaların renk, desen, kompozisyon, teknik özellikleri ve mevcut durumları incelenmiştir. Veriler tablolaştırılarak sunulmuş ve fotoğraflar ile görsel ve metinsel anlamda kayıt altına alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dokuma, Belgeleme, Ereğli Müzesi

¹ Bu makale, 3. Uluslararası “Karadeniz’e Kıyısı Olan Ülkeler Sempozyumu”nda sunulmuş ve özeti yayımlanmış bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş hâlidir. Yazar, bu çalışmada Karadeniz Ereğli Müzesi Müdürlüğü’ne ve Melek Aydın’a katkılarından dolayı teşekkürü bir borç bilir.

Bu çalışma etik kurul onayı gerektirmemektedir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Mimarlık Tasarım ve Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Osmaniye, gozdeuzunca@gmail.com

A RESEARCH OF THE WEAVING IN THE KARADENİZ EREĞLİ MUSEUM

Abstract

The use of weaves is quite common in people's daily life. It is used in a wide range from clothing products to household goods. It was seen that the ancient civilizations, especially those found in the Central Asian region, they produced weaving for the needs and they were decorated according to their own tastes. People not only to take advantage of the functional features; but also with the colors and patterns used in the situation, feelings, thoughts and beliefs have shown with the weaving. Therefore, the place, importance and meaning of weaving in our culture is quite high. Anatolia is a rich region in terms of variety of weavings. There are different types of weaving throughout the Black Sea region. Floor covering products, carpets, prayer rugs, saddlebags, bed and pillow covers, fabrics, etc. a wide variety of products are included. Within the scope of the research, the Karadeniz Ereğli Museum in Zonguldak was chosen as the research universe in order to examine how the Black Sea culture is reflected in the weavings. The building where the museum is located is also notable because of its historical significance. The museum is located in a building known as Hali Pasha Mansion. The mansion has three floors and artifacts are exhibited in each floor and garden. The research subject was selected from the daily room on the third floor of the museum. The subject of the research was selected from eight different types of woven arts from the household group of daily life, which are on display and in storage. The color, pattern, composition, technical properties and current status of the weavings were examined. The data was presented in tabular form and recorded visually and textually with photographs.

Key Words: Weaving, Documentation, Ereğli Museum.

GİRİŞ

Türkler tarihin her döneminde, dünya uygarlığına değerli sanat eserleri armağan etmiş bir ulustur. Türk kültürünün en büyük özelliği binlerce yıl boyunca geniş bir coğrafyada etkili olması ve bu bölge kültürlerinden etkilenmesidir. Kültür birikimi göç edilen her bölgeye taşınmış, orada çevresel faktörleri de içine alarak yayılım göstermeye devam etmiştir. Göç yaşantısının Anadolu topraklarında son bulması bu bölgenin önemli sanat ve kültür merkezlerinden biri haline gelmesine neden olmuştur.

Anadolu barındırdığı mimari eserlerinin yanında zengin bir sanat koleksiyonuna sahiptir. Somut ve somut olmayan kültürel miras ve değerler açısından köklü bir geçmişini bulunmaktadır. Arkeolojik kazılar ve çalışmalar sonucu tekstil alanının her türünden buluntu ve kalıntıya rastlanmıştır. Dolayısıyla tekstil geleneğinin başlamasında Anadolu ve çevresinin rolü yadsınamaz durumdadır. Tekstil alanından keçe, kumaş, kolan, örme alt dallarının yanı sıra, dokumaların çeşitliliği açısından da oldukça zengin bir bölgedir. Nitekim Anadolu dokumaları dokunduğu bölgenin kültürü, sosyo-ekonomik yapısı, coğrafi konumu ile ilgili bilgilerin aktarıldığı kültür temsilcileridir.

Türk kültürünün zengin kaynaklarından biri olan dokumacılık, Orta Asya'dan günümüze Türklerin başlıca uğraşısı olmuştur. Giyim ürünlerinden ev kullanım eşyalarına kadar geniş bir yelpazede kullanımı söz konusu olmakla beraber, yaşadıkları her yerde günlük yaşamda kullandıkları giysi, çadır, eşya çuvalı gibi ürünleri süslemişler ve bu örnekleri çeşitlendirerek geliştirmişlerdir. Anadolu halkının zengin bir sanat anlayışına sahip olduğu dikkate alınırsa, bu kültüre dokuma sanatının sağladığı katkıların büyük olduğu düşünülmektedir (Akan, 2008, s. 22; Ortaç, 2008, s. 971).

Dünya tarihinde birçok farklı medeniyet bulundukları kültürel yapı ve sanat anlayışına göre farklı teknik ve desenlerde dokumalar yapmış olmasına rağmen, yapım aşamasında benzer tekniklerin kullanıldığı görülmüştür. Bu tekniklerin ne zaman ve ne türde kullanılması gerektiği ise önemli bir konudur. Usta dokumacılar, dokumalarda istedikleri etkinin hangi teknik ile sağlandığını bulana kadar o tekniği geliştirmeyi ve uygulamayı zaman içinde öğrenmişlerdir (Yalın, 2021, s. 30).

3

Anadolu'da her bölgenin kendine özgü dokuma çeşidi, tekniği ve kompozisyon biçimlerinden oluşan yerel dokumaları mevcuttur. Kullanılan renkler, motifler, kompozisyon ve teknikler farklılık gösterebilmektedir. Özellikle etrafta bulunan nesneler, bitkiler ve yaşam biçimi dokumalara yansımaktadır. Bitkilerden elde edilen renkler ve motiflerin dokunuş tarzı yöreye ait özellikler kazandırmaktadır. Ortak dile sahip olan motifler, dokunduğu bölgeye göre farklı isimler ve anlamlara sahip olabilmektedir. Bu durum dokumalara ayırt edilebilir bir özellik, çeşitlilik ve zenginlik kazandırmıştır.

Karadeniz Bölgesi dasdar³, kolan, kilim teknikli dokumalar, yolluk dokumalar, Keşan (Çeşan) Bez⁴, elpek bezi⁵, Rize bezi⁶ (feretiko) gibi farklı tekniklerde üretilen

³ 30-40 cm enindeki dar ve uzun dokuma parçalarının yan yana getirilip dikilmesiyle elde edilen havsız, düz bir dokuma türü olup çözgü yüzü cıcım tekniğinde dokunan yer yaygındır. Yörede 'dasday' ve 'çul' olarak da adlandırılmaktadır. Özellikle Doğu Karadeniz bölgesinde kullanımı yaygındır (Deniz, 2009, s. 25, 26).

⁴ Keşan bezi genellikle Trabzon ve Rize civarında pamuk iplikleri kullanılarak dokunan çözgü ipliklerinin ikat yöntemi ile boyanması sonucu renklendirilen, Karadeniz kadının günlük giyiminde yaygın olarak kullandığı pamuklu dokuma türüdür (Akpınarlı ve Üner, 2019, s. 139).

⁵ Keten veya pamuk ipliğinin bezayağı tekniğinde düzen adı verilen yerel el tezgahlarında dokunması ile çözgü ve atkıda tek renk veya renk tekrarları kullanılarak boyuna elde edilen dikey çizgili dokumalardır. Zonguldak ilinin Ereğli İlçesinde kullanımı yaygındır. Ereğli'de "elpek", Çaycuma'da "pelemet" diğer yerleşim birimlerinde ise "çözme bez" olarak adlandırılmaktadır (Akpınarlı ve Çalışkan, 2021, s. 291; Tonus ve Kaynar, 2015, s. 33).

⁶ Rize'de yetiştirilen kendir bitkisinden elde edilen kendir ipliğinin kamçılı el tezgahlarında dokunması ile üretilmektedir. Çözgüde kendir, atkıda ise pamuk veya ipek iplik de kullanılmakta olup, iç gömlek, havlu, masa örtüsü, çarşaf gibi kullanım alanına sahiptir (Akpınarlı ve Çalışkan, 2021, s. 296).

karakteristik dokumalara sahiptir. Bölge içerisinde Zonguldak ilinin düz dokuma ve kumaş dokumacılık alanlarına uzun yıllardır süregelen katkısı söz konusudur.

Zonguldak, Batı Karadeniz Bölgesi'nde bulunan kuzeyde Karadeniz, kuzeydoğuda Bartın, doğuda Karabük, güneyde Bolu ve batıda Düzce illeriyle çevrilidir (www.zonguldak.gov.tr). Zonguldak'ın en büyük ilçesi olan Ereğli, denize dik meyilli inen tepeler üzerine kurulmuş yerleşim yeridir. Tarih boyunca işlek bir liman kenti olmakla beraber Karadeniz kıyılarının en doğal limanlarından biridir (Büyükçetin, 2023, s. 20; Tonus ve Kaynar, 2015, s. 32).

Bu çalışmada, Karadeniz Ereğli Müzesi'nde teşhir ve depoda bulunan heybe, torba, yastık ve kilim dokumaları araştırma kapsamında incelenmiştir.

1. KARADENİZ EREĞLİ MÜZESİ

Karadeniz Ereğli Müzesi, Halil Paşa Konağı olarak bilinen zemin + 3 katlı, orta sofalı plan tipinde ve kâgir olan bir yapı içinde hizmet vermektedir. Halil Paşa Konağı 19. yüzyıl sonlarında (tahminen 1870'li yıllar) Padişah 2. Abdülhamit döneminde sancak beyi olan Halil Paşa Karamahmutoğlu tarafından yaptırılmıştır. Eski bir kilisenin temeli üzerine inşa edilen konakta, Roma dönemine ait binalardan toplanan antik spoli malzemeler şapolyen (devşirme) olarak özellikle cephe süslemesinde kullanılmıştır. Bir dönem ortaokul ve kız meslek lisesi olarak kullanılan, uzunca bir süre ise sahipsiz kalan ve büyük ölçüde tahribata uğrayan bina restore edilmek üzere 1989 yılında Kültür Bakanlığına tahsis edilmiştir. Yaklaşık 10 yıllık bir restorasyon çalışmasından sonra müze 01.08.1998 tarihinde hizmete açılmıştır. Müzenin zemin katında Ereğli ve çevresinden toplanan Hellen, Roma, Bizans dönemlerine ait mermer mezar atelleri, figürlü mermer sütun başlıkları, cam kaplar, takılar, çeşitli madeni eserler, kandiller ve figürlerden oluşan arkeolojik eserler sergilenmektedir. Birinci katında pişmiş toprak amforalar, Lidya, Grek, Roma, Bizans, Abbasi, Emevi, Sasani, Artuklu, Selçuklu ve Osmanlı sikkeleri koleksiyonlarından oluşan eserler teşhir edilmektedir. İkinci katta çeşitli erkek ve kadın giysileri ile yöreye özgü bir dokuma olan “elpek” kumaşı ve ipliği, dokuma aletleri, mendil, bohça, örtü gibi dokuma türleri, silahlar, mühürler, tütünle ilgili eşyalar, tespih, saat, mutfak eşyaları, ölçü ve tartı aletleri ve yazma eserlerden oluşan yöresel etnografik eserler sergilenmektedir. Üçüncü kat ise Osmanlı dönemine uygun döşenmiş olup, müze-ev düzenlemesine uygun olan bu katta sırasıyla oturma odası,

misafir odası, günlük oda ve yatak odası bulunmaktadır. Müze bahçesinde ise, Grek, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait sütun başlıkları, sütun gövde ve kaideleri, çeşitli mimari parçalar, lahitler ile pandomim sanatçısı Krispos'un anıt mezarı vardır (www.kulturportali.gov.tr).

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Karadeniz Ereğli Müzesi envanterine kayıtlı teşhir ve depoda bulunan heybe, torba, yastık ve kilim dokumaları motif, kompozisyon, renk ve teknik açıdan incelenmiş ve literatüre kazandırılmıştır. Çalışma konusu müzenin üçüncü katında bulunan günlük oda ile ikinci katında bulunan oturma odası ve depodan seçilmiştir. Günlük odada sergilenen bir adet heybe, bir adet torba ve iki adet yastık grubu; oturma odasında sergilenen bir adet kilim ve depoda bulunan üç adet kilim olmak üzere toplamda sekiz adet farklı türdeki eser araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır.

Araştırmada betimsel tarama yöntemi kullanılmıştır. Veri toplamada konu ile ilgili yazılı kaynaklar taranarak incelenmiştir. Müze yetkilileri ile yapılan görüşmeler sonucu gerekli izinler alınmış ve envanter kayıtları incelenmiştir. Dokumaların kimlik ve dönem bilgileri, hammadde, üretim tekniği, mevcut durumu gibi yapısal özellikleri ve tasarımsal özelliklerine ait veriler nitel yöntemler (bilgi formları) ve tarama modeli ile elde edilmiştir.

5

Eserlerin genel ve detay fotoğrafları çekilmiş, kompozisyon şemaları çıkarılmış, motif detayları bilgisayar programında çizilerek veriler kayıt altına alınmış ve kapsamlı bir şekilde belgelenmiştir. Böylece örnek dokumalara ait yazınsal ve görsel belgeleme işlemleri gerçekleştirilmiştir.

3. BULGULAR VE YORUM

Eserlere ilişkin görsel ve metinsel veriler tablo halinde açıklanmıştır.

3.1. Örnek 1

Tablo 1. 1 Numaralı Esere İlişkin Veriler

Örnek no:	1	İnceleme Tarihi:	08.08.2019
 Fotoğraf 6. Eser görseli (ön yüzü) Fotoğraf 7. Eser görseli (arka yüzü)			
Türü:	Kilim	Envanter no:	E-96.1.4
Müzeye geliş şekli ve tarihi:	Satın alma/ 24.04.1996	Bulunduğu yer:	Karadeniz Ereğli Müzesi, ikinci kat
Tekniği:	Kilim- cicim	Üretildiği yer:	Karadeniz bölgesi
Çözümlü sıklığı (10cm ende/adet):	36	Üretim Tarihi:	20.yy başları
Atkı adedi(10cm boyda/adet):	68	Kullanım alanı:	Heybe
Hammaddesi(atkı, çözgü, motif):	Yün	Yöredeki adı:	Heybe
Durumu:	Heybe fonksiyonel özelliğini yitirmemiş ve sağlam durumdadır. Ancak heybenin arka kısmında irili ufaklı lekelenmeler görülmektedir.	Kullanılan motifler:	Kurtağzı, tarak, su yolu, akrep, gelin bohçası, çengel, dörtlü göz
Ebatları(enxboy):	50 x 120 cm	Kullanılan renkler:	Siyah, bordo, yeşil, turuncu, mavi, beyaz
Göz ebatları:	50 x 45 cm		

Heybe, kilim tekniğinde dokunmuştur. Ayrıca heybenin orta kısmına denk gelen alanda bulunan motifler cicim tekniği ile dokunmuştur. Heybe üç bölümden meydana gelmektedir. Heybe gözlerinin orta zemininde içi kurtağzı dolgulu akrep motif

bulunmaktadır. Akrep motifinin dış kısmı tarak ve su yolu motifleri ile çevrelenmiştir. Siyah zemin üzerinde ise yirmi dört adet yörede gelin bohçası olarak adlandırılan motifler yer almaktadır. Heybenin orta bölümü kuşaklara bölünmüş ve üzerlerinde çengel, dörtlü göz ve gelin bohçası ile süsleme yapılmıştır. Ayrıca heybe gözlerinin başında ve sonunda sınır atkısı ile sınırlandırma yapılmıştır. Heybenin arka kısmı kilim tekniğinde dokunmuştur. Çubuk denilen renkli şeritlerden oluşan bir düzen mevcuttur.

3.2. Örnek 2

Tablo 2. 2 Numaralı Esere İlişkin Veriler

Örnek no:	2	İnceleme Tarihi:	08.08.2019
  Fotoğraf 8. Eser görseli (ön yüzü) Fotoğraf 9. Eser görseli (arka yüzü)			
Türü:	Kilim	Envanter no:	1988/36
Müzeye geliş şekli ve tarihi:	Satın alma/ 27.12.1988	Bulunduğu yer:	Karadeniz Ereğli Müzesi, ikinci kat
Tekniği:	Cicim	Üretildiği yer:	Karadeniz bölgesi
Çözümlü sıklığı (10cm ende/adet):	32	Üretim Tarihi:	20.yy başları
Atkı adedi(10cm boyda/adet):	63	Kullanım alanı:	Torba, çanta
Hammaddesi(atkı, çözgü, motif):	Yün	Yöredeki adı:	Torba
Durumu:	Torba fonksiyonel özelliğini yitirmemiş ve sağlam durumdadır. Ancak arka yüzünde aşımalar görülmektedir.	Kullanılan motifler:	Elibeline, göz, kazayağı
Ebatları(enxboy):	50 x 56 cm	Kullanılan renkler:	Siyah, bordo, mavi, pembe, turuncu, lacivert, kahverengi, sarı, açık mavi

Torba dokuma kilim tekniğinde dokunmuştur. Dokumanın zemininde kaydırmalı olarak eşkenar dörtgenler ile süsleme yapılmıştır. İçlerinde elibeline motifleri bulunmaktadır. Uzun kenar sularında sıralı olarak göz motifleri; kısa kenar sularında ise kazayağı

motifleri yer almaktadır. Torbanın arkası kilim tekniğinde dokunmuş olup siyah renklidir. İpliklerin saç örgüsü şeklinde örülmesiyle sap oluşturulmuştur.

3.3. Örnek 3

Tablo 3. 3 Numaralı Esere İlişkin Veriler

Örnek no:	3	İnceleme Tarihi:	08.08.2019
			
Fotoğraf 10. Eser görseli (ön yüzü)		Fotoğraf 11. Eser görseli (arka yüzü)	
Türü:	Kilim	Envanter no:	E-96.3.4
Müzeye geliş şekli ve tarihi:	Satın alma/ 20.11.1996	Bulunduğu yer:	Karadeniz Ereğli Müzesi, ikinci kat
Tekniği:	Cicim	Üretildiği yer:	Karadeniz bölgesi
Çözümlü sıklığı (10cm ende/adet):	32	Üretim Tarihi:	20.yy başları
Atkı adedi(10cm boyda/adet):	61	Kullanım alanı:	Yastık
Hammaddesi(atkı, çözgü, motif):	Yün	Yöredeki adı:	Yastık
Durumu:	Yastık fonksiyonel özelliğini yitirmemiş ve sağlam durumdadır. Ancak kenarlarda sökülmeler mevcuttur. Arka yüzünde aşınmalar ve büyük ebatlı lekelenmeler görülmektedir.	Kullanılan motifler:	Elibeline, göz, çengel
Ebatları(enxboy):	48 x 91 cm	Kullanılan renkler:	Pembe, turuncu, gri, bordo, hardal sarısı ve beyaz

Örnek 3, günlük odada oluşturulan oturma grubunun örneklerinden birisidir. Dokumanın kompozisyonu zemin kaydırmalı ekseninde eşkenar dörtgenler ile süslenmiştir. Eşkenar dörtgenlerin içinde çengel ve göz motifi bulunmaktadır. Yastık kılıfının arkası kilim tekniğinde dokunmuş olup siyah renklidir. Eserde leke oluşumu, sökülme ve renk solmaları başlıca sorunlar arasındadır.

3.4. Örnek 4

Tablo 4. 4 Numaralı Esere İlişkin Veriler

Örnek no:	4	İnceleme Tarihi:	08.08.2019
			
Fotoğraf 12. Eser görseli (ön yüzü)		Fotoğraf 13. Eser görseli (arka yüzü)	
Türü:	Kilim	Envanter no:	E-96.3.5
Müze'ye geliş şekli ve tarihi:	Satın alma/ 20.11.1996	Bulunduğu yer:	Karadeniz Ereğli Müzesi, ikinci kat
Tekniği:	Cicim	Üretildiği yer:	Karadeniz bölgesi
Çözgü sıklığı (10cm ende/adet):	32	Üretim Tarihi:	20.yy başları
Atkı adedi(10cm boyda/adet):	60	Kullanım alanı:	Yastık
Hammaddesi(atkı, çözgü, motif):	Yün	Yöre'deki adı:	Yastık
Durumu:	Yastık fonksiyonel özelliğini yitirmemiş ancak yıpranmış durumdadır.	Kullanılan motiflerin yöre'deki adları:	Elibelinde, göz, çengel
Ebatları(enxboy):	45 x 70 cm	Kullanılan renkler:	Pembe, bordo, hardal sarısı, gri, beyaz

Örnek 4, günlük odada oluşturulan oturma grubunun örneklerinden birisidir. Dokumanın kompozisyonu zemin kaydırmalı eksen'de eşkenar dörtgenler ile süslenmiştir. Eşkenar dörtgenlerin içinde çengel motif'i bulunmaktadır. Yastık kılıfının arkası kilim tekniğinde dokunmuş olup siyah renklidir. Ön yüzünde köşede büyük bir lekelenme oluşmuştur. Arka yüzünde yer yer lekeler ve iplerde sökölme'ler görölmektedir. Yan kısmında ise yırtılmalar oluşmuş ve çengelli iğne ile tutturulmuştur. Renklerde solmalar ve ipliklerde aşınmalar meydana gelmiştir.

3.5. Örnek 5

Tablo 5. 5 Numaralı Esere İlişkin Veriler

Örnek no:	5	İnceleme Tarihi:	29.09.2024
 Fotoğraf 14. Eser görseli (ön yüzü)			
Türü:	Kilim	Envanter no:	2021.16 (E)
Müzeye geliş şekli ve tarihi:	Bağış/ 11.11.2021	Bulunduğu yer:	Karadeniz Ereğli Müzesi, Depo
Tekniği:	Kilim	Üretildiği yer:	Karadeniz bölgesi
Çözüğü sıklığı (10cm ende/adet):	34	Üretim Tarihi:	20.yy başları
Atkı adedi(10cm boyda/adet):	61	Kullanım alanı:	Yer yaygısı
Hammaddesi(atkı, çözgü, desen):	Çözgü: Pamuk Desen: Yün	Yöredeki adı:	Kız Kilim
Durumu:	Eser tek parça halinde iyi durumdadır. Ancak her iki kısa kenarında sökülmeler mevcuttur. Renk solmaları görülmektedir.	Kullanılan motifler:	Zincir göbek, basamaklı (merdiven) göbek
Ebatları(enxboy):	295 x 60.5 cm	Kullanılan renkler:	Kırmızı, siyah, turuncu, kiremit rengi, beyaz, gri, lacivert

Örnek 5 kız kilim olarak isimlendirilmektedir. Kilim iki şak olarak dokunarak bu iki parçanın boyu yönünde birbirine dikilmesiyle oluşturulmuştur. Dokuma yönüne göre ele alındığında kilimin zemini, yatay ekseninde farklı renklerdeki şeritlerin sıralanmasıyla meydana gelmektedir. Kilimin ortasında yer alan kırmızı geniş şerit ve bu şeridin hem altında hem de üstünde bulunan gri zeminli şeritler, ortalarındaki zincirli göbek ve basamaklı (merdiven) motifleri ile genel kompozisyonun ana hatlarını oluşturmaktadır.

3.6. Örnek 6

Tablo 6. 6 Numaralı Esere İlişkin Veriler

Örnek no:	6	İnceleme Tarihi:	29.09.2024
 Fotoğraf 15. Eser görseli (ön yüzü)			
Türü:	Kilim	Envanter no:	2021.17 (E)
Müzeye geliş şekli ve tarihi:	Bağış/ 11.11.2021	Bulunduğu yer:	Karadeniz Ereğli Müzesi, Depo
Tekniği:	Kilim	Üretildiği yer:	Karadeniz bölgesi
Çözü sıklığı (10cm ende/adet):	34	Üretim Tarihi:	20.yüzyıl
Atkı adedi(10cm boyda/adet):	61	Kullanım alanı:	Yer yaygısı
Hammaddesi(atkı, çözgü, motif):	Çözgü : Pamuk Desen :Yün	Yöredeki adı:	Kız Kilim
Durumu:	Kilim fonksiyonel özelliğini korumaktadır. Kenarlarda sökülmeler ve renklerde solmalar mevcuttur.	Kullanılan motifler:	Zincir göbek, basamaklı (merdiven) göbek
Ebatları(en x boy):	76 x 283 cm	Kullanılan renkler:	Kırmızı, siyah, turuncu, tarçın rengi, lacivert, gri, beyaz.

Örnek 6’da incelenen eser ile bu eser aynı kişi tarafından müzeye bağışlanmıştır. Yörede kız kilim olarak isimlendirilmektedir. Tek şak olarak dokunmuş ve motiflerin yarısı dokumada görünmektedir. Dokumada yatay eksende farklı renk ve ebatlarda şeritler ve zincirli göbek ile basamaklı göbek motiflerinin yarım görüntüleri kompozisyonun ana hatlarını oluşturmaktadır. Kırmızı, siyah, lacivert, beyaz, tarçın renkleri kullanılmıştır.

3.7. Örnek 7

Tablo 7. 7 Numaralı Esere İlişkin Veriler

Örnek no:	7	İnceleme Tarihi:	29.09.2024
 Fotoğraf 16. Eser görseli (ön yüzü)			
Türü:	Kilim	Envanter no:	1996/3/1
Müzeye geliş şekli ve tarihi:	Satın Alma/ 20.11.1996	Bulunduğu yer:	Karadeniz Ereğli Müzesi, ikinci kat. Oturma odası bölümü
Tekniği:	Kilim	Üretildiği yer:	Bilinmiyor
Çözümlü sıklığı (10cm ende/adet):	33	Üretim Tarihi:	20.yy
Atkı adedi(10cm boyda/adet):	65	Kullanım alanı:	Yer yaygısı
Hammaddesi(atkı, çözgü, motif):	Çözgü : Pamuk Desen :Yün	Yöredeki adı:	Bilinmiyor
Durumu:	Ürün tozlu durumda olup fonksiyonel özelliğini yitirmemiştir.	Kullanılan motifler:	Çengel, tarak, kurtağzı, elibeline
Ebatları(en x boy):	165 x 395 cm	Kullanılan renkler:	Siyah, bordo, krem, sarı, kahverengi, gri, açık mavi, kırmızı

Kilim, boyuna doğru dokuz şeride bölünmüştür. Her şeridin zemin rengi farklıdır ve siyah, bordo, krem, gri renkleri kullanılmıştır. Tüm şeritlerde aynı kompozisyon düzeni hâkimdir. Şeritler çengel motifinin yatay şeklinde sıralanması ile birbirinden ayrılmaktadır. Yan yana dizilmiş beş adet koçboynuzu motifi ile süslenmiş tarak motifleri

vardır. Bu motifin altında ve üstünde elibelinde motifi, içinde ise kurtağzı motifleri bulunmaktadır.

3.8. Örnek 8

Tablo 8. 8 Numaralı Esere İlişkin Veriler

Örnek no:	8	İnceleme Tarihi:	29.09.2024
 Fotoğraf 17. Eser görseli (ön yüzü)			
Türü:	Kilim	Envanter no:	1988. 32
Müzeye geliş şekli ve tarihi:	Satın alma/ 27.12.1988	Bulunduğu yer:	Karadeniz Ereğli Müzesi, ikinci kat. Depo 2, alt raf
Tekniği:	Kilim	Üretildiği yer:	Bolu
Çözümlü sıklığı (10cm ende/adet):	32	Üretim Tarihi:	20.yy başları
Atkı adedi(10cm boyda/adet):	55	Kullanım alanı:	Yer yaygısı
Hammaddesi(atkı, çözgü, motif):	Yün	Yöredeki adı:	Kıbrısçık kilimi
Durumu:	Eser tek parça halinde iyi durumdadır fakat iki farklı bölgesinde tamirat yapıldığı görülmektedir. Bazı bölgelerinde aşınmalar mevcuttur.	Kullanılan motifler:	Pıtrak
Ebatları(en x boy):cm	144 x 395 cm	Kullanılan renkler:	Siyah, turuncu, açık mavi, pembe, bordo, yağ yeşili, krem

13

Yörede Kıbrısçık kilimi olarak adlandırılmaktadır. Tek parça halinde dokunan kilimin atkı ve çözgüsü yündür. Kilimin zemini pıtrak motifinden oluşturulan eşkenar dörtgen

şekillerin yatay ekseninde yan yana ve dikey ekseninde ise diyagonal raport kompozisyon düzeniyle tasarlanmıştır. Her iki kısa kenarında başlangıç ve bitiş bordürü bulunmaktadır.

İncelenen dokumalar kullanım amacı ve üretim şekli bakımından çeşitlilik göstermektedir. Eserlerde kullanıma ve beklemeye bağlı olarak yer yer solmalar ve lekelenmeler meydana gelmiştir. Genel olarak renklerde belirgin solmalar göze çarpmamaktadır. Örnek’1 de yer alan heybe iyi durumdadır. Renklerde solma görülmemektedir. Örnek’2 de yer alan torba desenleri oldukça sıktır. Arka yüzü lekeli. Örnek’3 de yer alan yastık yüzünün motifi tüm yüzeyi kaplayacak şekilde oluşturulmuştur. Ön yüzünde ise solmalar meydana gelmiştir. Örnek’4 de yer alan yastık yüzünde yırtılmalar meydana gelmiştir (Fotoğraf:1 yastık yüzü). Örnek’5 de yer alan yer yaygısı iki şak olarak dokunmuş ve sonradan birleştirilmiştir. Örnek’6 da yer alan kilim tek şaktır. Renkleri canlıdır. Örnek’7 de yer alan kilim dokumanın saçaklarında yıpranmalar meydana gelmiştir. Örnek’8 de yer alan yer yaygısı iyi durumdadır.

Fotoğraf 1: Yastık Kılıfında Oluşan Yırtılmalar

Yöreye yakın illerde yapılan çalışmalarda bu makalede yer alan bazı örnekler ile renk, kompozisyon ve motif açısından benzerlikler tespit edilmiştir.

Özkoca ve Şanlı (2017:1609) tarafından yapılan “Çorum İli Dodurga İlçesi Mehmet Dede Tekke Köyüne Ait Kilimlerin Bazı Özellikleri” adlı çalışmada Resim 6’da görseli verilen yastık örneği ile bu çalışmada Örnek 3’de yer alan yastık, kompozisyon şeması açısından birbirine benzemektedir (Fotoğraf 2).

Fotoğraf 2. a) Örnek 3’de Yer Alan Yastık (Uzgidim, 2019) b) Çorum (Dodurga) İline Ait Yastık (Arıöz, 2017).

Özkoca ve Şanlı (2017:506) tarafından yapılan “Eskiyapar Köyü Cemevi (Çorum-Alaca) Düz Dokuma Örneklerinden Yastıklar” adlı çalışmada Örnek 9’da görseli verilen yastık örneği ile bu çalışmada Örnek 4’de yer alan yastık, kompozisyon şeması açısından birbirine benzemektedir.

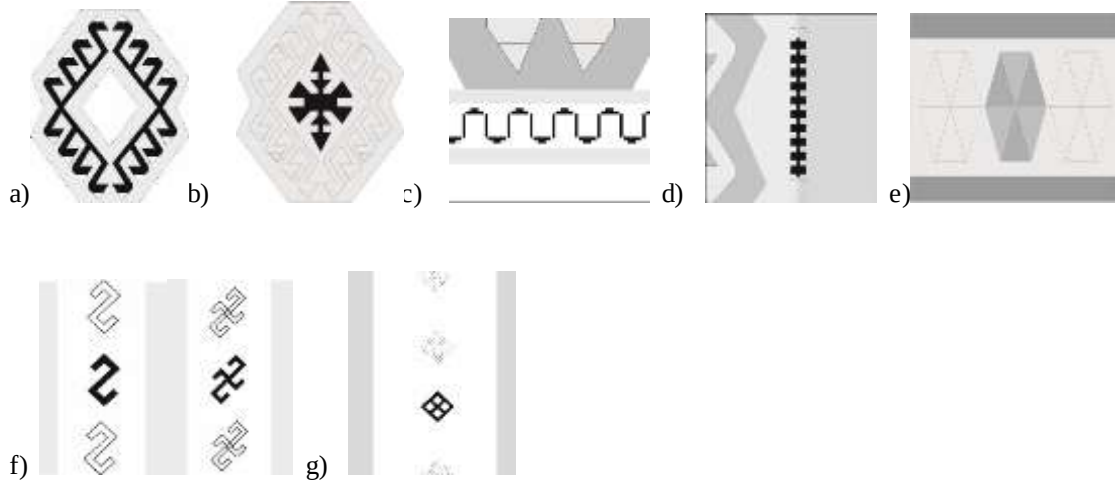
Fotoğraf 3. a) Örnek 4’de Yer Alan Yastık (Uzgidim, 2019) b) Çorum (Alaca) İline Ait Yastık (Arıöz, 2017).

3.9. Eserlerde Yer Alan Motifler

Eserlerde akrep, kurtağzı, su yolu, tarak, gelin bohçası, çengel, göz, dörtlü göz, kazayağı, koçboynuzu, zincirli göbek, basamaklı (merdiven) göbek ve pıtrak motifleri tespit edilmiştir. Motifler dokuma üzerinde bulunduğu şekli ile çizilmiş ve görsel olarak belgelenmiştir.

3.9.1. Örnek 1’de Yer Alan Motifler

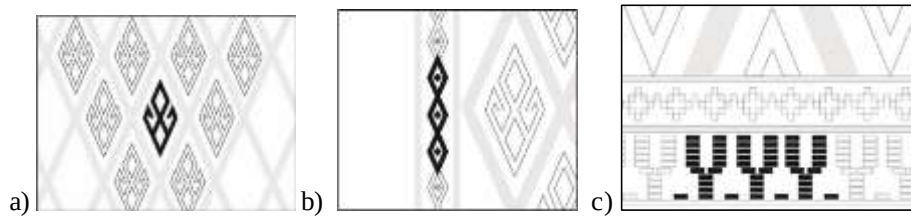
Heybe dokumada akrep, kurtağzı, suyolu, tarak, gelin bohçası, çengel, dörtlü göz motifleri kullanılmıştır.

Şekil 1. a) Akrep b) Kurtağzı c) Suyolu d) Tarak e) Gelin Bohçası f) Çengel g) Dörtlü Göz (Uzgidim, 2024).

3.9.2. Örnek 2’de Yer Alan Motifler

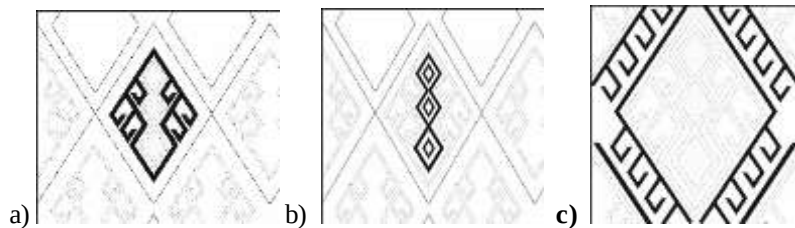
Torba dokumada elibeline, göz ve kazayağı motifleri kullanılmıştır.

Şekil 2. a) Elibeline b) Göz c) Kazayağı (Uzgidim, 2024).

3.9.3. Örnek 3 ve 4’de Yer Alan Motifler

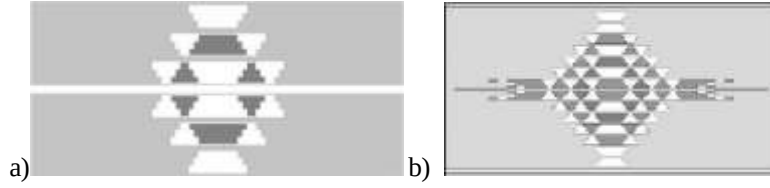
Bir takımın parçaları olan yastık dokumalarda elibeline, göz ve çengel motifleri kullanılmıştır.

Şekil 3. a) Elibeline b) Göz c) Çengel (Uzgidim, 2024).

3.9.4. Örnek 5 ve 6’ da Yer Alan Motifler

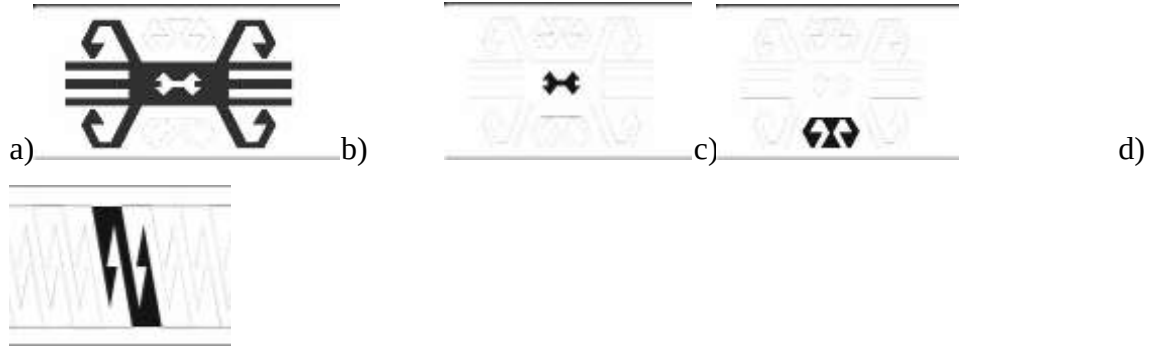
Kilim dokumalarda zincirli göbek ve basamaklı (merdiven) göbek motifleri kullanılmıştır.

Şekil 4: a) Zincirli Göbek b) Basamaklı Göbek (Uzgidim, 2024).

3.9.5. Örnek 7’de Yer Alan Motifler

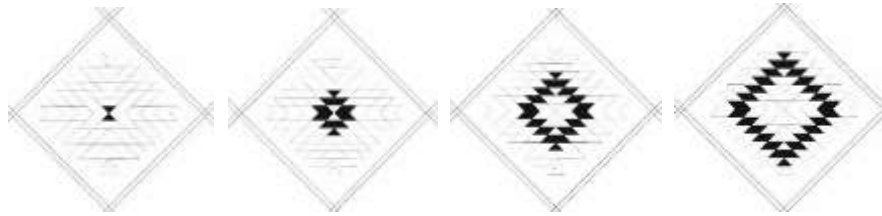
Kilim dokumada tarak, kurtağzı, koçboynuzu, çengel motifleri kullanılmıştır.

Şekil 5: a) Tarak b) Kurtağzı c) Koçboynuzu d) Çengel (Uzgidim, 2024).

3.9.6. Örnek 8’de Yer Alan Motifler

Kilim dokumada pıtrak motifi kullanılmıştır.

Şekil 6: a) Pıtrak (Uzgidim, 2024).

SONUÇ

Müzeler bir ulusun geçmişini arkeolojik ve etnografik anlamda yansıtan önemli kültür merkezleridir. Müze ziyareti sırasında, müzenin bulunduğu il veya ilçe hakkında tarihten günümüze kadar gelen süreç ile ilgili bir izlenim oluşmaktadır. Geçmişte yaşam tarzı ve çevresel koşullara bağlı olarak elde edilen ürünler günümüzde birer sanat eseri niteliğindedir. Özellikle el sanatları ve geleneksel sanatlara ilişkin nesnelerin günümüzde üretimlerinin azalması nedeniyle bu eserler etnografik açıdan önem arz etmektedir.

Karadeniz Ereğli Müzesi bünyesinde barındırdığı eserlerin yanı sıra, içerisinde bulunduğu tarihi yapı ile tarihi ve kültürü yansıtan bölgenin önemli merkezlerinden birisidir. Müzede dokuma sanatlarından günlük yaşamda kullanılan ev eşyaları grubunun eserlerinden bir seçki oluşturulmuştur. 20. yüzyıla ait dokumalar bağış ve satın alma yolu ile müzeye kazandırılmıştır. İncelenen sekiz adet eser pamuk ve yün iplikleri kullanılarak kilim ve cicim tekniğinde dokunmuştur. Müze envanter kayıtlarında motiflerin isimleri ile ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır. Ancak çengel, eşkenar dörtgen, elibeline, kurtağzı, koçboynuzu, tarak, su yolu, akrep, gelin bohçası, dörtlü göz, göz, tahta, kazayağı, pıtrak, zincirli göbek, basamaklı göbek motifleri ile süsleme yapıldığı tespit edilmiştir. Siyah, bordo, mavi, pembe, turuncu, lacivert, kahverengi, sarı, açık mavi, gri, bordo, hardal sarısı, yağ yeşili, krem, beyaz, kiremit rengi, yeşil renkler kullanılmıştır. Eserler fonksiyonel özelliğini yitirmemiştir. Koruma ve onarım ile ilgili bir müdahale olmamıştır. Dokumalar tozlu durumdadır. Yüzeyde aşınma, sökülme, yırtılma, kat izleri, renk solması ve lekelenme problemleri gözlenmiştir. Bu bağlamda eserlerin fiziki durumu ile bölgenin çevresel koşulları dikkate alınarak pasif korumaya yönelik bir uygulama yapılmakta fayda görülmektedir.

Ereğli’de iklim türü ılıman, bol yağışlı ve nemlidir. İlçe deniz kıyısında konumlanmaktadır. Zonguldak’ ta ortalama nispi nem oranı %70-75’tir. Dolayısıyla müze teşhir ve depo koşulları nem oranı dikkate alınarak oluşturulmalıdır. Müze depolama ve sergileme koşullarının eser türüne göre iyileştirilmesi ve söz konusu eserlerin pasif koruma yöntemleri ile ileride oluşması muhtemel hasarlara karşı korunması durumunda daha uzun ömürlü olmaları sağlanacaktır.

Literatür taramaları sonucu Zonguldak iline ilişkin Elpek bezi ile ilgili çalışmaların sık olduğu, ancak düz dokumalara ilişkin verilerin kısıtlı olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla çalışmanın bu alandaki boşluğa da katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akan, M. (2007, Eylül). Yörüklerde taşımada kullanılan dokumalar. 38. ICANAS, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresinde sunulan bildiri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara. Erişim adresi: <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/AKAN-Meral-Y%C3%96R%C3%9CKLERDE-TA%C5%9EIMADA-KULLANILAN-DOKUMALAR.pdf>
- Akpınarlı, H. F. ve Üner, İ. (2019). Geleneksel tekstillerin özellikleri ve çeşitleri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 34, 133-145. doi: 10.30794/pausbed.451543
- Akpınarlı, H. F. ve Çalışkan Çoban, M. G. (2021). Kumaş dokumacılığının Anadolu'daki coğrafi dağılımı. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 78, 285-303. doi: 10.7816/idil-10-78-10
- Büyükçetin, B. (2023). Sosyal bilgiler dersi “Kültür ve miras” öğrenme alanı bağlamında Kdz. Ereğli ilçesinde elpek bezi üretimi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- Deniz, B. (2009). Karadeniz Bölgesi'nde gelenekli bir dokuma çeşidi: "DASDAR". *Akdeniz Sanat*, 2 (3), 25-39. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/275277>
- Ortaç, S. (2007, Eylül). Ankara ili Nallıhan ilçesi örtme dokumaları. 38. ICANAS, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresinde sunulan bildiri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara. Erişim adresi: <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/ORTA%C3%87-H%C3%BCIya-Serpil-ANKARA-%C4%B0L%C4%B0-NALLIHAN%C4%B0L%C3%87ES%C4%B0-%C3%96RTME-DOKUMALARI.pdf>
- Özkoca, B. ve Şanlı, H. S. (2017). Çorum ili Dodurga ilçesi Mehmetdede Tekke köyüne ait kilimlerin bazı özellikleri. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (2), 1595-1616. doi: 10.17218/hititsosbil.343537

- Özkoca, B. ve Şanlı, H. S. (2017). Eskiypar köyü Cemevi (Çorum-Alaca) düz dokuma örneklerinden yastıklar. *Asos Journal, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (58), 491-508. doi:10.16992/ASOS.13071
- Tonus, E. ve Kaynar, H. (2015). Zonguldak Ereğlisi elpek bezi dokumacılığı'nın gelişiminde yeni tasarımların önemi ve örnek çalışmalar. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 8 (15), 31-60. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/288288>
- Yalın, F. (2021). Dokuma resim sanatına terminolojik yaklaşım ve Türkçe kaynakların değerlendirmesi. *Uluslararası Troy Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1 (2), 27-48. Erişim adresi: <http://troyart.dergi.comu.edu.tr/dosyalar/Troyart/ijtd-2-sayi.pdf>
- Zonguldak Karadeniz Ereğli Müzesi, (2024). Türkiye Kültür Portalı. Erişim adresi: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/zonguldak/gezilecekyer/kdzeregli-muzesi>
- Zonguldak Nerededir, (2024). Zonguldak Valiliği. Erişim adresi: <http://www.zonguldak.gov.tr/cografya>

KURUMSAL YÖNETİM ZİRVESİNE GİDEN YOL: TÜRKİYE'DE C-SUITE YÖNETİCİLERİN PROFİL ANALİZİ¹

Mehmet Öztürk²

<https://orcid.org/0000-0002-0793-7563>

Mustafa Yıldırım³

<https://orcid.org/0000-0003-4471-1333>

Öz

Bu çalışmada Türkiye'deki C-suite liderlerin demografik özelliklerini belirlemek amacıyla profil analizi gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda 2024 yılında alanında en başarılı seçilen 150 C-suite lider değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre; yöneticilerin 75'i kadın, 75'i erkeklerden oluşmaktadır. 57 yönetici lisans, 81 yönetici yüksek lisans, 9 yönetici ise doktora mezunudur. Yöneticilerin mezun oldukları üniversitelerin başında oransal olarak Orta Doğu Teknik Üniversitesi gelmektedir. ODTÜ'yü Boğaziçi Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi takip etmektedir. Yöneticilerin mezun oldukları lisans programlarına bakıldığında oransal olarak sırasıyla İşletme, Endüstri Mühendisliği ve Ekonomi/İktisat bölümleri gelmektedir. En fazla ODTÜ/İşletme bölümünden mezun olan yöneticiler başarı sıralamasında yer almıştır. 0-4 yıl arasında deneyime sahip yöneticiler diğerlerine göre çoğunluğu oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: C-suite, Üst düzey yöneticiler, Profil analizi.

THE PATH TO THE SUMMIT OF CORPORATE GOVERNANCE: PROFILE ANALYSIS OF C-SUITE EXECUTIVES IN TURKEY

¹ Bu çalışma etik kurul onayı gerektirmemektedir.

² Öğr.Gör. Dr., Adıyaman Üniversitesi Kahta Meslek Yüksekokulu, Seyahat- Turizm ve Eğlence Hizmetleri Bölümü, Adıyaman, mozturk@adiyaman.edu.tr

³ Doç. Dr., Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Antalya, mustafa.yildirim@alanya.edu.tr

Abstract

In this study, a profile analysis was conducted to determine the demographic characteristics of C-suite leaders in Turkey. In this context, the 150 C-suite leaders who were selected as the most successful in their fields in 2024 were evaluated. According to the findings; 75 of the managers are women and 75 are men. 57 managers have a bachelor's degree, 81 managers have a master's degree, and 9 managers have a doctorate. The universities that the managers graduated from are proportionally the Middle East Technical University. METU is followed by Boğaziçi University and Istanbul University. When we look at the undergraduate programs that the managers graduated from, they are proportionally the Business Administration, Industrial Engineering, and Economics departments. The managers who graduated from METU/Business Administration department were the most successful in the ranking. Managers with 0-4 years of experience constitute the majority compared to the others.

Key Words: C-suite, Senior executives, Profile analysis.

GİRİŞ

Giderek daha karmaşık hale gelen ve hızlı değişimlerin yaşandığı iş çevrelerinde, kurumsal yapılarını geleceğin değişen şartlarına göre hazırlayan, gelecekle ilgili doğru öngörülerde bulunan liderlere eskisinden daha çok ihtiyaç duyulmaktadır (Derin, 2019). İşletmelerin sürdürülebilir bir başarı yakalamasının ve giderek sertleşen rekabet koşullarında ayakta kalmasının yolu liderlik sorumluluğunu alan bireylerin bilgi ve becerilerine, doğru karar alma yeteneklerine ve strateji geliştirme vizyonlarına bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bu bağlamda üst düzey yöneticileri ifade eden C-suite liderler, örgütsel başarının sağlanması ve kurumsal hedeflerin gerçekleşmesi noktasında kilit bir rol üstlenmektedir. Hambrick, Cho ve Chen (2006)'e göre; üst düzey yöneticilerin yapısı özellikleri ile organizasyonel özellikleri arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Liderlik ile örgütsel performans ve çalışan başarısı ilişkisini inceleyen araştırmalar genellikle konuya liderlik tarzları ekseninde bakmıştır. Oysaki, üst düzey yöneticilerin akademik seviyesi, almış olduğu eğitim, mesleki tecrübesi gibi demografik değişkenler de liderlik tutum ve davranışları üzerinde etkili olabilmektedir. Özellikle “Carnegie Okulu” ekolüne bağlı olan araştırmacılar üst düzey yöneticilerin demografik özelliklerini bilişsel yeteneğin bir bileşeni olarak değerlendirmişlerdir(Lohrke, Bedeian ve Palmer, 2004).

Bu çalışmada Türkiye'deki C-suite liderlerin profilleri analiz edilerek incelenmiştir. Çalışmanın temel amacı, C-suite pozisyonlarında görev yapan üst düzey yöneticilerin profil özelliklerini ortaya çıkararak, yöneticilerin liderlik başarılarına etki eden demografik değişkenlerin analiz edilmesidir. Günümüz iş yaşamında liderlik

yaklaşımlarının sadece benimsenen liderlik tarzlarıyla değil, liderlerin demografik özellikleriyle de bağlantılı olduğu düşüncesinden hareketle hazırlanan çalışmanın, yönetici seçim süreçlerine ve stratejik insan kaynakları yönetimine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışmanın literatür bölümünde C-suite kavramları ve demografik değişkenler ile liderlik davranışları ele alınmıştır. Bulgular bölümünde Türkiye’deki C-suite liderlerin demografik özellikleri analiz edilmiştir. Sonuç bölümünde elde edilen bulgular ele alınmıştır. Çalışmanın bulundukları örgütlerde liderlik rollerine hazırlanan yönetici adayları ve işletme ve yönetim alanında eğitim alan bireylere stratejik kariyer planlamaları açısından fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

1. LİTERATÜR

1. 1. C-Suite Kavramı

C-suite veya C-level, bir organizasyondaki üst düzey yönetici unvanlarını tanımlamak için kullanılan bir terimdir. C-suite, adını "şef" anlamına gelen C harfiyle başlama eğiliminde olan üst düzey yöneticilerin unvanlarından alır. C-suite, bir şirketteki en önemli ve etkili birey grubu olarak kabul edilir. Yaygın olarak örgüt hiyerarşilerinde yer alan C-suite yöneticiler şunlardır (Akdemir vd., 2019, s. 449):

CEO (Chif Executive Officer): “*Şirket, holding ya da şirketler grubunun kurumsal düzeydeki büyüme, küçülme, çekilme, durağan, çeşitlendirme, uluslararası yatırım gibi tüm stratejilerine karar veren kişilerdir.*”

CFO (Chif Financial Officer): “*Holding ya da şirketler grubuna bağlı firmaların finans, muhasebe departmanlarının bağlı olduğu, grup ya da holding düzeyinde tüm finansal hareketlerin kontrol edilip raporlandığı makamdır.*”

CMO (Chif Marketing Officer): “*Holding ya da şirketler grubuna bağlı firmaların satış, pazarlama gibi departmanlarının bağlı olduğu, grup ya da holding düzeyinde tüm satış ve pazarlama faaliyetlerinin planlandığı, kontrol edilip raporlandığı makamdır.*”

COO (Chif Operations Officer): “*Holding ya da şirketler grubuna bağlı firmaların operasyon, üretim, sevkiyat, dağıtım gibi departmanlarının bağlı olduğu, grup ya da holding düzeyinde tüm operasyonel faaliyetlerin kontrol edilip raporlandığı makamdır.*”

CHRO (Chif Human Resources Officer): *“Holding ya da şirketler grubuna bağlı firmaların insan kaynakları departmanının bağlı olduğu, grup ya da holding düzeyinde tüm insan kaynağı ihtiyacının belirlendiği, planlandığı, eğitim, performans, terfi, promosyon ve ücret gibi çalışanları ilgilendiren konularda kararlar alındığı makamdır.”*

1.2. Demografik Özelliklerin Liderlik Pozisyonundaki Rolü

Stratejik yönetim alanında çalışan bilim insanları; yönetim ekiplerinin demografik özelliklerinin örgütsel performansın oluşumunda önemli bir rolü olduğunu, buna göre üst düzey yöneticilerin yapmış oldukları tercihleri anlamak için yaş, eğitim durumu, görev süresi gibi demografik özelliklerin önem taşıdığını vurgulamaktadır (Haleblian ve Finkelstein, 1993). Bu teorik yaklaşım; literatürde üst düzey yöneticilerin demografik özellikleri ile liderlik davranışları ve örgütsel sonuçlar arasında anlamlı ilişkiler olduğunu gösteren ampirik araştırmalarla da desteklenmektedir.

Üst düzey yöneticilerin yaşları ve liderlik tutumları ile ilgili yapılan çalışmalar; özellikle risk alma noktasında farklılaşmanın oluştuğunu göstermektedir. Elsaid ve Ursel (2012) tarafından yapılan araştırmaya göre; CEO’ların yaşı ve kurumsal risk alma eğilimi arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre genç yöneticilerin risk alma eğilimi yaşlı yöneticilere göre daha fazladır.

25

Serfling (2014) yapmış olduğu çalışmada CEO’ların yaşlandıkça daha az riskli yatırımlar yaptıklarını, yaşlı CEO’ların gençlere oranla araştırma ve geliştirmeye daha az yatırım yaptıklarını ortaya koymuştur.

Sünbül ve Şener (2020) tarafından yapılan bir başka araştırmada ise yaş ve mesleki deneyimin yöneticilerin davranış özellikleri üzerinde anlamlı bir etki yaptığı sonucuna ulaşılmıştır.

Cinsiyet ve liderlik ilişkisi üzerine yapılan araştırmalar ise bazı yönetsel süreçlerle ilgili anlamlı farklılıklar olduğunu doğrulamaktadır. Özsoy (2010) tarafından yapılan araştırmada liderlik becerilerinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Buna göre kadın yöneticiler erkek yöneticilere göre insana yönelik liderlik becerilerinde daha üstün olduğu belirlenmiştir.

Farag ve Mallin (2018) kadın yöneticilerin erkeklere oranla daha az riskten kaçındıkları saptamıştır.

Paustian-Uderdahl, Sockbeson, Hall ve Halliday (2024) cinsiyet ve liderlik davranışlarını değerlendirdikleri meta analiz çalışmasında; kadınların erkeklere kıyasla daha etkili ve toplumsal liderlik davranışlarında bulunduğunu, erkeklerin ise daha az etkili ve pasif liderlik davranışlarında bulunduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Yapılan araştırmalar eğitim durumunun da liderlik davranışlarında anlamlı farklılık yarattığını ortaya koymaktadır. Huang (2013); işletme yönetimi alanında yüksek lisans eğitimi alan yöneticilere sahip şirketlerin kurumsal sürdürülebilir kalkınma performanslarının diğer şirketlere oranla daha yüksek olduğunu göstermiştir.

King, Srivastav ve Williams (2016) yapmış oldukları araştırmada; kaliteli bir MBA eğitimi alan yöneticilerin, almayan mevkidaşlarına oranla daha yüksek bir performans sergilediklerini, MBA eğitimi alan yöneticilerin şirket performansını iyileştirmek için daha riskli ve yenilikçi iş modellerini benimsediklerini ortaya koymuştur.

Jaggia ve Thosar (2022) yapmış oldukları çalışmada; işletme/ekonomi ya da beşerî bilimler alanında eğitim alan yöneticilerin, mühendislik alanında eğitim alanlara göre çalışanlara daha fazla teşvik ödemesi yaptığını ortaya koymuştur.

Yöneticilerin kurumlarında geçirdikleri görev süreside liderlik tutumlarına etki eden bir başka demografik değişkendir. Naveen (2006) arge harcamaları ile CEO görev süresi arasında olumsuz bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

26

2. YÖNTEM

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. “*Doküman inceleme yönetimi, araştırmanın veri setini oluşturan birincil veya ikincil kaynak olarak nitelendirilen çeşitli dokümanların elde edilmesi, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analizi olarak tanımlanabilir*” (Özkan, 2019, s.2). Doküman analizi, hem basılı hem de elektronik belgeleri incelemek ya da değerlendirmek amacıyla kullanılan işlemler bütünü ifade etmektedir (Bowen, 2009). Günümüzde internete erişimin kolaylaşması ve yaygınlaşmasıyla birlikte elektronik ortamda yer alan bilgi ve belgelerde araştırmacılar için temel bir kaynak olarak görülmektedir (Sak, Sak, Şendil ve Nas, 2021).

Bu araştırmanın amacı; Türkiye’de faaliyet gösteren şirketlerin C-suite yöneticilerinin demografik bilgileri aracılığıyla profillerini analiz etmektir. Veri seti olarak DataExpert

iş birliği ile BMI Business School tarafından yürütülen, şirketlerinde insan kaynakları, pazarlama ve finans fonksiyonunu en üst düzeyde temsil eden ve 2024 yılının En Etkin 50 CMO, CFO VE CHRO'su olarak açıklanan 150 c-level yöneticilerin profilleri kullanılmıştır. Söz konusu araştırma 2016 yılından bu yana düzenlenmektedir. Araştırma şirketlerin ilgili alanda en üst düzey pozisyonunda bulunan yöneticileri kapsamaktadır. Araştırmaya katılım gönüllülük esasına dayalı olup, katılımcıların bulundukları şirkette en az 1 yıl, bulundukları pozisyonda ise en az 6 ay boyunca görev yapmaları gerekmektedir. Başvurular, büyük çoğunluğunu alanında yetkin akademisyenlerin oluşturduğu, şirket ortak ve yöneticilerinin de yer aldığı danışma kurulu tarafından incelenmektedir. Danışma kurulunun her üyesinin bir oy hakkı bulunmakta olup, alanında en yüksek oyu alan 50 yönetici "En Etkin 50 Fonksiyon Lideri" olarak seçilmektedir (C-Summit Series, 2024). Yöneticilerin demografik bilgilerine (cinsiyet, mezun olunan bölüm, mezun olunan üniversite, görev süresi) belirtilen araştırmanın internet sitesinden, yöneticilerin linkedin hesaplarından ve şirketlerin kurumsal web sitelerinden ulaşılmıştır. Bu kapsamda araştırmada şu sorulara yanıt aranmaktadır:

- C-suite yöneticilerin genel cinsiyet dağılımı nasıldır?
- C-suite yöneticilerin genel öğrenim düzeyi nasıldır?
- C-suite yöneticilerin mezun oldukları bölümlerin genel dağılımı nasıldır?
- C-suite yöneticilerin mezun oldukları üniversitelerin genel dağılımı nasıldır?
- C-suite yöneticilerin bulundukları pozisyonlardaki görev süreleri nasıldır?

27

3. BULGULAR

3.1. CFO'lara İlişkin Bulgular

Tablo 1'de CFO'ların okudukları lisans programından mezun oldukları üniversitelere göre dağılımları yer almaktadır. Buna göre; 15 CFO Orta Doğu ve Teknik Üniversitesinden, 10 CFO Boğaziçi Üniversitesinden, 5 CFO Marmara Üniversitesinden, 4 CFO Bilkent Üniversitesinden, 3 CFO Dokuz Eylül Üniversitesinden, 2'ser CFO Hacettepe ve İstanbul Teknik Üniversitelerinden, 1'er CFO ise Heriott Watt, Karadeniz Teknik, Doğu Akdeniz ve Bakü Devlet Üniversitelerinden mezundur. CFO'ların mezun oldukları üniversite dağılımları incelendiğinde Orta Doğu ve Teknik Üniversitesi ve Boğaziçi Üniversitesinin önemli bir çoğunluğu sağladığı görülmektedir.

Tablo 1. CFO'ların mezun oldukları üniversitelere göre dağılımı

ORTA DOĞU VE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	15
BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ	10
MARMARA ÜNİVERSİTESİ	5
BİLKENT ÜNİVERSİTESİ	5
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ	4
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	3
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ	2
İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	2
HERIOT-WATT ÜNİVERSİTESİ	1
KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	1
DOĞU AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ	1
BAKÜ DEVLET ÜNİVERSİTESİ	1

Tablo 2’de CFO’ların mezun oldukları lisans programlarına göre dağılımları görülmektedir. Buna göre CFO’ların 23’ü İşletme, 11’i Ekonomi/İktisat, 4’ü Endüstri Mühendisliği, 4’ü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi/Uluslararası İlişkiler, 3’ü Makine Mühendisliği, 2’si İşletme Mühendisliği, 1’er CFO ise Finans, Uluslararası Ticaret ve Metalurji ve Malzeme Mühendisliği bölümlerinden mezun olmuştur. CFO’ların önemli bir çoğunluğunun İşletme bölümünden mezun olduğu, İşletme bölümünü ise Ekonomi/İktisat bölümlerinin takip ettiği görülmektedir.

Tablo 2. CFO'ların mezun oldukları lisans programlarına göre dağılımları

İŞLETME	23
EKONOMİ/İKTİSAT	11
ENDÜSTRİ MÜHENDİSLİĞİ	4
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ/ULUSLARARASI İLİŞKİLER	4
MAKİNE MÜHENDİSLİĞİ	3
İŞLETME MÜHENDİSLİĞİ	2
FİNANS	1
ULUSLARARASI TİCARET	1
METALURJİ VE MALZEME MÜHENDİSLİĞİ	1

Tablo 3'te CFO'ların deneyimlerine göre dağılımları yer almaktadır. Bu dağılım, araştırmanın veri setini oluşturan Data Expert iş birliği ile BMI Business School tarafından yürütülen ve "En Etkin 50 CFO" araştırması sonucunda sıralamada yer alan yöneticilerin, sıralama esnasında görev yaptıkları şirketler baz alınarak yapılmıştır. Diğer bir deyişle yöneticilerin CFO'luk deneyimleri belirlenirken kariyerleri boyunca yapmış oldukları CFO'luk görevleri değil, en etkin CFO seçildikleri şirketlerdeki görev süreleri dikkate alınmıştır. Buna göre; yöneticilerin 24'ü 0-4 yıl, 13'ü 5-9 yıl, 6'sı 10-14 yıl, 3'ü 15-19 yıl, 2'si ise 20 yıl ve üzerinde CFO'luk deneyimine sahiptir. 2 yöneticinin ise deneyim bilgilerine ulaşılamamıştır. Tablo 5. de yer alan sonuçlara göre yöneticilerin neredeyse yarısı 0-4 yıl aralığında bir deneyime sahiptir. 0-4 yıl deneyim aralığında olanları 5-9 yıl deneyime sahip olanlar takip etmektedir. Oransal olarak 20 yıl ve üzeri deneyime sahip olan CFO'lar sıralamanın sonunda yer almaktadır.

Tablo 3. CFO'ların Deneyimlerine Göre Dağılımları

0-4 YIL	24
5-9 YIL	13
10-14 YIL	6
15-19 YIL	3
20 ve Üzeri	2
Bilinmiyor	2

3.2. CHRO'lara İlişkin Bulgular

Tablo 4'te CHRO'ların okudukları lisans programından mezun oldukları üniversitelere göre dağılımları yer almaktadır. Buna göre; 10 CHRO Orta Doğu ve Teknik Üniversitesinden, 9 CHRO İstanbul Teknik Üniversitesinden, 6 CHRO İstanbul Üniversitesinden, 5 CHRO Boğaziçi Üniversitesinden, 3 CHRO Marmara Üniversitesinden, 2 CHRO Hacettepe Üniversitesinden, 1'er CHRO ise Dokuz Eylül, Ankara, Anadolu, Karadeniz Teknik, Çukurova, Galatasaray, Uludağ, Manisa Celal Bayar, Işık, Yıldız Teknik, Ege, Ahmet Yesevi, Gazi ve Koç Üniversitelerinden mezun olmuştur. 1 yöneticinin ise mezuniyet bilgilerine ulaşamamıştır. Oransal olarak sıralamaya bakıldığında Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesinin önemli bir çoğunluğu sağladığı görülmektedir.

Tablo 4. CHRO'ların mezun oldukları üniversitelere göre dağılımı

ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	10
İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	9
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ	6
BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ	5
MARMARA ÜNİVERSİTESİ	3
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ	2
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	1
ANKARA ÜNİVERSİTESİ	1
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ	1
KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	1
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ	1
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ	1
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ	1
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ	1
IŞIK ÜNİVERSİTESİ	1
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	1
EGE ÜNİVERSİTESİ	1
AHMET YESEVİ ÜNİVERSİTESİ	1
GAZİ ÜNİVERSİTESİ	1
KOÇ ÜNİVERSİTESİ	1
BİLİNMIYOR	1

Tablo 5'te CHRO'ların mezun oldukları lisans programlarına göre dağılımları yer almaktadır. Buna göre; yöneticilerin 13'ü Endüstri Mühendisliği, 9'u İşletme, 7'si

Ekonomi/İktisat, 4'ü Psikoloji, 3'ü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler/Kamu Yönetimi, 3'ü İşletme Mühendisliği, 2'ser CHRO İngiliz Dili ve Edebiyatı, Astronomi ve Uzay Bilimleri/Uzay Mühendisliği, Radyo Televizyon/İletişim bölümlerinden mezun olmuştur. 1'er CHRO ise İnsan Kaynakları Yönetimi, Matematik, Sosyoloji ve Hukuk bölümlerinden mezun olmuştur. 1 yöneticinin eğitim bilgilerine ulaşılamamıştır.

Tablo 5. CHRO'ların mezun oldukları lisans programlarına göre dağılımı

ENDÜSTRİ MÜHENDİSLİĞİ	13
İŞLETME	9
EKONOMİ/İKTİSAT	7
PSİKOLOJİ	4
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARSI İLİŞKİLER/KAMU YÖNETİMİ	3
İŞLETME MÜHENDİSLİĞİ	3
İNGİLİZ DİLİ VE EDEBİYATI	2
ASTRONOMİ VE UZAY BİLİMLERİ/UZAY MÜHENDİSLİĞİ	2
RADYO TELEVİZYON/İLETİŞİM	2
İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ	1
MATEMATİK	1
SOSYOLOJİ	1
HUKUK	1
BİLİNMIYOR	1

Tablo 6'da CHRO'ların deneyimlerine göre dağılımları yer almaktadır. Bu dağılım, araştırmanın veri setini oluşturan Data Expert iş birliği ile BMI Business School tarafından yürütölen ve "En Etkin 50 CHRO" araştırması sonucunda sıralamada yer alan

yöneticilerin, sıralama esnasında görev yaptıkları şirketler baz alınarak yapılmıştır. Diğer bir deyişle yöneticilerin CHRO'luk deneyimleri belirlenirken kariyerleri boyunca yapmış oldukları CHRO'luk görevleri değil, en etkin CHRO seçtikleri şirketlerdeki görev süreleri dikkate alınmıştır. Buna göre; yöneticilerin 34'lü 0-4 yıl aralığında, 13'ü 5-9 yıl aralığında, 3'ü 10-14 yıl aralığında deneyime sahiptir. 15 yıl ve üzerinde deneyime sahip olan CHRO bulunmamaktadır.

Tablo 6. CHRO'ların deneyimlerine göre dağılımları

0-4 YIL	34
5-9 YIL	13
10-14 YIL	3
15-19 YIL	0
20 VE ÜZERİ	0

3.3. CMO'lara İlişkin Bulgular

Tablo 7'de CMO'ların okudukları lisans programından mezun oldukları üniversitelere göre dağılımları yer almaktadır. Buna göre; yöneticilerin 11'i Boğaziçi Üniversitesi'nden, 6'sı Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nden, 5'er CMO Marmara, İstanbul ve Koç Üniversitelerinden, 3'er CMO Bilkent, Dokuz Eylül ve Galatasaray Üniversitelerinden, 2 CMO İstanbul Teknik Üniversitesi'nden, 1'er CMO Yeditepe, Mimar Sinan Güzel Sanatlar, Ege, Yıldız Teknik, Suny New Paltz üniversitelerinden mezun olmuştur. 2 yöneticinin mezuniyet bilgilerine ulaşılamamıştır. Tablo incelendiğinde oransal olarak Boğaziçi Üniversitesi'nin önemli bir çoğunluğu sağladığı görülmekte, Boğaziçi Üniversitesi'ni Orta Doğu Teknik Üniversitesi takip etmektedir.

Tablo 7. CMO'ların mezun oldukları üniversitelere göre dağılımları

BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ	11
ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	6
MARMARA ÜNİVERSİTESİ	5
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ	5
KOÇ ÜNİVERSİTESİ	5
BİLKENT ÜNİVERSİTESİ	3
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	3
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ	3
İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	2
YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ	1
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ	1
EGE ÜNİVERSİTESİ	1
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	1
SUNY NEW PALTZ ÜNİVERSİTESİ	1
BİLİNMIYOR	2

Tablo 8'de CMO'ların mezun oldukları lisans programına göre dağılımları görölmektedir. Buna göre; 14 yönetici İşletme, 13 yönetici Endüstri Mühendisliği, 7 yönetici Ekonomi/İktisat, 4 yönetici Siyasal Bilgiler bölümleri, 2'şer yönetici Kimya Mühendisliği ve Konaklama İşletmeciliği/Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik, 1'er yönetici Makine Mühendisliği, İletişim, Sosyoloji, Elektrik ve Elektronik Mühendisliği ve Çevre Mühendisliği bölümlerinden mezun olmuştur. Tablo incelendiğinde yöneticilerin önemli bir çoğunluğunun İşletme ve Endüstri Mühendisliği bölümlerinden mezun olduğu görölmektedir.

Tablo 8. CMO'ların mezun oldukları lisans programına göre dağılımları

İŞLETME	14
ENDÜSTRİ MÜHENDİSLİĞİ	13
EKONOMİ/İKTİSAT	7
SİYASET BİLİMİ/SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ/SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER/ULUSARARASI İLİŞKİLER	4
KİMYA MÜHENDİSLİĞİ	2
KONAKLAMA İŞLETMECİLİĞİ/TURİZM İŞLETMECİLİĞİ VE OTELCİLİK	2
MAKİNE MÜHENDİSLİĞİ	1
İLETİŞİM	1
SOSYOLOJİ	1
ELEKTRİK ELEKTRONİK MÜHENDİSLİĞİ	1
ÇEVRE MÜHENDİSLİĞİ	1
BİLİNMIYOR	3

Tablo 9’da CMO’ların deneyimlerine göre dağılımları yer almaktadır. Bu dağılım, araştırmanın veri setini oluşturan Data Expert iş birliği ile BMI Business School tarafından yürütölen ve “En Etkin 50 CMO” araştırması sonucunda sıralamada yer alan yöneticilerin, sıralama esnasında görev yaptıkları şirketler baz alınarak yapılmıştır. Diğer bir deyişle yöneticilerin CMO’luk deneyimleri belirlenirken kariyerleri boyunca yapmış oldukları CMO’luk görevleri değil, en etkin CMO seçildikleri şirketlerdeki görev süreleri dikkate alınmıştır. Buna göre yöneticilerin 34’ü 0-4 yıl, 14’ü 5-9 yıl, 1’i 15-19 yıl, 1’i 20-24 yıl aralığında deneyime sahiptir. 25 yıl ve üzerinden deneyime sahip bir CMO bulunmamaktadır. Tablo incelendiğinde 0-4 yıl aralığında deneyime sahip olan CMO’ların diğer yıllara sahip CMO’lara oranla oldukça fazla olduğu görölmektedir.

Tablo 9. CMO'ların deneyimlerine göre dağılımları

0-4 YIL	34
5-9 YIL	14
10-14 YIL	1
15-19 YIL	1
20-24 YIL	0
25 VE ÜZERİ	0

3.4. C-Suite Liderlerin Geneline İlişkin Bulgular

Tablo 10'da C-Suite yöneticilerin cinsiyetlerine göre dağılımları yer almaktadır. Buna göre CFO'ların 15'i kadın 35'i erkek, CHRO'ların 32'si kadın 18'i erkek, CMO'ların 28'i kadın 22'si erkek yöneticilerden oluşmaktadır. CFO'larda erkek yöneticiler çoğunlukta iken, CHRO ve CMO'larda kadın yöneticilerin çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. Yöneticilerin geneline bakıldığında 75'inin kadın 75'inin ise erkek yöneticilerden olmak üzere eşit bir dağılımın olduğu görülmektedir.

36

Tablo 10. C-suite yöneticilerin cinsiyetlere göre dağılımı

	Kadın	Erkek
CFO	15	35
CHRO	32	18
CMO	28	22
Toplam	75	75

Tablo 11'de C-Suite yöneticilerin eğitim durumlarına göre dağılımları görülmektedir. Buna göre CFO'ların 21'i lisans, 23'ü master, 6'sı doktora mezunudur. CHRO'ların 16'sı lisans 30'u yüksek lisans, 3'ü doktora mezunudur. CMO'ların 20'si lisans, 27'si ise yüksek lisans mezunudur. Yöneticilerin geneline bakıldığında toplamda 57 lisans, 81 yüksek lisans, 9 doktora mezunu bulunmaktadır. Tüm C-Suite yönetici türlerinde yüksek

lisans mezunları çoğunluğu oluşturmaktayken onu sırasıyla lisans mezunları ve doktora mezunları izlemektedir. CHRO'larda 1 yönetici, CMO'larda ise iki yönetici olmak üzere toplamda 3 yöneticinin eğitim durumunu gösteren bilgiye ulaşamamıştır.

Tablo 11. C-suite yöneticilerin eğitim durumlarına göre dağılımı

	Lisans	Yüksek Lisans	Doktora
CFO	21	23	6
CHRO	16	30	3
CMO	20	28	-
TOPLAM	57	81	9

Tablo 12'de 150 C-Suite yönetici arasında en çok mezun olan ilk 5 üniversite yer almaktadır. Buna göre ilk sırada 31 yönetici ile Orta Doğu Teknik Üniversite yer almaktadır. İkinci sırada 26 yönetici ile Boğaziçi Üniversitesi, üçüncü sırada 15 yönetici ile İstanbul Üniversitesi bulunmaktadır. 4. Sırayı 13 yönetici ile Marmara ve İstanbul Teknik Üniversiteleri paylaşıırken, 5. sırada Bilkent Üniversitesi bulunmaktadır.

37

Tablo 12. C-suite yöneticilerin mezun oldukları üniversitelere göre genel dağılımı

1.	ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	31 yönetici
2.	BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ	26 yönetici
3.	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ	15 yönetici
4.	MARMARA ÜNİVERSİTESİ	13 yönetici
	İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	
5.	BİLKENT ÜNİVERSİTESİ	8 yönetici

Tablo 13'te 150 C-suite yönetici arasında en çok mezunu olan ilk 5 lisans programı yer almaktadır. Buna göre; 46 yönetici ile İşletme bölümü ilk sırada yer almaktadır. İşletme bölümünü 30 yönetici ile Endüstri Mühendisliği bölümü, 25 yönetici ile Ekonomi/İktisat bölümü, 11 yönetici ile Siyasal Bilgiler Bölümleri ve 5 yönetici ile İşletme Mühendisliği

bölümü takip etmektedir. Yöneticilerin yarısından fazlasının İşletme ve Endüstri Mühendisliğinden mezun olanlardan oluştuğu görülmektedir.

Tablo 13. C-suite yöneticilerin mezun oldukları lisans programlarına göre genel dağılımı

1.	İŞLETME	46
2.	ENDÜSTRİ MÜHENDİSLİĞİ	30
3.	EKONOMİ/İKTİSAT	25
4.	SİYASAL BİLGİLER BÖLÜMLERİ	11
5.	İŞLETME MÜHENDİSLİĞİ	5

Tablo 14’te 150 en etkin c-suite lider sıralamasına giren yöneticilerin mezun oldukları üniversite ve bölümleri yer almaktadır. Buna göre; CFO’larda ilk sırada 7 yönetici ile Orta Doğu Teknik Üniversitesi-İşletme bölümünden mezun olan yöneticiler bulunmaktadır. CHRO’lara bakıldığında ise ilk sırada 5 yönetici ile İstanbul Teknik Üniversitesi-Endüstri Mühendisliği bölümü mezunları yer almaktadır. CMO’lar incelendiğinde; 5 yönetici ile Orta Doğu Teknik Üniversitesi-Endüstri Mühendisliği bölümü mezunu olan yöneticiler ilk sırada gelmektedir.

38

Tablo 14. C-suite yöneticilerin üniversite-bölüm dağılımı

CFO	ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ/İŞLETME	7
CHRO	İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ/ENDÜSTRİ MÜHENDİSLİĞİ	5
CMO	ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ/ENDÜSTRİ MÜHENDİSLİĞİ	5

Tablo 15’te C-suite yöneticilerin deneyimlerine göre dağılımları yer almaktadır. Buna göre; yöneticilerin çok önemli bir bölümü 0-4 yıl arasında sıralamaya girdikleri işletme de c-suite konumundadır. 0-4 yıl arasında olanları 40 yönetici ile 5-9 yıl aralığında deneyime sahip olanlar takip etmektedir. Araştırma bulguları deneyim süresi arttıkça sıralamaya giren yönetici sayısının azaldığını göstermektedir.

Tablo 15. C-suite yöneticilerin deneyimlerine göre genel dağılımı

0-4 yıl	92
5-9 yıl	40
10-14 yıl	10
15-19 yıl	4
20 yıl ve üzeri	2
Bilinmiyor	2

SONUÇ

Bu araştırma Türkiye’deki CFO, CHRO ve CMO’yu kapsayan C-suite liderlerin demografik özelliklerini belirlemek amacıyla profil analizi gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, DataExpert iş birliği ile BMI Business School tarafından yürütülen, şirketlerinde insan kaynakları, pazarlama ve finans fonksiyonunu en üst düzeyde temsil eden ve 2024 yılının En Etkin 50 CMO, CFO VE CHRO’su olarak açıklanan 150 c-level yöneticilerin profilleri incelenmiştir.

CFO’ların mezun oldukları üniversitelerde özellikle Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Boğaziçi Üniversitesi öne çıkmaktadır. Farklı üniversitelerden mezun sayısı görece düşük olsa da geniş bir üniversite yelpazesi söz konusudur. CFO’lar çoğunlukla İşletme bölümünden mezundur; yanı sıra Ekonomi/İktisat, mühendislik alanları ve diğer sosyal bilimlerden mezun yöneticiler de vardır. Bu sonuçlar, finans yöneticilerinin özellikle İşletme ve Ekonomi/İktisat alanlarından mezun olduklarını göstermektedir. Deneyim süreleri bakımından, çoğunluğun görev yaptıkları şirketlerdeki CFO’luk sürelerinin kısa dönem olduğu görülmüştür. Daha az bir grup orta düzey deneyim sürelerine sahipken, uzun dönem deneyimlere sahip olanlar sınırlı bir oranda yer almıştır. Bu sonuçlar, etkin CFO seçilenlerin görev sürelerinin genellikle kısa ve orta vadede yoğunlaştığını göstermiştir.

CHRO’ların mezun oldukları üniversitelerde, Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi güçlü bir temsil oranına sahiptir. Bunun yanı sıra, farklı şehirlerdeki

üniversitelerden mezun olan CHRO'lar da bulunmaktadır, ancak bu üniversitelerin temsil oranı nispeten düşüktür. CHRO'ların lisans programlarına göre dağılımlarında, Endüstri Mühendisliği bölümünün belirgin bir şekilde öne çıktığı görülmektedir. Bunu, İşletme ve Ekonomi/İktisat bölümleri takip etmektedir. Bununla birlikte psikoloji, uluslararası ilişkiler ve kamu yönetimi gibi sosyal bilimler ve işletme ve uzay bilimleri gibi fen bilimlerinden mezun yöneticiler bulunmaktadır. Sonuçlar, CHRO'ların farklı disiplinlerden gelerek bu pozisyona ulaşabildiğini göstermektedir. CHRO'ların deneyim sürelerine ilişkin sonuçlar, yöneticilerin büyük çoğunluğunun kısa süreli deneyim aralığında olduğunu göstermiştir. Orta vadeli deneyime sahip olanlar ise daha az sayıdadır. Uzun vadeli deneyime, özellikle 15 yıl ve üzeri süreye sahip olan CHRO bulunmamaktadır. Bu durum, etkin CHRO'ların genellikle daha kısa sürelerde bu pozisyonda görev aldıklarını, ancak etkili bir performans sergilediklerini göstermektedir.

CMO'ların mezuniyetlerinde, Boğaziçi Üniversitesi mezunları öne çıkmaktadır. Bu üniversiteyi Orta Doğu Teknik Üniversitesi takip etmektedir. BUiki üniversite CMO pozisyonunda güçlü bir temsile sahiptir. Marmara, İstanbul, Koç, Bilkent, Dokuz Eylül ve Galatasaray Üniversitesi gibi çeşitli eğitim kurumlarından mezun yöneticiler de bulunmaktadır. Daha az sayıda olmakla birlikte, farklı üniversitelerden mezun olan CMO'lar da temsil edilmektedir. Bu bağlamda, ilgili pozisyonda olanların çoğunlukla İstanbul'da bulunan üniversitelerden mezun olması dikkat çekicidir. Bu sonuçlar, CMO kariyer yolunda belirli üniversitelerin önemli rol oynadığını düşündürmektedir. Mezun olunan bölümlerde İşletme ve Endüstri Mühendisliği güçlü bir temsile sahiptir. Ekonomi/İktisat ve Siyasal Bilgiler bölümleri de öne çıkmaktadır. Bunun dışında, kimya mühendisliği, konaklama işletmeciliği ve otelcilik gibi daha spesifik alanlardan mezun olan yöneticiler de bulunmaktadır. Daha az sayıda olmakla birlikte, farklı mühendislik dalları, iletişim ve çeşitli sosyal bilimler alanlarından gelen yöneticiler de bu pozisyonda yer almaktadır. Bu çeşitlilik, CMO pozisyonlarının farklı disiplinlerden gelen bireyler için erişilebilir olduğunu ancak belirli alanların bu role hazırlıkta daha baskın olduğunu ortaya koymaktadır. Deneyim süresi açısından çoğunluk, kısa dönem olarak nitelendirilebilecek 0-4 yıl aralığında deneyime sahiptir. Bu grup, diğer deneyim aralıklarına kıyasla oldukça baskındır. Orta vadeli deneyime sahip CMO'lar ise daha sınırlı bir temsil göstermektedir. Uzun dönem deneyime sahip olanların sayısı ise oldukça azdır ve 25 yıl ve üzeri deneyime sahip bir CMO bulunmamaktadır. Bu tablo, etkin CMO

pozisyonlarının genellikle kısa ve orta vadeli deneyime sahip olduğunu göstermekte, uzun dönem deneyimin ise bu pozisyonda nadir olduğunu ortaya koymaktadır.

C-Suite yöneticilerin cinsiyet dağılımına bakıldığında, CFO pozisyonunda erkek yöneticilerin, CHRO ve CMO pozisyonlarında ise kadın yöneticilerin çoğunlukta olduğu görülmüştür. Bu durum, farklı liderlik pozisyonlarında cinsiyet dağılımının değişkenlik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Genel sonuçlar, kadın ve erkek yöneticilerin toplam sayısının eşit olduğunu göstermiştir. Bu denge, C-Suite yönetim seviyesinde cinsiyet eşitliğine yönelik olumlu bir işaret olarak değerlendirilebilir. Ancak, pozisyon bazında farklılıkların olması, belirli alanlarda cinsiyet temsil oranlarının farklılık gösterebileceğini düşündürmektedir.

C-Suite yöneticilerin eğitim durumunda, CFO, CHRO ve CMO pozisyonlarında yüksek lisans en fazla temsil edilen grubu olarak öne çıkmıştır. Lisans mezunları da önemli bir temsil oranına sahipken, doktora mezunları daha az sayıdadır. Bu durum, eğitim seviyesinin özellikle yüksek lisans düzeyinde yoğunlaştığını ve C-Suite pozisyonlarına girişte yüksek lisans eğitiminin önemli bir rol oynadığını ortaya koymuştur.

Diğer bir sonuç da C-Suite yöneticilerinin mezun oldukları üniversitelerle ilgilidir. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, en fazla mezun veren üniversite olarak ilk sırada yer almakta, Boğaziçi Üniversitesi ikinci, İstanbul Üniversitesi üçüncü sıradadır. Marmara Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi, eşit sayıda mezun vererek dördüncü sırayı paylaşıırken, Bilkent Üniversitesi beşinci sırada yer almaktadır. Bu durum, Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Boğaziçi Üniversitesi'nin C-Suite pozisyonlarına yönelik güçlü bir önceliğe sahip olduğunu, ancak diğer üniversitelerin de bu alanda önemli bir yere sahip olduğunu göstermiştir.

C-Suite yöneticilerinin mezun oldukları lisans programları genelinde, İşletme bölümü en fazla mezun veren alan olarak ilk sırada yer almaktadır. İşletme bölümünü, Endüstri Mühendisliği ve Ekonomi/İktisat bölümleri takip etmektedir. Siyasal Bilgiler bölümleri ve İşletme Mühendisliği de önemli bir temsil oranına sahip olup, bu iki bölüm daha az sayıda yöneticiyle yer almıştır. Genel olarak, yöneticilerin yarısından fazlasının İşletme ve Endüstri Mühendisliği bölümlerinden mezun olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar özellikle iş dünyasında bu alanlardan gelen bireylerin yönetici pozisyonlarına sıklıkla

yükseldiğini ve bu alanların C-Suite pozisyonları için önemli bir eğitim temeli sunduğunu göstermiştir.

C-Suite liderlerinin en etkin 150 yöneticisi arasında üniversite ve bölümlerine göre yapılan incelemelerde, CFO pozisyonunda en fazla temsil edilen grup, Orta Doğu Teknik Üniversitesi-İşletme bölümü mezunlarıdır. CHRO pozisyonunda ise İstanbul Teknik Üniversitesi-Endüstri Mühendisliği bölümü mezunları öne çıkmıştır. CMO pozisyonunda ise Orta Doğu Teknik Üniversitesi-Endüstri Mühendisliği bölümü mezunları ilk sırada yer almıştır.

C-Suite yöneticilerinin deneyim sürelerine göre dağılımları, çoğunluğun 0-4 yıl arasında deneyime sahip olduğunu görülmüştür. Bu deneyim aralığını, 5-9 yıl deneyime sahip yöneticiler takip etmektedir. Araştırma bulguları, deneyim süresi arttıkça sıralamaya giren yönetici sayısının belirgin şekilde azaldığını işaret etmiştir.

Gelecek Araştırmalar İçin Öneriler

Bu sonuçlar gelecekteki araştırmalar için bazı konuları öne çıkarmaktadır. Öncelikle çalışma, cinsiyet dağılımına dair bazı bulgular sunmuş olsa da daha derinlemesine bir analiz yapılabilir. Özellikle belirli pozisyonlarda erkeklerin ya da kadınların daha fazla yer almasının nedenleri ve bu dengelerin nasıl geliştirilebileceği üzerine araştırmalar yapılabilir. Ayrıca, cinsiyetin kariyer ilerlemesi üzerindeki olası etkileri incelenebilir. İkinci olarak, çalışma, deneyim sürelerinin genellikle kısa aralıklarla yoğunlaştığını göstermiştir. Gelecekteki araştırmalar, deneyim süresinin uzun vadeli etkilerini ve özellikle 10 yıl ve üzeri deneyime sahip yöneticilerin performanslarına odaklanabilir. Bu, liderlik gelişimi ve uzun vadeli kariyer planlaması hakkında daha fazla bilgi sağlayabilir. Üçüncü olarak çalışmada C-Suite pozisyonlarındaki yöneticilerin çoğunluğunun belirli alanlardan (İşletme, Endüstri Mühendisliği) mezun olduğu görülmüştür. Ancak, farklı disiplinlerden gelen yöneticiler de bulunmaktadır. Bu yöneticilerin başarıları ve katkılarına dair daha derin analizler gerçekleştirilebilir. Dördüncüsü; belirli üniversiteler ve bölümlerin, C-Suite pozisyonları için güçlü bir altyapı sunduğu görülmüştür. Bunun temel nedenleri, farklı üniversitelerden gelen mezunları içeren bir karşılaştırmayla araştırılabilir. Beşincisi; yüksek lisans eğitiminin C-Suite pozisyonlarında önemli bir rol oynadığına dair bulgular vardır. Yüksek lisans eğitiminin iş başarısına olan etkisini çok yönlü ele alan çalışmalar yapılabilir. Ayrıca, doktoranın bu tür yönetici pozisyonları

üzerindeki etkisi de araştırılabilir. Bir diğer husus da mezun olunan bölümlerle ilgilidir. İşletme ve Endüstri Mühendisliği gibi alanlardan gelen yöneticiler, genellikle daha fazla temsil edilmiştir. Gelecekteki çalışmalar, bu alanlardan dışındaki bölümlerden gelen yöneticilerin pozisyonlarına ve başarılarına dair karşılaştırmalı analizler yapılabilir. Son olarak; C-Suite pozisyonlarına yükselen yöneticilerin herhangi bir liderlik eğitimi alıp almadığı konusunda araştırmalar yapılabilir. Bu, gelecekteki liderlerin yetiştirilmesinde daha etkili stratejiler geliştirilmesine yardımcı olabilir.

Uygulamaya Yönelik Öneriler

Mevcut çalışma, C-Suite liderlerinin verimliliğini artırmaya ve örgütsel başarıyı teşvik etmeye yönelik bazı stratejik öneriler sunmaktadır. Bunlardan ilki çeşitli eğitim geçmişine açıklıktır. Öyle ki; C-Suite pozisyonları için lider seçiminde belirli bölümler ve üniversitelerden gelen adaylara yoğunlaşmak yerine, farklı disiplinlerden gelen adayları da değerlendirmek önemlidir. İşletme ve mühendislik gibi geleneksel alanlar dışında sosyal bilimler, fen bilimleri ve daha spesifik alanlardan gelen liderlerinde başarı potansiyeli göz önünde bulundurulmalıdır. Bu çeşitlilik, örgütsel inovasyonu ve farklı bakış açılarını teşvik edebilir.

43

İkincisi cinsiyet eşitliğini artırmakla ilgilidir. Özellikle erkeklerin çoğunlukta olduğu CFO pozisyonlarında cinsiyet dengesizliğine dair belirgin bir fark gözlemlenmiştir. Bu nedenle, kadın liderlerin daha fazla temsil edilmesi sağlanmalıdır. Örgütler, cinsiyet eşitliğini teşvik etmek için kadın adaylar için özel liderlik geliştirme programları ve mentorluk fırsatları sunabilir. Ayrıca, cinsiyet eşitliği politikalarını iş gücü çeşitliliğini artırmak adına gözden geçirilebilir.

Üçüncüsü deneyim süresi ve eğitim seviyesinin önemiyle ilgilidir. Çalışma, kısa dönem deneyimin C-Suite pozisyonlarında daha fazla yer bulduğunu göstermektedir. Liderlik gelişimi ve uzun vadeli başarı için deneyim süresi arttıkça da daha fazla fırsat yaratılabilir. Örgütler deneyimli liderlere gelişim fırsatları sunmak ve liderlik programlarıyla daha fazla deneyim kazandırmak adına stratejiler geliştirebilir.

Bir diğer öneri yüksek lisans eğitimi ve liderlik gelişimiyle ilgilidir. Çalışmada yüksek lisans eğitiminin önemli bir faktör olduğu görülmüştür. Örgütler, özellikle yeni liderler için sürekli eğitim ve gelişim fırsatları sunmalıdır. Yüksek lisans programları veya diğer

eğitim fırsatları, liderlerin stratejik düşünme, yönetim becerileri ve problem çözme yeteneklerini geliştirmelerini sağlayabilir.

Diğer bir öneri, insan kaynağının temini ve yönetimi ile ilgilidir. Örgütler, belirli üniversiteler ve bölümlerden gelen adaylara yönelmek yerine, daha geniş bir ağdan aday seçmeye özen göstermelidir. Bununla birlikte, güçlü akademik geçmişi olan ve liderlik potansiyeli taşıyan bireyleri keşfetmek için daha kapsamlı bir değerlendirme süreci geliştirilmelidir. Yanı sıra, liderlik pozisyonlarına daha fazla yöneticinin geçiş yapabilmesi için mentorluk ve kariyer yönlendirme programları kurulmalıdır. Özellikle genç profesyoneller için deneyimli yöneticilerden rehberlik almak, liderlik becerilerini geliştirmelerine yardımcı olabilir. Bu tür programlar, aynı zamanda örgütlerdeki liderlik havuzunu güçlendirebilir.

Çalışma, özellikle CFO, CHRO ve CMO gibi kilit pozisyonlarda, belirli deneyim sürelerine sahip kişilerin daha fazla tercih edildiğini göstermektedir. Ancak, örgütler, lider seçimlerinde sadece deneyim süresini değil, liderlik becerilerini ve stratejik düşünme yeteneğini de göz önünde bulundurmalıdır. Bu, farklılıkların etkin bir şekilde yönetilmesi ve daha fazla verim alınmasını sağlayabilir. Benzer şekilde örgütler, C-Suite pozisyonlarına yalnızca mevcut pozisyon için aday aramak yerine, gelecekteki liderleri belirlemek için stratejik bir kariyer planlaması süreci geliştirebilir. Bu, örgütlerin liderlik boşluklarını doldurmak için hazırlıklı olmalarını ve uzun vadede sürdürülebilir liderlik gelişimi sağlayabilir.

Bu stratejik uygulamalar, örgütlerin daha etkili, çeşitli ve yetkin lider kadroları oluşturmaya, aynı zamanda, liderlik gelişim süreçlerini iyileştirerek, örgütsel başarıyı artırmaya yönelik stratejiler geliştirilmesine katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Akdemir, A., Yılmaz, G., Aslan, M., Boyraz, M. A., Çetin, Z., Demirci, L., Dikili, E., Koçak, H., Taban, M. F. ve İmamoğlu, D. (2019). Üst düzey yönetim görev unvanlarına yönelik üniversite öğrencilerinin algılarının araştırılması. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11(1), 447-458.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9 (2), 27-40.
- C-Summit Series Hakkında. (2025, 20 Mayıs). Erişim adresi: <https://www.csummitseries.com.tr/>
- Derin, N. (2019). Vizyoner liderliğin kavramsal çerçevesi ve işletmeler için önemi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 114-125.
- Elsaid, E., ve Ursel, N. D. (2012). Age, CEO succession, and risk taking. *Accounting and Finance Research*, 1(2), 77-86.
- Farag, H., ve Mallin, C. (2018). The influence of CEO demographic characteristics on corporate risk-taking: Evidence from Chinese IPOs. *The European Journal of Finance*, 24 (16), 1528-1551.
- Haleblian, J., ve Finkelstein, S. (1993). Top management team size, CEO dominance, and firm performance: The moderating roles of environmental turbulence and discretion. *Academy of Management Journal*, 36(4), 844-863.
- Hambrick, D. C., Cho, T. S., ve Chen, M.-J. (1996). The influence of top management team heterogeneity on firms' competitive moves. *Administrative Science Quarterly*, 659-684.
- Huang, S. K. (2013). The impact of CEO characteristics on corporate sustainable development. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 20(4), 234-244.
- Jaggia, S., ve Thosar, S. (2022). Education and risk-taking incentives: An analysis of CEO compensation contracts. *Applied Economics*, 54(26), 3016-3030.

- King, T., Srivastav, A. ve Williams, J. (2016). What's in an education? Implications of CEO education for bank performance. *Journal of Corporate Finance*, 37, 287-308.
- Lohrke, F. T., Bedeian, A. G. ve Palmer, T. B. (2004). The role of top management teams in formulating and implementing turnaround strategies: A review and research agenda. *International Journal of Management Reviews*, 5(2), 63-90.
- Naveen, L. (2006). Organizational complexity and succession planning. *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 41(3), 661-683.
- Özkan, U. B. (2019). Eğitim bilimleri araştırmaları için doküman inceleme yöntemi. *Ankara: Pegem*.
- Özsoy, E. (2010). Liderlik davranışları ile cinsiyet ilişkisi: Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarında bir araştırma. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Paustian-Underdahl, S. C., Sockbeson, C. E. S., Hall, A. V. ve Halliday, C. S. (2024). Gender and evaluations of leadership behaviors: A meta-analytic review of 50 years of research. *The Leadership Quarterly*, 35(6), 1-18.
- Sak, R., Sak, İ. T. Ş., Şendil, Ç. Ö., ve Nas, E. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 227-256.
- Serfling, M. A. (2014). CEO age and the riskiness of corporate policies. *Journal of Corporate Finance*, 25, 251-273.
- Sünbül, E., ve Şener, H. E. (2020). Yöneticilerin kişilik özelliklerinin liderlik davranışlarına etkisi: kamu güvenliği alanında görgül bir araştırma. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 12(2), 98-115.
- Zhang, H., Zhu, X., ve Yu, X. (2022). Impact of stress on job engagement among social workers in Beijing: The roles of positive emotion and career resilience. *The British Journal of Social Work*, 52 (2), 1149-1167.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BİLGİLENME SÜRECİNDE SOSYAL MEDYANIN ROLÜ: BİR LİTERATÜR İNCELEMESİ¹

Fatma UYAR²

<https://orcid.org/0000-0001-7816-4564>

Mehmet CANATAR³

<https://orcid.org/0000-0002-6070-8903>

Öz

Günümüzde dijital teknolojilerin gelişimiyle birlikte sosyal medya, bireylerin bilgilenme, bilgi paylaşımı ve değerlendirme süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle üniversite öğrencilerinin hemen her konuda sosyal medyayı aktif olarak kullandığı gözlemlenmektedir. Makalede, Türkiye’de öğrenim gören üniversite öğrencilerinin bilgilenme sürecinde sosyal medyasının etkisi ve rolünün değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amacı gerçekleştirmek için kaynak taraması yöntemi kullanılarak Türkiye’deki bilimsel çalışmalar değerlendirilmiştir. Kaynak taramasında TR Dizin ve EBSCO veri tabanları kullanılmıştır. Taramada zaman sınırlılığı son beş yıl (2020-2024), dil sınırlılığı Türkçe, bilimsel çalışma türü sınırlılığı ise; makale şeklinde gerçekleştirilmiştir. Tarama yapılırken “*üniversite öğrencileri*” ve “*sosyal medya*” anahtar kelimeler bir arada çağırılacak şekilde kullanılmıştır. Anahtar kelimeler sadece makale başlıklarında değil metin içerisinde de aranmıştır. Elde edilen sonuçlar, üniversite öğrencilerinin sosyal medyayı birçok sebeple sıkça kullandıklarını göstermektedir. Bu sebeplerden biri de haberleri, gündemi, güncel haberleri ve dünyada olup bitenleri takip etmektir. Üniversite öğrencilerinin sosyal medyayı bir öğrenme ve bilgilenme aracı olarak kullanıyor olmaları, onların sosyal medya araçlarını nasıl kullandıkları/kullanacakları konusunu da önemli hale getirmektedir. Bu önemi vurgulamak çalışmanın başlıca amacı olup bu anlamda alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

¹Bu makale, Fatma UYAR’ın doktora tezi temel alınarak hazırlanmıştır.

Bu çalışma etik kurul onayı gerektirmemektedir.

² İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Doktora Öğrencisi, Öğretim Görevlisi, Doğuş Üniversitesi MYO, Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Programı, fuyar@dogus.edu.tr

³Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Öğretim Üyesi, canatar@istanbul.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Sosyal medya, Bilgi, Üniversite öğrencileri, Bilgi okuryazarlığı, Dijital okuryazarlık

THE ROLE OF SOCIAL MEDIA IN THE INFORMATION PROCESS OF UNIVERSITY STUDENTS: A LITERATURE REVIEW

Abstract

Today, with the development of digital technologies, social media plays an important role in individuals' information, information sharing and evaluation processes. It is observed that especially university students actively use social media in almost every subject. In this article, it is aimed to evaluate the impact and role of social media in the information process of university students studying in Turkey. In order to realize this aim, scientific studies in Turkey were evaluated using the literature review method. TR Index and EBSCO databases were used in the literature review. The time limitation was the last five years (2020-2024), the language limitation was Turkish, and the type of scientific study limitation was articles. While searching, the keywords "university students" and "social media" were used together. Keywords were searched not only in article titles but also in the text. The results show that university students frequently use social media for many reasons. One of these reasons is to follow the news, agenda, current news and what is happening in the world. The fact that university students use social media as a learning and information tool makes the issue of how they use/will use social media tools important. Emphasizing this importance is the main purpose of this study and it is thought to contribute to the field in this sense.

Key Words: Social media, Information, University students, Information literacy, Digital literacy

48

GİRİŞ

Yapılan araştırmalar dünyada sosyal medya kullanıcı sayılarının hızla arttığını göstermektedir. We are Social'ın (2024) Dijital 2024 raporuna göre dünyada sosyal medya kullanıcı kimliğine sahip kitle, dünya nüfusunun %62,3'ünü oluşturmaktadır. 16-64 yaş aralığındaki kişileri kapsayan bu raporda, kullanıcıların farklı eğitim ve statüde oldukları görülmektedir. Bu çeşitliliğe katkı sağlayan kitlelerden biri de gençlerdir. Teknoloji dünyasına doğan ve bu dünyada büyüyen bu gençliğin çoğunluğu üniversitelerde ön lisans, lisans ve lisansüstü düzeyde öğrenim görmektedir. Dolayısıyla üniversite öğrencileri için sosyal medyanın yaşamlarının bir parçası olduğunu söylemek mümkündür. İçine doğdukları dünya itibarıyla bu durum anlaşılabilirlikle birlikte öğrencilerin sosyal medyayı nasıl kullandıkları konusu da önemlidir ve üzerinde durulması gerekmektedir. Çünkü sosyal medya, hızlı ve çok çeşitli bilgi akışına sebep olmaktadır. Bu akış içerisinde hangilerinin doğru bilgi olduğu sorgulanmaya muhtaçtır.

Bilgi okuryazarı olduğu kabul edilen üniversite öğrencilerinden, sosyal medyadan herhangi bir sebeple edinilen bilgileri kullanmadan ve/veya paylaşmadan önce o bilgilerin doğruluğunu, güvenilirliğini sorgulamaları ve bu sorgulamalardan sonra bilgileri kullanıp kullanmayacaklarına ve/veya paylaşıp paylaşmayacaklarına karar vermeleri beklenmektedir.

İfade edilen beklentiler çerçevesinde bu makalede, üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanımı ile bilgilenme ilişkisi, yapılan bilimsel çalışmalar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu çalışmalara ulaşmak için kaynak tarama yöntemlerinden biri olan dolaylı veri toplama tekniği tercih edilmiştir. Diğer adı “*bibliyografya çalışması*” (Aziz, 2017, s.74) olan kaynak taraması, bazı kaynaklarda “*doküman incelemesi*” olarak da geçmektedir. Araştırılması amaçlanan olgular ile ilgili bilgiler içeren yazılı materyallerin analizini ifade eden doküman incelemesi çalışmaların temel yöntemini oluşturmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021, s. 189). Bu çalışmada kaynak taraması ile üniversite gençlerinin bilgilenme sürecinde sosyal medyanın rolünü ele alan ilgili olan bilimsel çalışmalar tespit edilmiştir.

Bu çalışma, son beş yılda yayımlanan Türkçe makalelere odaklanarak, üniversite öğrencilerinin sosyal medya aracılığıyla bilgilenme süreçlerine dair güncel eğilimleri ve yaklaşımları ele almayı amaçlamaktadır. Son beş yılın seçilmesindeki sebep, sosyal medyanın hızla değişen dinamikleri ve bu dinamiklerin akademik bilgilenme süreçlerine etkilerinin daha yeni çalışmalarla ortaya konulmuş olmasıdır. Sadece Türkçe makalelerin seçilmesinde ise, bu makalelerin ulusal bağlamda daha anlamlı ve etkili bir analiz sunacağı düşüncesidir. Türkçe literatür, bu konuda yapılan ulusal araştırmaların özgün bulgularını ve Türkiye’ye özgü sosyal medya kullanım alışkanlıklarını yansıtmak amacıyla tercih edilmiştir. Makale için etik kurul alınmasına gerek olan bir çalışma bulunmamaktadır.

Çalışmada amaç, Türkiye’deki üniversite öğrencilerinin bilgilenme sürecinde sosyal medyanın etkisini ortaya koymaktır. Sosyal medyanın günümüz dünyasında baskın bir rol oynaması, etkinin büyük ölçüde olduğunu akla getirmektedir. Dolayısıyla üniversite öğrencilerinin sosyal medyayı kullanma davranışları önem arz etmektedir. Bu bağlamda çalışma, üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanım davranışlarını incelemek ve onların bilgilenme süreçlerini daha etkin hale getirecek öneriler sunmak açısından değer

taşımaktadır. Çalışma, sosyal medyanın öğrenciler üzerindeki etkisini anlamaya yönelik literatüre katkıda bulunurken aynı zamanda bu alanda yapılacak diğer araştırmalar için de bir kaynak oluşturmayı hedeflemektedir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

“*Kavramsal Çerçeve*” başlığı altında, çalışmanın daha iyi ortaya konulması adına makale konusuyla doğrudan ve dolaylı ilgili kavramlara yer verilmektedir. Bunlardan biri “*sosyal medya*”dır. Üniversite öğrencilerinin bilgilenme sürecinde sosyal medyanın rolünün ve etkisinin tartışıldığı bu makalede öncelikle sosyal medyayı ele almak faydalı olacaktır.

1.1. Sosyal Medya

Sosyal medya, gün geçtikçe etkisini ve kullanıcı sayısını artırmaktadır. Sosyal medya aracılığı ile bireylerin birbirleriyle etkileşimli hale gelmesi, yeni iletişim biçimlerinin yanı sıra birçok aktarımın yapıldığı alanlar haline dönüşmüştür (Davran, 2020, s.17).

Sosyal medya, farklı sosyal mecralardan kurulu çoğul bir yapıya sahiptir. Bu da sosyal medyanın birçok açıdan açıklanmasına sebep olmaktadır. Bunlardan biri, sosyal medyanın, içeriğini kişilerin kendilerinin oluşturduğu haber, video, ve fotoğrafların sosyal medya siteleri aracılığıyla sunduğu katılımcı çevrimiçi medya olduğunu, diğeri de sosyal medyanın bilgi ve/veya içerik paylaşımı, kolay etkileşimi amaçlayan çevrimiçi medya platformu olduğunu açıklamaktadır. Başka bir açıklamada da sosyal medyanın uygulamalar ya da kullanıcılarına bağlantı listelerini oluşturmalarına, iletişim kurmalarına, profillerin üretilmesini sağlayan web tabanlı platformlar şeklinde açıklandığı görülmektedir (Erdem, 2022, s. 440). Sosyal medya, Web 2.0’ın teknolojik temelleri üzerine kurulu, kullanıcıların içerik oluşturabildiği ve paylaşabildiği bir grup internet tabanlı uygulama alanı olarak da tanımlanmaktadır (Kaplan and Haenlein, 2010, s. 61). Tanımlamalardan anlaşılıyor ki sosyal medya, paylaşılabilir olan her bilgi, içerik ve/veya durumun var olduğu bir mecradır.

Sosyal medyanın işlevselliği, yedi temel unsurda temellendirilmektedir (Kietzmann, Hermkens, MrCarthy and Silvestre ss. 243-247):

- *Kimlik*; kullanıcıların sosyal medyada isim, yaş, cinsiyet, eğitim gibi kimliklerini ne ölçüde ifşa ettiklerini temsil etmektedir,
- *Konuşma*; kullanıcıların bir sosyal medya ortamında diğer kullanıcılarla ne ölçüde iletişim kurduğunu temsil etmektedir.
- *Paylaşım*; kullanıcıların içerik alışverişi yapma, dağıtma ve alma derecelerini ifade etmektedir.
- *Varlık/Mevcudiyet*; kullanıcıların, diğer kullanıcılar tarafından erişilebilir olup olmadığını temsil etmektedir. Onların nerede olduklarını ve/veya ulaşılabilir olup olmadıklarını bilmeyi içermektedir.
- *İlişkiler*; kullanıcıların diğer kullanıcılarla sohbet etme, buluşma, arkadaşlık kurma ya da hayranlık duyma durumlarını temsil etmektedir.
- *İtibar*; kullanıcıların bir sosyal medya ortamında kendileri ve başka kullanıcıların konumunu belirleyebilme becerisini ifade etmektedir.
- *Gruplar*; kullanıcıların ne ölçüde topluluklar ve alt topluluklar oluşturabileceğini temsil etmektedir.

Açıklanan yedi unsurun her birini, kullanılırken ön plana çıkaran bir takım sosyal medya ortam ve araçları söz konusudur.

51

1.1.1. Sosyal Ağlar

Sosyal ağ kavramı, web 2.0 teknolojisinin bir iletişim uygulaması olan platformlar ile karıştırılmamalıdır. Bu kavram; Facebook, X (Twitter), TikTok, YouTube, Twitch, Bumble, Snapchat, Telegram, Messenger gibi karşılıklı anlık iletişim ve paylaşım olanağı sağlayan uygulamaların genel ismi değildir. Sosyal ağ kavramı iletişim bilimleri çıkış noktalı olan terimi değil sosyoloji disiplini içinde gelişen hem gerçek/fiziksel inşaları hem de bir önceki cümlede vurgulanan platformların var olduğu çevrim içi ortamların mekânsal varlığını karşılamaktadır. Başka bir ifade ile sosyal ağ, Instagram gibi sanal bir paylaşım olan web 2.0 uygulamasının genel adını karşılamak yerine bu uygulamanın var olduğu mekânsal yapıyı ve bu yapıda yer alan ilişkileri tanımlamak üzere kullanılmaktadır (Acar, 2024, s.171).

Sosyal ağlar, yarı açık veya açık profil oluşturmaya, bağlantıda bulunan başka kullanıcıların profillerini listelemeye, sistem içerisindeki kullanıcıların oluşturduğu

bağlantı listelerini incelemeye ve takip etmeye, oluşturulan görüntü, ses ve yazıları paylaşmaya ve kullanıcıların paylaşımlarına yorum yapmaya olanak tanıyan web tabanlı servisler olarak açıklanmaktadır (Uz, 2019, s. 25).

1.1.2. Bloglar

Bloglar; resimler, metinler, ses kayıtları, videolar ve bağlantıların yüklenebildiği, yüklenen içeriklerin metin ve grafiklerle desteklenebildiği, yapılan yorumların tarihsel şekilde arşivlenmesine, kullanıcıların belirlenmesine ve sınırlandırmalarına imkân sağlayabildiği, diğer uygulamalara, videolara, web sayfalarına vb. bağlantı kurabildiği “*çevrimiçi günlükler*” şeklinde tanımlanabilmektedir (Güzel, 2020, s. 99).

1.1.3. Mikrobloglar

Mikrobloglar, kullanıcıların var olan durumlarını anlık mesajlar, cep telefonları, e-posta ya da web tarafından dağıtılan kısa mesajlar ile tanımlayabilecekleri bir iletişim halidir. Mikroblog araçları, kullanıcıların iletilerini ağ içerisinde rahatlıkla paylaşmasına olanak sağlamaktadır. Bloglara kıyasla mikrobloglar, kullanıcılarının iletişim ihtiyaçlarına daha hızlı karşılık vermektedir. Ayrıca, bloggerlar bloglarını birkaç günde bir güncellerken, mikrobloglar gün içerisinde defalarca güncellenebilmektedir (Güçlü, 2018, s.31). Yeni adı X olan Twitter, mikrobloglara verilebilecek en bilinen örnektir.

52

1.1.4. Podcastlar

Sosyal medyanın başka bir türü Podcastlerdir. Podcasting ses, görüntü ve yazı içerikli yayınların yayımlandıktan sonra da izlenebilmesi için özel bilgisayarlara, cep telefonları, MP3 çalar, video oynatıcı ya da laptop benzeri cihazlara aktarılabilir. Aynı zamanda podcastler videoların çevrimiçi olarak sunulmasına da olanak sağlamaktadır (Güzel, 2020, s. 100).

1.1.5. Medya Paylaşım Siteleri

Medya paylaşım siteleri, sosyal medyanın başka bir türüdür. Bazı kaynakların “video paylaşım siteleri” ve “fotoğraf paylaşım siteleri” olarak ifade ettiği (Güzel, 2020) bu siteleri, bazı kaynaklarda “*Medya paylaşım siteleri*” gibi tek başlıkla görmek mümkündür (Güçlü, 2018). Fotoğraf paylaşım medya araçları, artık video paylaşımlarına

da olanak sağladığı için “*medya paylaşım siteleri*” başlığı tercih edilmiştir. Instagram bunun en popüler örneklerinden biridir.

1.1.6. Wikiler

Diğer bir sosyal medya türü olan Wiki, istekli kişilerin bilgi sahibi olduğu alanlarda kullanıcılarına katkı sağlamasına ve belli konulardaki makalelere kaynak oluşturmaya olanak tanıyan tarayıcı tabanlı bir web alanıdır. Wikiler yapıları gereği işbirlikçi konumunda olup topluluk katılımıyla içerik oluşturma özelliğine sahiptir (Güzel 2020, s.105). Karşımıza Wikipedia en bilinen wiki olarak çıkmaktadır.

1.1.7. Forumlar

Web sahasında, özel konu ve ilgi alanlarında çevrimiçi tartışmaların, konuşmaların yapıldığı alanlar olarak tanımlanan forumlar, (Güzel, 2020, s. 100) bir takım konularda bilgilenmek, farklı bireylerin tecrübelerini öğrenmek ya da onlarla deneyimlerimizi paylaşmak için kullanılmaktadır. Ekşi Sözlük, İnci Sözlük, Kızlar Soruyor örnek verilebilecek bilinen forum sitelerindendir.

1.1.8. Sosyal İşaretleme/Etiketleme

Bireylerin çevrimiçi olarak yer imlerine ekleyebildiği web tabanlı bir hizmet olan sosyal imleme ile kullanıcılar yararlı gördükleri internet kaynaklarını herkesin görebileceği bir web sitesinde paylaşabilir ve bu siteleri kendi sözleriyle etiketleyerek sıralama yapabilirler. Belli bir konu ile ilgili internet üzerinden arama yapmak isteyen kullanıcılara karmaşık olmayan, kolay bir erişim sağlamaktadır (Yavuz, 2023, s. 6). Pinterest, bu sosyal medya türüne örnek verilebilir.

1.1.9. Sanal Dünyalar

Yaşamın çevrimiçi ortamda oluşturulmasını temel alan sanal dünya uygulamaları her geçen gün artmaktadır. Yaygın olarak kullanılan Second Life, üç boyutlu bir sanal ortamdır. Kullanıcıların avatar oluşturarak, gerçek hayatta yapabildiklerini sanal dünyada

da gerçekleştirebilmelerine, yapamadıklarını ise sanal dünyada yapabilmeleri düşüncesine dayanarak oluşturulmuştur (Güçlü, 2018, s. 36).

1.1.10. Mesajlaşma Uygulamaları

Mesajlaşma uygulamaları da sosyal medya olarak kabul edilmektedir. Kullanım özelliği mesajlaşma olsa da bu uygulamalarla kullanıcılar birbirleriyle birçok dosya, video, ses kaydı paylaşabilmektedir. Durum paylaşım özellikleriyle mesajlaşma dışında da paylaşımlarda bulunabilme imkânları söz konusudur. Whatsapp, en yaygın olarak kullanılan mesajlaşma uygulaması olarak bilinmektedir (We are Social, 2024).

Sosyal medya kavramı, ortam ve araçlarıyla birlikte ele alındıktan sonra çalışmanın ana temalarından diğeri olan bilgi kavramına yer verilmesinin çalışmanın önemi açısından yerinde olacağı düşünülmüştür. Bu nedenle bilgi kavramının yanı sıra doğru bilgilenmenin temel yetilerinden biri olan bilgi okuryazarlığı ve sosyal medya kullanımıyla birlikte sıklıkla anılan medya ve dijital okuryazarlığı üzerinde de durulmuştur.

54

1.2. Bilgi

Bilgi, insanlık ve dünya için oldukça önemli bir kavram olup, insanoğlu dünyanın her yönden gelişiminde ulaştığı son noktayı bilginin varlığına borçludur. Dolayısıyla araştırmacılar bilgi kavramı üzerinde çokça durmuş ve açıklamalarıyla bilgi kavramının varlık sebebini, değerini ortaya koymaya çalışmışlardır. Alkan, bilginin oluşumuna katkı sağlayan kavramları ele alarak yaptığı açıklamalarla, bilgi kavramının daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmuştur. Alkan, veri kavramından başlayarak bir nevi bilgiye giden basamakları ele almaktadır. Bu kapsamda veri, bilgi işleme sürecinde bir hammadde olarak karşımıza çıkmaktadır. Veriler anlamsız, işlenmemiş ve ilişkilendirilmemiştir. Enformasyon ise işlenmiş, düzenlenmiş, ilişkilendirilmiş ve anlam katılmış veri olarak açıklanmaktadır. Enformasyonun amacı, alıcının bir konudaki

davranışı üzerinde etki yaratmak ve/veya düşüncelerini değiştirmektir (Alkan, 2003, s. 125). Enformasyonu yorumlaması sonucu ortaya çıkan bilgi ise kişilerin beynindedir, özümsemiştir. Bilginin oluşumunda kişilerin aktif rol oynaması gerekmekte; kişiler anlama ve algılama yeteneklerini, yaratıcılıklarını, uzmanlıklarını, deneyimlerini uygulamaya geçirmelidirler (Alkan, s. 126).

Yapılan açıklamalardan anlaşılabacağı üzere bir konuda bilgi sahibi olmak, emek isteyen bir süreçten geçmeyi gerektirmektedir. Bireylerin beyinlerine yerleşmiş olması ve özümsemiş olma özellikleriyle de herhangi bir konuda edinilmiş bir bilginin değiştirilmesini güçleştirmektedir. Dolayısıyla bilginin enformasyon aşamasında doğru ya da yanlış olmasının değerlendirilmesi kritik bir öneme sahiptir. Bu noktada bilgi okuryazarı olmanın da önemi ortaya çıkmaktadır. Bilgi okuryazarı olmak, kişilerin doğru bilgiye ulaşmasına yardımcı bir yetidir. Bu başlık altında da açıklanması uygun görülmüştür.

1.2.1. Bilgi Okuryazarlığı

Kurbanoğlu (2010, s. 724-725), literatürde bilgi okuryazarlığının birçok tanımına rastlamanın olası olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca bilgi okuryazarlığının 1990'lı yıllarda bilinirliği kısa sürede artan bir kavram haline geldiği; birçok çalışmaya konu olduğu; pek çok akademisyen, mesleki dernek ve eğitim kurumu tarafından ele alındığı; üniversite mezunu bireylerde aranacak nitelikler arasında gösterildiğini ifade etmektedir.

55

Zurkowski'ye (1974, s. 6) göre bilgi okuryazarı, bilgi kaynaklarını işlerine uygulama konusunda eğitim almış kişilerdir. Bu kişiler, sorunlarına yönelik bilgi çözümlerini şekillendirmede birincil kaynakların yanı sıra çok çeşitli bilgi araçlarından yararlanma tekniklerini ve becerilerini öğrenmişlerdir. Öte yandan Polat (2006, s. 252), bilgi okuryazarlığı için yapılan çeşitli tanımları inceleyerek bu kavramın tanımlamalara göre bilgiye erişme, değerlendirme ve bilgiyi kullanma; oluşan herhangi bir sorunun çözümü veya bir işin gerçekleştirilmesi için ihtiyaç duyulan bilginin etkin olarak elde edilmesi ve değerlendirilmesi becerilerini temsil ettiğinin anlaşıldığını ifade etmektedir.

Yukarıdaki açıklamalardan bilgi okuryazarlığını; kişilerin çalışmalarında, karşılaştıkları herhangi bir problem karşısında çözüm üretecek bilgiye erişim becerisi olarak ifade etmek mümkündür. Elde edilecek bilginin probleme çözüm üretecek uyumda ve/veya

doğrulukta olması gerekmektedir ve bu gerekliliği ancak bilgi okuryazarı olan kişiler gerçekleştirebilecek yetenektedir.

Yaşam boyu öğrenmenin temelinde, gereksinim duyulan bilginin bulunmasını ve bu bilginin beceriyle kullanılmasını sağlayan bilgi okuryazarlığı vardır (Polat, 2005, s. 262). Üniversite öğrencileri de bilgi okuryazarlık becerilerini en iyi şekilde kullanabilecekleri ve yer olan yükseköğretim kurumlarında bulunma imkânına sahiptir.

1.2.2. Dijital Okuryazarlık

Bilgi okuryazarlığının yanında, sosyal medya platformlarının özellikleriyle ortaya çıkan bilgi üretme, yayma ve kullanım hızına etkisi sebebiyle sosyal medya kullanıcılarını yakından ilgilendirmesi gereken “*dijital okuryazarlık*” kavramına açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Bilgi okuryazarlığı, bilgiyi edinme ortamı ne olursa olsun devam etmesi beklenen bir yetidir. Yaşam boyu öğrenmenin temelinde de bu yatmaktadır. Teknolojinin geldiği son noktada, dijital ortamda çok çeşitli araçlar kullanıcılarına sınırsız bilgi sunmaktadır. Dolayısıyla bu araçları doğru kullanabilmek adına bilgi okuryazarlığının yanında dijital okuryazarlık kavramını da açıklamak faydalı olacaktır. Dijital okuryazarlık, farklı teknolojilerin doğru kullanılabilmesi ile doğru bilgiyi üretebilme, doğru bilgiye ulaşabilme, bu bilgileri paylaşabilme ve öğrenme-öğretme aşamasında teknolojiyi kullanabilme yetisine sahip olmayı gerekli kılmaktadır (Hamutoğlu, Güngören, Uyanık ve Erdoğan, 2017, s. 411). Bilimsel kaynaklarda birçok tanımlaması yapılan dijital okuryazarlık kavramı Gilster tarafından ilk kez *Digital Literacy* adlı kitabında ele alınmış ve tanımlanmıştır (Gilster, 1997)

Dijital okuryazarlığı bilgisayar aracılığıyla çeşitli kaynaklardan gelen enformasyonu anlama ve kullanma yeteneği olarak açıklayan Gilster, kavramın okuryazar olmanın ötesinde ulaşılan enformasyonu değerlendirme ve problemleri çözme yetisini kapsadığını belirtmektedir (Bayrakçı, 2020, s. 11).

Dijital okuryazarlığı literatüre kazandıran Gilster’in dışında da birçok araştırmacı, dijital okuryazarlığın ne olduğuna dair çeşitli açıklamalar getirmiştir. Martin ve Grudziecki (2006) çok yönlü tanımlamasıyla dikkat çekenlerdendir. Martin ve Grudziecki dijital

okuryazarlığı, kişilerin dijital kaynakları tanımlamak, yönetmek, bütünleştirmek, değerlendirmek, analiz etmek, sentezlemek ve bu kaynaklara erişmek, yeni bilgi oluşturmak, medya ifadeleri oluşturmak ve başkalarıyla iletişim kurmak için dijital araçları ve olanakları uygun şekilde kullanma farkındalığı, tutumu ve yeteneği olarak açıklamaktadır. Dijital ortamda üretilen bilgi ve/veya paylaşılan bilgilerin çokluğu ve hızı düşünüldüğünde dijital okuryazarlığın önemi ortaya çıkmaktadır.

1.2.3. Yeni Medya Okuryazarlığı

Teknolojinin her geçen gün ilerlemesiyle gelişen ve dönüşen internet, insanlara geleneksel medyadan farklı alanlar sunmaktadır. Özellikle bilgiye ulaşma konusunda kolaylık sağlayan internetin kullanımı popülerliğini artırmaktadır. İnsanların internetin getirdiği olanaklarla birlikte herhangi bir bilgiye, gün içerisinde yaşanan gelişmelere, haberlere, güncel olaylara ilişkin bilgilere kolay ve ucuz bir şekilde ulaşmaya başladıkları görülmektedir (Erdoğan, 2021, s. 164). Bu durum internet ortamında var olan bilgilerin doğruluğu ve/veya güvenilirliği konusunu gündeme getirmiştir.

İnternet haberciliğinde ve yeni medya platformlarında doğru bilginin ve haberciliğin temel değerleri olan doğrulama, kanıtlama gibi güven veren unsurlar önemsendiği söylenemez. Ayrıca, söylentiler, doğru olmayan, tam doğru olmayan ya da çarpıtılmış bilgi ve haberler, bir ön editoryal kontrol sürecine tâbi olmadan dünyaya büyük bir hızla yayılmaktadır (İnce, 2019, s. 131). Bu noktada yeni medya okuryazarlığı yetisinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Medya okuryazarlığı, yeni iletişim teknolojilerinin (habercilik, telekomünikasyon ve internet) gelişmesiyle birlikte yeni bir uzantı/tür kazanmıştır. Yeni medya okuryazarlığı şeklinde isimlendirilen bu yeni tür, dijital araç ve ortamların doğru ve ölçülü kullanılabilmesini sağlamaktadır (Ata ve Karakuyu, 2021, s.1525). Yeni medya okuryazarlığı, “sayısal kodlama yoluyla üretilen, alınan, dağıtılan, değiştirilen çoklu içerikleri/metinleri anlama ve kullanma yeteneği” olarak tanımlanmaktadır (Ata ve Karakuyu, 2021, s.1526).

Yeni medya okuryazarlığı becerilerinin kullanılması gereken en önemli ortamlardan biri sosyal medyadır. Çünkü sosyal medyada yoğun bir bilgi dolaşımı vardır ve ancak yeni medya okuryazarlığı yetisiyle doğru bilgiye ulaşım gerçekleştirilebilir.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Makalenin araştırma yöntemini de karşılayan literatür incelemesi için TR Dizin ve EBSCO veri tabanları kullanılarak kaynak taraması yapılmıştır. Kaynak taramasında zaman sınırlılığı son beş (5) yıl (2020-2024), dil sınırlaması Türkçe, bilimsel çalışma türü sınırlılığı makale şeklinde seçilmiştir. Tarama yapılırken “*üniversite öğrencileri*” ve “*sosyal medya*” anahtar kelimeler bir arada çağırılacak şekilde kullanılmıştır. Anahtar kelimeler sadece makale başlıklarında değil; metin içerisinde de aranmıştır.

2.1. Bulgular

Kaynak taraması tamamlandıktan sonra ulaşılan sonuçlar incelendiğinde üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı, sosyal medyanın üniversite öğrencilerinin satın alma davranışlarına etkisi, üniversite öğrencilerinin dijital ruh sağlığı gibi birçok konuda çalışmalar yapıldığı görülmüştür. Bu makalenin konusuyla ilintili olmadığı için bu çalışmalar kapsam dışı bırakılmıştır. Öte yandan; üniversite öğrencilerinin bilgilendirilmesinde internet kullanımı üzerine yapılan çalışmalara rastlanmış fakat; bu çalışmalarda sosyal medya ele alınmadığı için yine kapsam dışı bırakılmıştır. Değerlendirmeler neticesinde altı (6) çalışma makaleye dâhil edilmiştir. Bunlardan ikisi 2020, biri 2021, ikisi 2022, biri de 2024 yıllarına aittir;

58

1) Eroğlu ve Çakmak'ın (2020) hazırlamış olduğu “*Post-Truth Dönemini Anlamak: Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğrencilerinin Yeni Medya Araçları Kapsamında Bilgi Bozuklukları ve Doğrulama Algılarının Değerlendirilmesi*” isimli makale, sosyal medyayı da kapsayan yeni medyanın yanlış bilgilendirme, yalan haber, bilgi bozuklukları üzerindeki etkisini ele alan çalışmadır. Makalede, Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğrencilerinin bilgi bozukluklarına yönelik algılarının belirlenmesi amaçlanmış ve yapılan anket çalışmasıyla sonuçlar değerlendirilmiştir. Anketlerden elde edilen sonuçlar çalışmanın da sonuçlarını oluşturmuştur.

Araştırmaya göre;

Öğrencilerin tamamı, yeni medya araçlarını yoğun olarak kullanmakta ve yeni medya aracı olarak da en fazla akıllı telefonu tanımlamaktadır.

Öğrenciler en fazla Whatsapp sosyal medya platformunu daha sonra Instagram ve Youtube'u yoğun olarak kullanmaktadır. Çok bilinen platformlardan birisi olan Facebook'un ise, öğrenciler arasında az kullanılmaktadır.

Öğrenciler sosyal medyayı yüksek oranda arkadaşlarla iletişim kurmak için kullanmaktadır. Öte yandan bilgi sahibi olmak için de yoğun olarak kullanmaktadır.

Öğrenciler bilgi ve haber almak için en fazla çevrim içi gazetelerden faydalanmaktadır. X (Twitter) ve anlık mesajlaşma uygulamalarını da yoğun olarak kullanmaktadır. Bu çerçevede öte yandan, geleneksel medya araçları olarak adlandırılabilir televizyon, gazete gibi platformları oldukça az kullanmaktadır. Sosyal medya araçları arasında da en az Facebook kullanılmaktadır.

Öğrenciler genel olarak sosyal medya ortamlarından yapılan paylaşım ve içeriklerin doğruluğuna şüphe ile yaklaşmakta, yanlış bilgi oluşturma ve yayma olasılığının en fazla olduğu ortam olarak sosyal medyayı görmektedir. Öğrenciler en fazla akademi kaynaklardaki bilgilere güven duymaktadır.

Öğrenciler daha çok, haber veya bilginin ana kaynağına ulaşmaya çalışarak doğruluğunu kontrol etmek eğilimindedir. Bununla birlikte öğrenciler, sosyal medya listelerinde var olan kişilerin yanlış bilgi paylaşım yaptıklarında kişiyi en fazla özel mesaj ile uyarıda bulunma davranışında bulunmaktadır. Öte yandan; şikâyet et/bildir gibi bağlantıları kullanan ya da hiçbir şey yapmayan öğrenciler de mevcuttur.

Öğrenciler, yanlış bilgilenmelerin ve/veya bilgi bozukluklarının⁴ azaltılmasında bilgi okuryazarlığı becerilerinin geliştirilmesinin etkili olabileceğini düşünmektedir. Öğrenciler ayrıca, eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi, bilgi doğrulama araçlarının geliştirilmesi, bilgi kaynaklarının şeffaflığının artırılması gibi gerekliliklerin olduğunu dile getirmektedir.

Makalenin sonuçları incelendiğinde öğrencilerin genel olarak sosyal medyadaki bilgilerin doğruluğunu sorgulama ve teyit etme konusunda bilinçli olduklarını söylemek mümkündür. Bu durum, öğrencilerin eleştirel düşünme ve okuryazarlık yetileri açısından

⁴ Bilgi bozukluğu, kasıtlı yanıltma ve/veya farkında olmadan yanlış bilgiye maruz bırakmayla oluşan sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Kara, 2022).

kendilerini geliştirdiklerini göstermekle birlikte bu becerilerin ne ölçüde uyguladıklarına dair bilgi içeren çalışmaların artırılması gerektiği düşünülmektedir.

2) Taşdelen'in (2020) *“Enformasyondan Bilgi'ye: Üniversite Öğrencileri Haberleri Sosyal Medyadan mı Öğrenir?”* isimli çalışmada, haberlerin sosyal medya aracılığı ile takip edilmesi, üniversite öğrencilerinin haber edinimindeki tutumları çeşitli ölçekler kullanılarak hazırlanan anket sonuçları analiziyle ortaya konmaktadır.

Araştırmaya göre;

Öğrencilerin büyük çoğunluğu haberleri sosyal medya üzerinden takip etmektedir.

Sosyal medya, özellikle genç kullanıcılar arasında haber içeriğine rastlantısal maruz kalmayı artıran bir platformdur.

Sosyal medyada haberlere rastlantısal olarak maruz kalan kullanıcılar, aktif haber arayıcıları kadar öğrenme fırsatı bulmakta ve bu içeriklere katılımları bilgi düzeylerini artırmaktadır.

Haberi arayan ve habere rastlayanlar arasında daha fazla bilgi gediğine yol açacağı endişesinin aksine sadece aktif haber arayışının değil, sadece haber içeriklerine maruz kalınarak gerçekleştirilen katılımın da, bilişsel ayrıntılamayı olumlu yönde etkilemektedir.

Çalışmadan elde edilen sonuçlara bakıldığında sosyal medyanın gençlerin haber kaynağı olarak önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Haberi arayanların yanında rastlantısal olarak habere maruz kalmak öğrencilerin güncel olaylar hakkında bilgi sahibi olmalarını artıran bir durumdur. Gençlerin bu erişim biçimleri kendilerine kolaylık sağlamakla birlikte doğru bilgiye erişimleri ile ilgili riski de beraberinde getirmektedir. Makalede öğrencilerin sosyal medyada ulaştıkları ya da rastladıkları haberlere dikkat ettiklerine ilişkin bilgiye yer verilse de haberlerin doğruluklarını kontrol ettiklerine dair doğrudan bir bilgiye rastlanmamıştır. Sosyal medya araçları doğrulanmış içerik sunmak için tasarlanmamıştır. Bu sebeple haberleri sosyal medyadan almak kullanıcıları açısından sorumluluk gerektirmektedir. Bu anlamda üniversite öğrencileri okuryazarlık becerilerini devreye sokmalıdır.

3) Göksel ve Akgül tarafından (2021) hazırlanmış olan *“Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medyaya Güven Düzeylerinin İncelenmesi”* adlı makalede, Spor Bilimleri Fakültesi

öğrencilerinin sosyal medya platformlarında üretilen paylaşımlara olan güven düzeylerinin tespiti ve içerisinde bilgi ya da haber barındıran içerikleri paylaşmadan evvel herhangi bir araştırma yapıp yapmadıkları üzerine bir araştırma gerçekleştirilmiştir.

Araştırmaya göre;

Öğrencilerin sosyal medya platformlarında karşılarına çıkan bilgileri ya da haberleri teyit etme alışkanlıkları mevcuttur.

Öğrenciler kurumsal paylaşımlara, bireysel paylaşımlardan daha fazla güvenmektedir.

İstatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmasa bile katılımcıların yaşları arttıkça teyit etme alışkanlıklarının da artış göstermektedir.

Sosyal medyada daha az vakit geçiren öğrenciler sosyal medyaya daha az güven duymaktadır.

Öğrencilerin günlük sosyal medya kullanım süresi arttıkça sosyal medyaya güven düzeyi de artmaktadır.

Ödev ve araştırmalarında kütüphane kaynaklarını tercih eden öğrenciler, sosyal medya içeriklerine daha az güvenmektedir.

61

Bilimsel makale ve tezleri tercih eden öğrencilerin teyit etme alışkanlıkları, sosyal medya ve internet sitelerini kullananlara göre daha yüksektir.

Eğitim kurumlarının, öğrencileri sosyal medyada yer alan sahte haber ve yanlış bilgilerle başa çıkma konusunda desteklenmelidir.

Dijital okuryazarlık ve sosyal medya okuryazarlığı derslerinin üniversite müfredatlarına eklenmesi gerekmektedir.

Çalışmaya göre öğrencilerin sosyal medya platformlarından elde edilen bilgileri ya da haberleri teyit etme alışkanlıkları bulunmaktadır. Bu, öğrencilerin doğru bilgiye ulaşmaları konusunda faydalı bir alışkanlıktır. Bunun yanında çalışmadaki başka sonuçlar birkaç açıdan dikkat çekicidir. Bunlardan biri sosyal medyayı az kullanan öğrencilerin sosyal medyaya olan güvenin azlığıdır. Bu, sosyal medyanın yanıltıcı ve/veya yanlış bilgi yayma konusundaki endişeyi destekler bir sonuçtur. Diğer dikkat çekici sonuç ise, sosyal medya kullanımı arttıkça sosyal medyaya olan güvenin artmasıdır. Bu sonuç da öğrenciler

çok kullanım içerisinde ulaştıkları bilgilere karşı eleştirel düşünme teyit etme yetilerinin kaybolma riskini ve endişesini akla getirmektedir.

Çalışma, öğrencilerin okuryazarlık konusunda eğitim ve/veya öğrenim görmelerinin oldukça önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu anlamda ilgili müfredatlar gözden geçirilmelidir.

4) Yıldırım(2022) “Entelektüel Düşünme Eğiliminin Sosyal Medya Kullanım Amaçlarına Etkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Alan Araştırması” adlı, sosyal medya kullanımı ve entelektüel düşünme ilişkisi üzerine yapılan bu makalesinde araştırmanın örneklemini, 2020-2021 eğitim-öğretim döneminde Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi lisans ve lisansüstü programlarında öğrenim gören öğrencilerdir.

Araştırmaya göre;

Öğrencilerin sınıf seviyesi arttıkça entelektüel azim düzeyleri de yükselmektedir. Lisansüstü öğrenciler bu boyutta en yüksek puanlara sahiptir.

Entelektüel düşünme eğiliminin sosyal medyada iletişim başlatma, iletişim sürdürme ve iş birliği gibi boyutlar üzerinde etkili olmaktadır. Ancak araştırma, eğlence ve içerik paylaşımı gibi diğer kullanım amaçlarında anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır.

62

Sosyal medyada yoğun zaman geçiren gençlerin entelektüel standartlardan uzaklaşarak sorgulama alışkanlığını kaybetme ve bencilleşme, yabancılaşma gibi ihtimalleri söz konusudur. Bu ihtimaller ortaya konsa da çalışma sosyal medya kullanımının genç bireyler üzerindeki etkisinin yeterince bilinmediğini ifade etmektedir. Bu bağlamda;

Sosyal medya kullanımının genç bireylerin sosyal medyanın gençlerin entelektüel gelişimine etkisi üzerinde düşünülmesi gerektiğine dikkat çekmekte, gençler için sosyal medya ve entelektüel düşünme üzerine yeni çalışmalar yapılmasının ve toplumsal kurumlar arasında iş birliğinin gerekliliği vurgulamaktadır. Ayrıca çalışma, üniversite öğrencilerinin sahip olduğu eleştirel, analitik, entelektüel düşünme gibi üst düzey zihinsel becerilerinin sağlıklı olarak gelişmesi için uygun koşullar sağlanması toplumsal gelişmenin de en önemli önceliklerinden biri olduğunu düşünmektedir.

Çalışmanın ortaya koyduğu sonuçlar ve öneriler entelektüel düşünmenin doğru bilgilene konusunda ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Entelektüel

düşünmenin doğru bilgilene ile yakından ilişkisi de bu sonuç ve düşünceleri doğrular niteliktedir. Bu anlamda benzer çalışmaların artırılmasında fayda bulunmaktadır.

5) “Gerçek Ötesi Dönemde Türkiye’deki Lisans Öğrencilerinin Haber Tüketim ve Paylaşım Davranışları” isimli makalede Ünal, Şencan ve Kurbanoglu (2022), Türkiye’deki lisans öğrencilerinin haber tüketim ve paylaşım davranışlarını araştırmayı amaçlamaktadır. Araştırma, Türkiye’deki devlet ve vakıf üniversitelerinde lisans düzeyinde öğrenim görmekte olan öğrenciler üzerinde yapılmıştır. Haber tüketimi başlığı altında doğru bilgiye ulaşım değerlendirilmiş; değerlendirme yapılırken de sadece geleneksel medya değil; sosyal medyanın da ele alınmıştır.

Araştırmaya göre;

Katılımcıların büyük bir kısmı (%74) bilgi, medya, haber medya okuryazarlığı konularında herhangi bir eğitim almamıştır.

Aktif bir şekilde haberleri takip edenlerin oranı %93, en çok tercih edilen haber kaynakları X (Twitter), çevrimiçi haber siteleri ve gazeteler ile televizyondur.

En az güvenilen haber kaynağı sosyal medyadır.

Bilgi, haber veya medya okuryazarlığı ile ilgili herhangi bir eğitim alan kişilerin yaklaşık %70’i, haberin kaynağını kontrol etmektedir.

Öğrencilerin doğrulama platformlarına başvurma oranı düşüktür (%16) ve bu alanda farkındalık artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Çalışmanın neticelerinden birkaçı, öğrencilerin sosyal medyadan doğru bilgi elde etmeleri konusunda tereddüte sebep olmaktadır. Çünkü öğrenciler sosyal medyayı en az güvenilir ortam olarak ifade ederken haberleri en çok takip ettikleri ortamlardan biri sosyal medya olarak karşımıza çıkmaktadır. Çıkan sonuçlardan diğeri olan haber kaynakların doğruluğunu kontrol edenlerin neredeyse tamamı bilgi ve medya okuryazarlığı eğitim alan öğrencilerdendir. Bu da okuryazarlık öğreniminin ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır.

6) Olkun ve Balcı’nın (2024) “Üniversite Öğrencileri Arasında Gelişmeleri Kaçırma Korkusu (FoMO)⁵ ile Yalan Haber Paylaşımı Arasındaki İlişkide Sosyal Medya

⁵ Fear of Missing Out

Kullanımının Aracılık Rolü” isimli makalesinde, FoMO’nun yalan haber paylaşımı üzerindeki etkisini ve bu süreçte sosyal medya kullanım davranışının aracılık rolü incelenmektedir. Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan araştırmada, FoMO’nun sosyal medya kullanımını arttırdığı tespit edilmiştir. Diğer tespit ise, sosyal medya kullanımının, yalan haber paylaşımı üzerinde pozitif anlamlı etkisinin olduğudur.

Sosyal medya kullanımı ile ilgili olarak bakıldığında araştırmanın, FoMO’nun da yalan paylaşımı üzerinde pozitif anlamlı etkisinin olduğu sonucuna erişildiği görülmektedir. Bu kapsamda araştırma;

FoMO sebebiyle çoğalan sosyal medya kullanımının, kullanıcıların yalan haber paylaşımında da artış yaşanmasına neden olabileceğini,

Sosyal medya ortamında zaman zaman insanların başkalarını önemsemeden, bilgileri teyit etmek yerine, endişeden hareket ettikleri ve dedikodu bilgilerini paylaşma eğilimi taşıdıklarını belirtmektedir.

Sonuçlar, FoMO’nun yalan haber paylaşımını artırması, bireylerin sosyal medyada karşılaştıkları bilgileri eleştirel bir süzgeçten geçirmeden paylaşma eğiliminde olduklarını göstermektedir. Bu çalışmada da, doğru bilgilenme için bilgi, medya, dijital okuryazarlıkların kritik öneme sahip olduğu görülmektedir.

64

İncelenen altı çalışmaya ilişkin genel bir değerlendirme aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

Tablo 1. İncelenen Çalışmalara İlişkin Değerlendirme

İncelenen Çalışmaların Adı	İncelenen Çalışmaların Dikkat Çeken Ortak Yönleri	İncelenen Çalışmaların Dikkat Çeken Ortak Önerileri
1) “Post-Truth Dönemini Anlamak: Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğrencilerinin Yeni Medya Araçları Kapsamında Bilgi Bozuklukları ve Doğrulama Algılarının Değerlendirilmesi		

2) Enformasyondan Bilgi'ye: Üniversite Öğrencileri Haberleri Sosyal Medyadan mı Öğrenir?	Çalışmalar, üniversite öğrencilerinin sosyal medya ile etkileşimleri çerçevesinde bilgilendirme, haber paylaşımı, güven ve doğrulama davranışlarını incelemektedir.	Çalışmalar, üniversite öğrencilerinin sosyal medya temelli bilgilendirme ve bilgileri paylaşım süreçlerinde doğru bilgiye ulaşabilmeleri için dijital ve medya okuryazarlığı gibi birçok okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesi üzerinde durmaktadır.
3) Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medyaya Güven Düzeylerinin İncelenmesi		
4) Entelektüel Düşünme Eğiliminin Sosyal Medya Kullanım Amaçlarına Etkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Alan Araştırması		
5) Gerçek Ötesi Dönemde Türkiye'deki Lisans Öğrencilerinin Haber Tüketim ve Paylaşım Davranışları		
6) Üniversite Öğrencileri Arasında Gelişmeleri Kaçırma Korkusu (FoMO) ile Yalan Haber Paylaşımı Arasındaki İlişkide Sosyal Medya Kullanımının Aracılık Rolü		

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sosyal medyanın geniş kitleler tarafından sıklıkla kullanımı; bireylerin iletişim, haber alma, bilgilendirme, bilgi paylaşma gibi davranışlarını önemli ölçüde etkilemiştir. Bu durum sosyal medyanın kullanımıyla ilgili çeşitli tartışmalara sebep olmuştur. Dolayısıyla araştırmacılar, sosyal medyanın bireyler ve çeşitli alanlar üzerindeki etkilerini araştırmaya başlamıştır. Araştırmacıların ele aldığı konulardan biri de üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanımına ilişkindir.

Üniversite öğrencileri, mensubu olduğu toplumun entelektüel birikimine ciddi katkılar sağlayan ve toplumların geleceğini şekillendirmede önemli rolleri olan kişiler olarak kabul edilir. Onların sergiledikleri her türden davranış, toplum için bir kanaat oluşturabilmektedir. Öte yandan, sosyal medyanın insan hayatında geniş zaman ve yer kapladığı bilinmektedir. Üniversite öğrencilerinin yaşamları için de bunu söylemek

mümkündür. Dolayısıyla üniversite öğrencilerinin sosyal medyayı nasıl kullandıkları konusu önem arz etmektedir. Özellikle; bilgiyle yakın ilişki kurduğu, bilgi okuryazarlığını içselleştirdiği kabul edilen, sahip olduğu bilgilerin güvenilir olduğu düşünülen üniversite öğrencilerinin sosyal medyadan herhangi bir konuda bilgilenirken, haber alırken, bilgiyi paylaşıırken nasıl bir tavır sergiledikleri tartışılmalıdır. Çalışmanın amacı da bu çerçevede şekillenmiş ve ön lisans öğrencilerinin bilgilenme sürecinde sosyal medya kullanımı noktasına dikkat çekilmiştir.

Araştırmada kullanılan yöntem ile ulaşılan altı (6) makaleden elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde, çalışmaların çeşitli üniversitelerde yapıldığı ve çeşitli sonuçlar alındığı görülmektedir. Çalışmalar incelendiğinde, sosyal medyanın üniversite öğrencilerinin hayatında geniş yer kapladığını, haberleri takip etmede, herhangi bir konuda bilgilenmede sosyal medyayı sıklıkla kullandıklarını söylemek mümkündür.

Çalışmalarda bilgilerin güvenilirliği ve teyidi üzerinde durulduğu da görülmüştür. Üniversite öğrencileri çeşitli cevaplarıyla farklı görüşler sunsa da çalışmalarda çoğunlukla sosyal medyadaki bilgilerin doğru ve güvenilir olduğu ile ilgili teyidinin gerekli olduğu dile getirilmiştir. Bu anlamda sosyal medyadaki bilgilerin teyidini sağlayan platformların da artması yönünde önerilerin sunulduğu görülmektedir. Çalışmalarda sosyal medyada karşılaştıkları herhangi bir bilginin kullanımı, paylaşımı sürecini sağlıklı değerlendirmeleri adına ilgili eğitim almaları yönünde de öneriler mevcuttur.

Çalışmalarda elde edilen sonuçlar ve önerilerin yetkili kişi ve/veya kurumlar tarafından dikkate alınması gerekmektedir. Sosyal medya bireylerin hayatlarına bu denli girmişken, özellikle bilginin üretimi, kullanımı ve paylaşımı süreçlerinde düşünülerek, bilginin doğruluğu ve güvenilirliği teyit edilerek hareket edilmelidir. Esasen üniversite öğrencilerinin, üniversite öğrenciliğinden doğan özellikleri bunu getirmelidir fakat; çalışmalarda öğrencilerin bu noktada eksikliği ve eğitilmesi gerekliliği ortaya konmaktadır. Dolayısıyla bu konuya sıklıkla değinilmesinin de önemi ortaya çıkmaktadır. Üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanımını çeşitli açılardan ele almış birçok çalışma mevcuttur fakat; sosyal medyada bilgi, bilgi paylaşımı ve/veya kullanımı ile ilgili konuları ele alan çalışmaların az sayıda olduğu görülmüştür. Araştırmacıların bu

kapsamda daha çok çalışma üretmesi konunun literatürde gündemde kalması, konunun yetkililerin dikkatini çekmesi açısından önemli ve faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Acar, N. (2024). Yeni medya araştırmalarında sosyal ağ analizi: kavramlar, ölçütler, yaklaşımlar. *Journal of Communication Science Researches*. 4(2), 167-179. doi: 10.5281/zenodo.10985614

Alkan, N. (2003). Tıp ve sağlık kuruluşlarında bilgi yönetimi. *Bilgi Dünyası*. 4(2), 122-145. doi.org/10.15612/BD.2003.503

Ata, F. ve Karakuyu A. (2021). Yeni medya okuryazarlığı: üniversite öğrencileri üzerine bir değerlendirme. *International Academic Social Resources Journal*, 6 (30), 1524-1532. doi.org/[10.31569/ASRJOURNAL.332](https://doi.org/10.31569/ASRJOURNAL.332)

Aziz, A. (2017). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Nobel Akademik Yayıncılık: Ankara.

Bayrakçı, S. (2020). Dijital yetkinlikler bütünü olarak dijital okuryazarlık: Ölçek geliştirme çalışması. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. Erişim adres: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=prmQl-2va54pZw--BraA_w&no=N20qJRJkP1tSLLp-FVZs8w

Davran, İ. (2020). *Üniversite öğrencilerinin sosyal medya tutumlarının akademik güdülenmeye etkisi*. Hiper Yayın, İstanbul.

EBSCO Discovery Service (2024), Erişim tarihi: 22.12.2024. Erişim adresi: <https://proxy.dogus.edu.tr:2495/c/t3s6hm/search>

Erdem, P. (2022). Sosyal medya ve sanal varoluş. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, 40, 437-444. doi.org/10.17829/turcom.1051155

Erdoğan, M. (2021). Sosyal medya kullanımı ve medya okuryazarlık düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (121), 163-178. doi.org/[10.29228/ASOS.52503](https://doi.org/10.29228/ASOS.52503)

- Eroğlu, Ş. ve Çakmak, T. (2020). Post-truth dönemini anlamak: Hacettepe üniversitesi bilgi ve belge yönetimi bölümü öğrencilerinin yeni medya araçları kapsamında bilgi bozuklukları ve doğrulama algılarının değerlendirilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 39, 307-325. doi.org/10.30794/pausbed.682120
- Gilster, P. (1997). *Digital literacy*. John Wiley & Sons. https://www.academia.edu/1354072/Digital_Literacy
- Göksel, A. G. ve Akgül, A. (2021). Üniversite öğrencilerinin sosyal medyaya güven düzeylerinin incelenmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 19(4), 241-256. doi.org/10.33689/spormetre.976094
- Güçlü, B. (2018). Üniversite kütüphaneleri hizmetlerinin etkin sunumunda sosyal medya kütüphaneciliği. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çankırı. Erişim adresi: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=f79W8W0GSaHL_zcX7YBzMg&no=Dh17ESh6mdx7JbLS0iyyca
- Güzel, C. (2020). Sosyal medyanın neliği, gelişimi ve kullanım alanları üzerine kuramsal bir inceleme. *Sosyolojik Düşün*, 5(2), 93-112. doi.org/10.37991/sosdus.834698
- Hamutoğlu, N.B., Güngören, Ö.C., Uyanık Kaya, G. ve Erdoğan Gür, D. (2017). Dijital okuryazarlık ölçeği: Türkçe 'ye uyarlama çalışması. *Ege Eğitim Dergisi*. 18 (1), 408-429. doi.org/10.12984/eggeefd.295306
- İnce, M. (2019). Yeni medya okuryazarlığının önemi üzerine bir değerlendirme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (90), 125-145. doi.org/10.16992/ASOS.14822
- Kaplan, A. M., & Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media. *Business Horizons*, 53(1), 59-68. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2009.09.003>
- Kara, N. (2022). Mezenformasyon ve dezenformasyon faasliyetleri, sektörel riskler ve iletişim teknolojileri. *Denetisim*. 13(26), 44-51. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/denetisim/issue/73424/1200433>

- Kietzmann, J. H., Hermkens, K., McCarthy, I. P. And Silvestre, B. S. (2011). *Social media? Get serious! Understanding the functional building blocks of social media*. Business Horizons, 54(3), 241–251.
- Kurbanoğlu, S. (2010). Bilgi okuryazarlığı: Bir analiz. *Türk Kütüphaneciliği*. 24 (4), 723-747. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/812095>
- Martin, A. and Grudziecki, J. (2006). Innovation in teaching and learning in information and computer sciences, digEuLit: Concepts and tools for digital literacy development, 248-267. Erişim adresi: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.11120/ital.2006.05040249?scroll=top&needAccess=true&role=tab&aria-labelledby=full-article>
- Olkun, E.O., ve Balcı, Ş. (2024). Üniversite öğrencileri arasında gelişmeleri kaçırma korkusu (FoMO) ile yalan haber paylaşımı arasındaki ilişkide sosyal medya kullanımının aracılık rolü. *Yükseköğretim Dergisi*, 14 (2), 23-36. doi.org/10.53478/yuksekogretim.1277063
- Polat, C. (2005). *Bilgi okuryazarlığı ve üniversiteler*. Prof. Dr. Nilüfer Tuncer'e armağan. Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Polat, C. (2006). Bilgi çağında üniversite eğitimi için bir açılım: Bilgi okuryazarlığı öğretimi. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 29, 249-266. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunitaed/issue/2869/39227>
- Taşdelen, B. (2020). Enformasyondan bilgi'ye: üniversite öğrencileri haberleri sosyal medyadan mı öğrenir?. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (3), 241-252. doi.org/10.18026/cbayarsos.676339
- TR Dizin, (2024). Erişim tarihi: 22.12.2024. Erişim adresi: <https://trdizin.gov.tr/>
- Uz. A. (2019). Üniversite öğrencilerinin sosyal medya paylaşımlarının etik açıdan incelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans Tezi). Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük. Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=mhF7Ts7nwJRy5QrWOB-1vA&no=uW6x8nYb142CKjjdeK6Gw>

- Ünal, Y., Şencan, İ. ve Kurbanoglu, S. (2022). Gerçek ötesi dönemde Türkiye’deki lisans öğrencilerinin haber tüketim ve paylaşım davranışları. *Türk Kütüphaneciliği*, 36 (3), 334-359. doi.org/10.24146/tk.1081859
- We are Social, (2024). Dijital 2024. Erişim tarihi: 22.12.2024. Erişim adresi: <https://wearesocial.com/uk/blog/2024/01/digital-2024/>
- Yavuz, A. (2023). Sosyal medyadaki haberlere yönelik şüphecilik. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Alanya. Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Yıldırım, A. F. (2022). Entelektüel düşünme eğiliminin sosyal medya kullanım amaçlarına etkisi: üniversite öğrencileri üzerine bir alan araştırması. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(4), 1662-1671. doi.org/10.33206/mjss.1119882
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Zurkowski, P.G. (1974). *The information service environment relationships and priorities*. Information Industry Association. Erişim tarihi: 22.12.2024. Erişim adresi: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED100391.pdf>

A CULTURAL ANALYSIS OF FOOD IN TRADITIONAL SOHBET MEETINGS OF ANATOLIA ¹

Tolga GÜL²

<https://orcid.org/0000-0002-5218-082X>

Oğuz NEBİOĞLU³

<https://orcid.org/0000-0002-3436-7754>

Abstract

This study investigates the significance of food within the framework of Traditional Sohbet Meetings, an essential component of Anatolia's Intangible Cultural Heritage. Through a comprehensive content analysis of academic sources, including articles, papers, and theses, this study examines the role of food in ten gatherings from various regions of Anatolia. The findings indicate that these meetings, predominantly held during the winter months, serve purposes such as socialization, entertainment and education. Meal preparation varied, with either the host or all participants contributing to the culinary process. The timing of meal presentation also differed, occurring either before or after the conversation. Cuisine predominantly reflects local traditions, although lighter appetizers are often served because of the late schedule of certain gatherings. Beverages, particularly Turkish coffee and tea, played a crucial role in the meetings. The study also uncovered symbolic meanings associated with food, such as mırnan representing unity and solidarity, seating arrangements reflecting hierarchical structures, and the educational dimension of communal learning. Furthermore, a leader's initiation of a meal underscores its status aspect. This study concludes that food transcends its physiological necessity, emerging as a multifaceted sociocultural phenomenon with diverse interpretations within the context of Traditional Sohbet Meetings.

Key Words: Traditional Sohbet Meetings, Food, Gastronomy

¹Bu çalışma, ilk olarak "Birinci Ulusal Gastronomi Çalışmaları Sempozyumu"nda sunulan bildirinin kısmen gözden geçirilmiş ve genişletilmiş bir versiyonunu temsil etmektedir. 27-28 Şubat 2021

Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

²Dr., Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Turizm Fakültesi, tolga.gul@alanya.edu.tr

³Dr., Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Turizm Fakültesi, oguz.nebioglu@alanya.edu.tr

ANADOLU'NUN GELENEKSEL SOHBET TOPLANTILARINDA YEMEKLERİN KÜLTÜREL ANALİZİ

Öz

Bu çalışma, Anadolu'nun somut olmayan kültürel mirasının önemli bir bileşeni olan Geleneksel Sohbet Toplantıları çerçevesinde yemeğin önemini araştırmaktadır. Makaleler, bildiriler ve tezler de dahil olmak üzere akademik kaynakların kapsamlı bir içerik analizi yoluyla, bu çalışma Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden yemeğin rolünü incelemektedir. Bulgular, ağırlıklı olarak kış aylarında düzenlenen bu toplantıların sosyalleşme, eğlence ve eğitim gibi amaçlara hizmet ettiğini göstermektedir. Yemek hazırlama, ev sahibi veya tüm katılımcıların mutfak sürecine katkıda bulunmasıyla çeşitlilik göstermektedir. Yemek sunumunun zamanlaması da sohbetten önce veya sonra gerçekleşerek farklılık göstermektedir. Mutfak, ağırlıklı olarak yerel gelenekleri yansıtsa da bazı toplantıların geç saatleri nedeniyle genellikle daha hafif mezeler servis edilmektedir. İçecekler, özellikle Türk kahvesi ve çayı, toplantılarda önemli bir rol oynamaktadır. Çalışma ayrıca, birlik ve beraberliği temsil eden Mirra'nın, hiyerarşik yapıları yansıtan oturma düzenlemeleri ve toplumsal öğrenmenin eğitim boyutu gibi yiyeceklerle ilişkili sembolik anlamları da ortaya çıkarmıştır. Dahası, bir liderin bir yemeği başlatması, onun statü yönünü vurguladığı da görülmüştür. Bu çalışma, Geleneksel Sohbet Toplantıları bağlamında, gıdanın fizyolojik gerekliliğinin ötesinde, çok yönlü, farklı yorumlara sahip sosyokültürel bir olgu olarak ortaya çıktığı sonucuna varmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Sohbet Toplantıları, Yemek, Gastronomi

72

INTRODUCTION

Anatolia is geographically positioned between the Black Sea to the north, the territories of Upper Mesopotamia and the Levant to the south, the Taurus mountain range spanning the south and southeast, the eastern region where the Caucasus, Zagros, and Elbrus mountain ranges intersect (Gür, 2017), and the Aegean Sea to the west. Owing to its location, this landmass has been a natural pedestrian passageway for all living things on their journeys between continents in the prehistoric and posthistoric periods. Due to this feature, the Anatolian land has hosted the establishment of important civilizations that have resided, fought, conquered, and established states for thousands of years with migrations, and in this respect, it is a geography where traces of Western and Eastern cultural heritage are seen together. The Aegean migrations, which started with the famine that occurred after a severe drought in the late 13th and early 12th centuries BC, are considered to be the most basic source and beginning of this cultural diversity, followed by Persian raids, Alexander the Great's Asian Campaign, Roman Dominion, Hun raids, Turkish migration, and Crusades reshaped this geography, known as Asia Minor,

politically, socially, and ethnically, and caused the formation of mixed nations (Çetin, 2017). The etymological investigation of the term "Anatolia" reveals its roots in the ancient Greek word "ανατέλλω." This term, "anatéllō ανατέλλω," frequently appears in lexical sources and is derived from the ancient Greek verb "téllō, tol- τέλλω, τολ," which translates to "to get up, lift," combined with the prefix "ana." The word signifies "sunrise" (TürkçeBilgi, 2019). It is conceivable that "Anatolia" functioned as a slogan during the Aegean migrations, and for centuries, it has been used to denote a region characterized by its diverse ethnic composition. According to Harrington (2005), cultural phenomena such as history, ethnic diversity, traditions, and religious values are significant factors that enrich culinary culture. Anatolia has historically been a site of interaction among various ethnic groups since ancient times, attributable to the aforementioned environmental and cultural factors. Such intense interactions have culminated in a rich culinary culture characterized not only by distinctive dishes but also by diverse consumption patterns. In essence, food serves not only as a physiological necessity, but also as a vehicle for social integration and solidarity. Social phenomena, including friendly conversations, gatherings, travel, hosting guests, offerings, festivals, and religious ceremonies, have facilitated the establishment of a communicative network within society, parallel to the development of food culture (Sağır, 2012).

73

Traditional Sohbet Meetings, a fundamental component of social interactions involving food, are known by various names across different regions of Anatolia. These gatherings are typically characterized by dialogue and musical performances intended to provide entertainment and enjoyment, with food and beverages serving as central elements. Consequently, these traditional gatherings have been recognized on UNESCO's Intangible Cultural Heritage list. In this context, food plays a significant role (Sağır, 2012). This study examined the presence of food remnants in traditional Anatolian Sohbet Meetings and interpreted the symbolic significance of food within these cultural interactions.

1. Purpose and Scope

Food transcends basic physiological functions and encompasses multiple sociocultural, economic, and psychological dimensions. A comprehensive exploration of this subject

can provide deeper insight into the role of food culture in human society. This study aimed to investigate the multifaceted nature of food in the context of Traditional Sohbet Meetings. This research focuses on the significance of food in "Traditional Sohbet Meetings," which are recognized by various names across different regions of Anatolia. These gatherings are locally known as "Leyli Night," "Yaren Night," "Gezek Nights," "Kursubashi Entertainment," "Barana Nights," "Oturma Night," "Sira Night," "Ateş Gezmesi," "Helebish Gezmesi," and "Velim Nights," and the scope of the study is delineated by these regional designations.

2. Method

This study utilized a qualitative methodology, focusing on data derived from studies of Traditional Sohbet Meetings in Anatolia. The literature contains numerous document-based investigations into regional culinary traditions (Nebioğlu, 2017). This study employed a similar methodology to explore the presence of food within Sohbet meetings in Anatolia, as informed by the findings of prior studies. The results yielded significant insights into the food culture inherent in these gatherings. This study strictly adhered to the procedural guidelines set forth by Creswell (2013) for data collection, analysis, and presentation of the results. Throughout the study, methodological rigor and adherence to scientific and ethical standards were consistently maintained.

74

In accordance with the research objectives, a comprehensive review of the local literature was conducted to identify studies exploring traditional sohbet meetings in Anatolia. Consequently, these gatherings were analyzed with respect to their regional context, schedule, purpose, food served, and symbolic significance of the food. Two researchers independently conducted the content analysis. Subsequently, the researchers compared their findings and categorized them into relevant themes. In addition, a descriptive study was conducted by obtaining data from secondary sources. In this context, an ethics committee decision was not required to obtain the data needed for the research.

3. Findings

This study investigated the role of food-related aspects in Anatolian conversational assemblies by organizing the findings into four categories. The categories are as follows:

LSWS

1. Locations, where the meetings are convened and the regional appellations of the conversational gatherings,
2. Schedule of Traditional Sohbet Meetings
3. Way, what the dish is prepared
4. Symbolic meanings of what the dishes served

3.1. Locations Where The Meetings Are Convened and The Regional Appellations of The Conversational Gatherings

An analysis of the documents indicated that Traditional Sohbet Meetings conducted across various regions of Anatolia are identified by distinct names. For example:

"Leyli Night" in Mardin (Uygur, 2014),

"Yaren Night" in Afyon, Çankırı, Manisa, Kütahya, Kastamonu (KTB, 2019),

"Gezek Nights" in Isparta, Burdur, Sandıklı (Özeski, 2011),

"Kürsübaşı Entertainments" in Elâzığ (Taşbilek, 2012),

"Oturma Night" in Van (Kali, 2007),

"Sıra Night" in Şanlıurfa (Akbıyık, 2006),

"Ateş Gezmeleri" in Bolu (Akay, 2011),

"Helebish Night" in Kırşehir (Merdin, 2016),

"Velim Night" in Diyarbakır (Atlı, 2016).

75

3.2. Schedule of Traditional Sohbet Meetings

It is widely acknowledged that these gatherings are predominantly held during winter. These events are defined as entertainment-focused occasions that occur in winter, primarily because of the cold climate and prolonged evenings characteristic of this season (Taşbilek, 2012). In the context of Anatolia's severe winter conditions, these gatherings, which include shared meals, play a crucial role in fostering communication and sustaining neighborly relations, thereby ensuring that participants remain informed about one another (Kali, 2007). In the Southeastern Anatolia region, particularly during the winter

months when agricultural activities are less demanding, groups of acquaintances convene weekly, taking turns to host gatherings at a member's residence or a communal venue. These gatherings, referred to as "Sıra night," are characterized by their commencement in the evening and continuing until the early morning hours (Akbiyık, 2006; Aslan, 2014; Atlı, 2016).

3.3. Way, What The Dish is Prepared

Research on the culinary practices observed during Anatolian conversational gatherings indicates that the methods of meal preparation differ between meetings. In certain instances, the host assumed full responsibility for preparing the food, whereas in others, a collaborative approach was employed. During events such as Helebish Nights, Velime Nights, and Sitting Nights, a division of labor is evident among attendees, with each participant contributing home-cooked food items. This collective spirit fosters the creation of abundant and diverse dining experiences, exemplifying the principles of communal sharing (Göktürk, 2006).

The scheduling of food presentations at traditional Sohbet gatherings is typically divided into two segments: prior to the commencement of the conversation (e.g., Leyli Night, Oturma Night, Ateş Night, and Velime Night) and, in certain instances, subsequent to the conversation (e.g., Gezek night and Sıra Night). For instance, during Oturma Night (Sitting Night) in the Van region, the sequence begins with the serving of food after the arrival of guests, followed by conversations and music. This arrangement illustrates that each gathering was molded by its unique cultural framework and traditions, thereby reflecting Anatolia's rich cultural diversity.

76

Anatolian Sohbet meetings play a pivotal role in showcasing local culinary traditions. This initiative is vital for preserving ancient recipes and promoting regional gastronomic legacies. During these gatherings, particularly on Leyli nights, a diverse array of main dishes is presented, including Çiğköfte, İçli Köfte, Bumbar, İhbeyz, Lahme, Senbusek, İkbebet, and Ciğer Sote. Cultural richness is further highlighted by dishes such as Allüciye, Döboy, Firkiye Hamis, İncasiyye, Kibe, Kaliyye, Meftune, Lamb Injik with Molasses, Selcemiye, and Irok. The assortment of desserts and snacks, featuring walnut

sausage, grapes, pestil, bittim, walnuts, almonds, molasses halva, fruits, and nuts, illustrates the profound and enduring heritage of local cuisine (Uygur, 2014).

The culinary diversity of Kırşehir's local cuisine is prominently highlighted during Helebiş Night. The meal typically begins with starters, such as Çökelek cheese and Yufka bread. Appetizers often include purple pürçüklü roast, quince borani, and water pastries. The main courses are distinguished by dishes such as Sızgıt, Mantı, Köğtür (köftür) and Çirleme. The primary choices for desserts are quince desserts, cat batmaz, and hoşmerim (Merdin, 2016; Güner, 2017).

Gezek night offers a remarkable showcase of traditional Turkish culinary arts. The soup selection is notably diverse, featuring options such as okra, toyga, creamy rice, and talash soups. Appetizers often include börek, stuffed pencils, and stuffed pepper. The main courses included dishes such as okra with sour chorizo, lamb stew and Tiftük kebab. The meal concludes with desserts such as rice pudding, raisins, and baklava, which are notable for their 52 layers of clotted cream (Özeski, 2011).

The culinary offerings during the Ateş Gezmeleri typically commence with "Cranberry Tarhana and Uhut Soup" as appetizers. This was followed by "Keşkek," which served as the main dish. The meal is complemented by "Keş" as a side accompaniment, and it concludes with "Saray Halva" for dessert (Mudurnu Municipality, 2019).

77

Veline Night in Diyarbakır is characterized by the preparation and serving of raw meatballs, followed by the selection of main dishes, including meftune, dizme (celebrated for its pure flavor), duvaklı pilaf, and beli tied. The meal concludes with desserts, such as dilberdudağı, künefe (cheese kadayıf), and lebzuniye, which are renowned for their melting sensations on the lips (Doru, 2013).

In the context of gatherings in Van, the culinary experience is initiated with the serving of freshly baked tandoori bread and taptapa, accompanied by a selection of herbed cheese infused with thyme, wild garlic, mendo, çaşur, and mountain mint. The assortment of appetizers includes traditional dishes such as Çirişli, Murtuga, Cılbır, İlitme, a quince-based dish, Keledoş, pearl mullet cooked in a tandoor, Şille, Mıhla, Kurdish meatballs, helise (Keşkek), and fried plums as a sweet conclusion. Following a meal, tea, particularly brewed in a samovar, is provided throughout the evening, fostering an environment

conducive to engaging in conversation and musical entertainment (Tan and Turhan, 2001).

The aforementioned examples demonstrate that meals that reflect local culinary heritage are predominantly featured at these gatherings. Additionally, lighter, appetizer-type foods are occasionally consumed. For instance, Kürsübaşı gatherings in Elâzığ are noted for their infrequent food provision (Atlı, 2016). During these events, it is customary to offer çiğköfte and patıl bread along with orcik and pestil (Çetintaş, 2019).

Similar to Elâzığ Kürsübaşı entertainment, Urfa queue nights do not feature many substantial meals either. Çiğköfte plays a central role in these celebrations. Depending on the season, accompaniments such as lettuce, cucumber, mint, pırpırım (purslane), and herbs such as sorrel, siyarpızı, and cress are served alongside raw köfte. Ayran is also available to those who prefer it along with their çiğköfte. Additionally, cacık (tzatziki), koruk salad, shepherd's salad, and olive orchards are served with raw meatballs. Local desserts, including kadayıf, katmer, şıllık (lavash bread soaked in sugar water), dash bread, Küncülü Akıt, Palıza, Baklava, and Shire, are served after the Çiğköfte (Can, 2010).

78

Certain beverages consumed during these cultural gatherings are particularly significant, with coffee being the most prominent. Coffee plays a vital role in Turkish culture and is a fundamental element of traditional conversations. For example, during the Gezek, Turkish coffee is served before meals are served. Conversely, during Urfa queue nights, mirra, a robust variant of coffee, is offered to guests at both the beginning and end of the event, signifying the welcoming and farewell stages. The process of preparing, presenting, and consuming coffee follows traditional practices, including thorough boiling in a copper pitcher. The coffee is then served in small handleless cups to the participants in the queue. Importantly, only one cup is shared among attendees during the coffee presentations (Varlı and Çılgın, 2019).

Tea is another beverage frequently consumed during traditional gatherings. It plays a crucial role and is consumed throughout the night during specific cultural events such as the Sitting Nights (Van; a province of Türkiye).

Pleasant tea is another beverage that garners attention during these events. The significance of welcoming people to these gatherings is notably heightened. In Bolu, these

events are referred to as Hoşaf crawls. During these gatherings, the most renowned local pleasantries, such as plums and pear pleasantries, are offered to guests during dinners and throughout the evening's discussions (Mudurnu Municipality, 2019).

3.4. Symbolic Meanings of What The Dishes Served

The ingredients used to create each dish, along with the culinary techniques and presentation methods, illuminate the profound historical and cultural heritage of Turkish cuisine. These dishes not only gratify the palate but also convey a cultural narrative that reflects the history, traditions, and lifestyle of a society. With these attributes, Turkish cuisine transcends mere gustatory pleasure and acts as a conduit for historical and social connection. Fundamentally, the role of food in social gatherings extends beyond satisfying basic physiological needs and embodying significant symbolic meanings. For instance, the custom of serving mırnan in a single cup to all participants during Şanlıurfa-specific Sira nights is a pivotal ritual that signifies communal unity and solidarity among participants. This tradition exemplifies the strengthening of interpersonal bonds and sharing of collective values. Varlı and Çılgın (2019) highlight that such symbolic practices are crucial in reinforcing social cohesion and collective identity. Furthermore, the preparation of tables by young men at these gatherings (Okay, 2011; Varlı and Çılgın, 2019) and the seating of guests according to their social status and musical knowledge indicate an established hierarchy at these meals. Additionally, the commencement of the meal by the individual known as the head agha, who takes the first spoonful, underscores the status symbol of the meal (KTB, 2019).

79

The Eyvan tradition, centered in and around Diyarbakır, involves community gatherings following meals, where participants engage in discussions about the city's cultural, social, and economic matters. During these sessions, families requiring assistance were identified, and their needs were assessed meticulously. Solutions were then formulated to effectively address the needs of students. The identified needs are subsequently communicated to local authorities to ensure the organization of necessary aid. This tradition not only strengthens interpersonal relationships but also plays a crucial role in addressing social issues (Küçükuncular, 2019; Laçın, 2020; Laçın, 2023).

Kürsübaşı conversations, traditionally held in and around Elâzığ, are gatherings of cultural significance to the local community. These events create a space where

individuals assemble around a burning barbecue to exchange their joys and sorrows, accompanied by refreshments such as tea and nuts. While these conversations cultivate a lively atmosphere with folk songs and entertainment, they also function as platforms for expressing grief and sorrow through poignant stories and lamentations. The seating arrangement at these gatherings is traditionally hierarchical, with the elderly and wise-seated before the younger and less experienced ones. Guests are given special consideration and typically seated at the head of the table. Discussions were led by elder sages, who were the most experienced and respected community members. Initially, the community's general issues were addressed, grievances were resolved, and solutions were sought for the problems of those in need. Additionally, plaintiffs and defendants are heard, and a fair decision is made after evaluating the perspectives of the parties involved. These assemblies play a crucial role in fostering social solidarity and justice (Aydın and Ünüvar, 2020). In this context, Kürsübaşı has evolved into a tradition of entertainment and a symbol of social solidarity and emotional connections.

According to Can (2010), Anatolian Sohbet gatherings serve purposes beyond mere nourishment, encompassing educational and instructive elements that prepare individuals for active engagement in community life and impart societal etiquette. The culinary offerings and traditional practices observed during these events have been shaped and enriched by the historical influence of numerous civilizations. By amalgamating distinctive flavors from various geographical regions, Anatolian cuisine has established a cultural heritage that has garnered attention both nationally and internationally.

80

CONCLUSION

This study examines the role of food in Traditional Sohbet Meetings, a significant aspect of Anatolia's intangible cultural heritage. This study draws on academic sources, including articles, papers, and theses, to inform its analysis. Through a comprehensive document review, this study incorporated ten Traditional Sohbet Meetings from various regions of Anatolia to explore the role of food in these gatherings. Table 1 presents the findings related to the presence and significance of food during these meetings.

Tablo 1. Findings on the Phenomenon of Food in Anatolia's Traditional Sohbet Meetings

Main Themes	Brief Explanations on Themes
Times for Organizing the Conversation	In winter
Reasons for Organizing Nights	Socialization, entertainment and education
Preparation of Meals	Responsibility of landlords
	By hand, with the support of the participants
Food Presentation Time	Before the Sohbet
	After the Sohbet
Characteristics of the Dishes	Reflecting the local cuisine
	Offering non-heavy snacks at some meals
Drinks Consumed at Meetings	The emergence of coffee as an important element in some gatherings (e.g. Urfa Night- Mirra, Gezek Nights, Ateş Gezmeleri- Turkish coffee)
	Consuming tea overnight
	Consumption of refreshments (e.g. Ateş Gezmeleri)
Symbolic Aspects of Food	Symbolizing unity and solidarity (consumption of mirra with a single cup)
	Hierarchical structure at the table (the table is prepared by young people and people's place at the table is determined by their social position)
	The educational aspect (these meals are a lesson that teaches young people about community life)
	Being a status symbol (not starting the meal without the most respected person who is seen as the leader)

The findings indicate that these Sohbet meetings are primarily scheduled during the winter months to serve purposes such as socialization, entertainment, and education. In some instances, the host was solely responsible for meal preparation, whereas in other cases, all participants participated in the culinary process.

The schedule of the meal presentation varies, occurring either prior to or following the conversation. Cuisines predominantly mirror local traditions; however, due to the late schedule of certain gatherings, lighter appetizers are frequently offered. Beverages play a crucial role in these meetings, with Turkish coffee and tea being the most commonly consumed beverages. Occasionally, the attendees enjoyed Hoshaf. Food embodies several

symbolic meanings. Mirran is emblematic of unity and solidarity, while the seating arrangement and involvement of younger individuals in table preparation reflect a hierarchical structure. The educational dimension is underscored by communal learning experiences associated with meals. Furthermore, the initiation of a meal depends on the leader, which underscores its status.

As shown in Table 1, food transcends its role as a mere physiological necessity for satiating hunger and emerges as a crucial sociocultural phenomenon with various interpretations. This study attempts to uncover the multifaceted nature of food by leveraging insights from the existing academic literature. However, this study had some limitations. The foremost limitation was the exclusive reliance on document analysis for data collection. Additionally, the research was limited to an examination of only ten gatherings. Future investigations could expand their scope by including more traditional conversations. Moreover, subsequent research could be enhanced by incorporating interviews with organizers of these gatherings.

REFERENCES

- Akbıyık, A. (2006). *Şanlıurfa Sıra Gecesi*, Şanlıurfa; Elif Matbaası.
- Aslan, E. (2014). Ahi örgütlerinden urfa sıra gecesine uzanan bir kültür geleneği. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 5-15.
- Atlı, S. (2016). Türkiye’deki geleneksel sohbet toplantıları üzerine bir inceleme, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Celal Bayar Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Aydın, M., Ünüvar, Ş. (2020). Somut olmayan kültürel miras kapsamında Elazığ kürsübaşı geleneği. *Journal of Gastronomy Hospitality and Travel*, 3(2), 213-233.
- Can, M. (2010). Şanlıurfa sıra gecesi geleneği. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Türk Musikisi Ana Sanat Dalı. İstanbul.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri, beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*, (S. B. Bütün, M. Demir, Ed.). Ankara: Siyasal Yayın Dağıtım.
- Çetin, E (2017). Yazılı kaynaklara göre Ege göçleri’ne katılan kavimler. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 501-521.
- Çetintaş, A. (2019). Kürsübaşı sohbetlerinde ikramlıklar, röportaj, 1981 doğumlu Elâzığ Zenteriş (Değirmendere) nüfusuna kayıtlı, 20.12.2019 tarihli yapılan görüşme.
- Doru, A (2013) Tarihte Diyarbakır’da mutfak kültürüyle nostalji, içinde; Diyarbakır sosyo kültürel tarihi 3, Edt; Hamidi, N., Uzman Matbaacılık ve Ciltleme. İstanbul.
- Göktürk, M. (2006). Türkiye’de görülecek çok yer var; Kırşehir, Erişim adresi: http://www.tursab.org.tr/dosya/1045/kirsehir_1045_3194187.pdf
- Güner, Ş. (2017). Kırşehir Kültüründe Unutulmaya Yüz Tutmuş Bir Gelenek: Helebişçiler Gecesi, Erişim adresi: <http://kirsehicigdem.net/kirsehir-kulturunde-unutulmaya-yuz-tutmus-bir-gelenek-helebisciler-gecesi/>
- Gür, H. (2017). Anadolu diyagonalı: bir biyocoğrafi sınırın anatomisi. *Kebikec: İnsan Bilimleri için Kaynak Arastırmalı Dergisi*, (43).
- Harrington, R. J. (2005). Defining gastronomic identity: the impact of environment and culture on prevailing components, texture, and flavors in wine and food. *Journal of Culinary Science & Technology*, 4(2-3), 129-152.
- Kali, İ. (2007). Van oturma gecesi, Erişim adresi: <http://blog.milliyet.com.tr/van-oturma-gecesi/Blog/?BlogNo=48595>

- KTB, Kültür ve turizm bakanlığı somut olmayan kültürel miras, Erişim adresi: <https://antalya.ktb.gov.tr/TR-175921/somut-olmayan-kulturel-miras.html>
- Küçükuncular, O. (2019). Diyarbakır müzik kültürü ve Celal Güzelses'in TRT repertuarındaki eserlerine yönelik tespitler. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Malatya.
- Laçın, G. (2020). Diyarbakır musiki folkloründe velime geceleri. *Kesit Akademi Dergisi*, 6 (24). 372-388.
- Laçın, G. (2023). Diyarbakır müzik folkloründe yer alan velime grubu ile günümüz mahalli icra ekibinin müzik anlayışının karşılaştırılması: Durum çalışması. *Türk Müziği Dergisi*, 3 (2). 257-268.
- Merdin, A.Ö. (2016). Ahilikten kaynaklanan Kırşehir sohbet toplantıları, *Anadolu Sohbet Gelenekleri ve Yaren Sempozyumu*, 227-237.
- Mudurnu Belediyesi (2019). Ateş Gezmeleri, Erişim adresi: <http://mudurnu.bel.tr/mudurnu/mudurnu-kulturu>
- Nebioglu, O. (2017). Gastronomik kimlik ve gastronomik turizm ürünlerinin sınıflandırılması üzerine nitel bir araştırma: Alanya örneği. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 5(2), 39-60.
- Okay, Y. (2011). Bolu halkevi dergisi Abant'ın halkbilim açısından incelenmesi. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 96-113.
- Özeski, Ali, (2011) Sandıklı gezeklerinin dünü bugünü, sandıklı araştırmaları sempozyum bildirisi, Erişim adresi: http://www.sandiklikultur.org.tr/yaren-sandikli_gezekleri#_ftn2
- Sağır, A. (2012). Bir yemek sosyolojisi denemesi örneği olarak Tokat mutfağı. *Electronic Turkish Studies*, 7(4). 2675-2696.
- Tan, N. ve Turhan, S. (2001). *Van Halk Müziğine Giriş, Sözlü ve Sözsüz Ezgiler*, Ankara: Van Valiliği Kültür Yayınları.
- Taşbilek, Ş. (2012). Bize Harputlu derler Elâzığ müzik kültürü. *Başarı Dergisi Yayınları*. 1 (2).
- Türkçe Bilgi, (2019). Anadolu Kelimesi, Erişim adresi: <https://www.turkcebilgi.com/anadolu>
- Uygur, H. K. (2014). Mardin'in geleneksel eğlencesi: Leyli gecesi, *Milli Folklor Dergisi*, 26 (102). 86-98.

- Ünüvar, Ő. ve Aydın, M. (2020). Somut olmayan kültürel miras kapsamında El zıĝ kürsübaşı geleneĝi, *Journal of Gastronomy Hospitality and Travel*, 3(2), 213-233.
- Varlı,  .D. ve  ılgın, S. (2019). Bursa gezek geleneĝinde kültürel kimlik unsurları, EriŐimadres: https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/54335299/Bursa_Gezek_Geleneginde_Kulture

FİNANSAL OKURYAZARLIĞIN FİNANSAL, SOSYAL VE BİREYSEL REFAH İLE İLİŞKİSİ

İdris ADIGÜZEL¹

<https://orcid.org/0000-0002-6737-4387>

Mehmet GÜLER²

<https://orcid.org/0000-0002-2956-7604>

Öz

Günümüzde sürekli olarak piyasaya yeni finansal ürünler ve hizmetler sunulmakta, bu durum hem tasarruf hem de yatırım açısından çok sayıda ve karmaşık fırsatlar yaratmaktadır. Ancak ürünlerin teknik detaylarının fazlalığı ve karar verme sürecinin zorluğu, özellikle finansal bilgisi yetersiz bireylerde hatalı finansal kararlar alınmasına yol açabilmektedir. Zamanla bireysel mali hatalar zinciri ekonominin geneline yayılarak ülke ekonomisine zarar vermektedir. Dolayısıyla bireylerin finansal konularda bilinçli, etkili ve güvenilir kararlar alabilmesi anlamına gelen finansal okuryazarlık kavramı makro düzeyde üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu çalışma, bireylerin finansal okuryazarlık düzeylerinin finansal, bireysel ve sosyal refah üzerindeki etkilerini derinlemesine incelemeyi hedeflemektedir. Araştırmada, finansal okuryazarlığın bireylerin doğru finansal kararlar alma, tasarruf yapma, bütçe oluşturma ve riskleri değerlendirme yetenekleri üzerindeki önemli rolü ön planda tutulmakta; ayrıca finansal eğitimin bu süreçteki katkısı teorik bir çerçeve ve literatür temelinde ele alınmaktadır. İnsan sermayesi teorisi, davranışsal iktisat ve rasyonel tercih kuramları çerçevesinde, finansal bilgi ve becerilerin yalnızca bireysel refahı değil, aynı zamanda toplumsal ekonomik istikrarı nasıl etkilediği tartışılmaktadır. Bu bağlamda, finansal okuryazarlığın artırılmasına yönelik politika önerileri sunulmakta ve finansal eğitim programlarının yaygınlaştırılmasının önemi vurgulanmaktadır.

¹ Dr., idris-1987@hotmail.com

² Doç. Dr, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İstanbul, mehmetguler@istanbul.edu.tr

Bu çalışma etik kurul kararı gerektirmemektedir.

Anahtar Kelimeler: Finansal okuryazarlık, Finansal eğitim, Finansal farkındalık

THE RELATIONSHIP BETWEEN FINANCIAL LITERACY AND FINANCIAL, SOCIAL AND INDIVIDUAL WELL-BEING

Abstract

Today, new financial products and services are constantly being introduced to the market, creating numerous and complex opportunities for both savings and investment. However, the excessive technical details of the products and the difficulty of the decision-making process may lead to erroneous financial decisions, especially in individuals with insufficient financial knowledge. Over time, the chain of individual financial mistakes spreads throughout the economy and damages the national economy. Therefore, the concept of financial literacy, which means the ability of individuals to make informed, effective and reliable financial decisions, is an issue that should be emphasised at the macro level. This study aims to examine the effects of individuals' financial literacy levels on financial, individual and social welfare in depth. In the study, the important role of financial literacy on individuals' ability to make the right financial decisions, to save, to budget and to assess risks is prioritised; in addition, the contribution of financial education in this process is discussed on the basis of a theoretical framework and literature. Within the framework of human capital theory, behavioural economics and rational choice theories, it is discussed how financial knowledge and skills affect not only individual welfare but also social economic stability. In this context, policy recommendations for increasing financial literacy are presented and the importance of expanding financial education programmes is emphasized.

87

Key Words: Financial literacy, Financial education, Financial awareness

GİRİŞ

Günümüzde finansal sistemin gelişmesi ve karmaşıklaşması, finansal ürün ve hizmetlerin çeşitlenmesi ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte bireylerin finansal bilgiye sahip olması giderek önem kazanmaktadır. Finansal okuryazar bireyler, mali durumlarını etkili bir şekilde yönetebilir, orta ve uzun vadeli planlar yapabilir, para yönetiminin yararlarını ve risklerini anlayabilir, finansal ürün ve hizmetlerin nasıl çalıştığını ve hangilerinin kendileri için doğru olduğunu anlayabilirler. Finansal ürün ve hizmetler hakkında doğru bilgiye nasıl ulaşacaklarını öğrendikleri için finansal ürünlerin kullanımı onlar için daha da önemli hale gelecektir (Hayta, 2011).

Bireyler, hayatta kalmak ve yaşam kalitelerini korumak için belirli bir gelir düzeyine ihtiyaç duyarlar. Bu gelir, değişik finansal gereksinim ve hedefler doğrultusunda

yönetilir. Örneğin, emeklilik dönemine hazırlanmak amacıyla bireysel emeklilik hesaplarına katkı yapabilirler. Gelirlerinin bir bölümünü tüketirken, geri kalan kısmını tasarruf hesaplarında veya kolayca ulaşılabilen birikimlerde değerlendirebilirler. Ayrıca, gelirlerini yükseltmek için çeşitli yatırım araçlarına yönelebilir veya ev ya da araba gibi uzun vadeli hedefleri için banka kredisi alabilirler. Bununla birlikte bireyler bütçeleme, yatırım yapma, tasarruf yapma, kredi kullanma, ödemeleri kapatma gibi birçok finansal konuda finansal sistemle etkileşime girmektedir (Kılıç, 2019).

Finansal okuryazar bir kişi, nakit parasını bilinçli yönetebilmeli, gereğinden fazla harcamadan bilinçli tüketici olabilmeli ve tasarruf alışkanlığı geliştirebilmelidir. Bireyler, gelirlerini kullandıktan sonra geriye kalan parayı biriktirebileceği gibi, kazançlarının belirli bir kısmını önceden tasarruf etmek amacıyla ayırarak kalanını harcamayabilirler. Etkili bir mali yönetim sağlamak amacıyla sadece bütçe planlaması değil, aynı zamanda sürekli tasarruf alışkanlıkları da kazanılmalıdır. Nakit giriş ve çıkışlarının kayıt altına alınması, bireylerin gelir ve giderlerini kontrol edebilmeleri, bütçelerini bilinçli yönetebilmeleri, hataları net bir şekilde tespit edip düzeltebilmeleri açısından önemlidir (Gökmen, 2012).

Finansal okuryazar bireylerin, finansal sistemin nasıl çalıştığını anlamaları ve bilgi ve tecrübeleri doğrultusunda veya finansal uzmanların tavsiyeleri doğrultusunda, tasarruflarını uygun gelir getirici yatırım araçlarına yönlendirmek için en uygun finansal açıkları tespit edebilmeleri beklenmektedir (Sancak, 2012).

Bireylerin finansal bilgi eğitimleri alması hem kendi finansal refahları ve güvenlikleri hem de ülkenin ekonomik büyümesi ve kalkınması açısından oldukça önem taşımaktadır. Türkiye'deki literatür incelendiğinde bireyler arasında finansal okuryazarlık düzeyinin düşük olduğu görülmüştür. Bu nedenle devlet tarafından desteklenen finansal okuryazarlık eğitim projelerinin yaygınlaştırılması, finansal okuryazarlığın öneminin anlatılması, bireylerin finansal bilgi ve farkındalıklarının artırılması ve eğitimlerin uygulanmasının sağlanması gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı, bireylerin finansal okuryazarlık düzeylerinin artışının, yalnızca kişisel mali karar alma süreçlerine değil, aynı zamanda bireylerin finansal, sosyal ve genel refah seviyelerine olan etkilerini çok boyutlu bir yaklaşım ile incelemektir. Günümüzde finansal sistemlerin giderek karmaşıklaşması ve finansal ürün ile hizmet çeşitliliğinin

artması, bireylerin doğru ve bilinçli mali kararlar alabilmeleri ihtiyacını daha da önemli hale getirmektedir. Bu çerçevede, çalışmada finansal okuryazarlığın teorik temelleri açıklanmakta; finansal eğitimin bireyler üzerindeki rolü tartışılmakta ve finansal okuryazarlığın refah üzerindeki etkileri literatür ışığında analiz edilmektedir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, finansal eğitim politikalarının geliştirilmesi ve toplumda finansal farkındalığın artırılmasına yönelik önerilerde bulunmak da çalışmanın hedefleri arasında yer almaktadır.

1. FİNANSAL OKURYAZARLIK KAVRAMI

Finansal okuryazarlığı, bireyin potansiyel finansal sonuçları tanımak ve karar vermek için gerekli bilgileri elde etme, anlama ve değerlendirme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Mason ve Wilson, finansal okuryazarlık ile finansal farkındalık arasındaki ilişkiyi incelemiş ve finansal farkındalığın, finansal okuryazarlığın bir bileşeni olduğunu belirtmişlerdir. Finansal okuryazar bir kişinin finansal farkındalığa sahip olması gerekir. Ancak bireylerin finansal bilgiye sahip olmasa da finansal farkındalığa sahip olmaları mümkündür (Mason ve Wilson, 2000).

Houston'a göre finansal okuryazarlık, birbiriyle ilişkili finansal bilgi, eğitim, davranış ve refah kavramlarının yanı sıra kişisel finansa özgü insan sermayesinin bilgisi ve uygulanmasından oluşmaktadır. Bu nedenle finansal okuryazarlık, tüketimden beklenen ömür boyu getiriye artırmak için finansal faaliyetlerde kullanılabilecek bir insan sermayesi unsurudur (Huston, 2010).

Finansal okuryazar insanlar, satın alma işlemi yapmadan önce finansal ürün ve hizmetleri iyice değerlendirip araştırarak bilgilendirilirler. Ayrıca bir sorun ortaya çıktığında kiminle iletişime geçeceklerini ve onlarla nasıl iletişime geçeceklerini de bilmektedirler. Mali açıdan bilgili insanlar gelirlerini etkili bir şekilde yönetebilirler. Bugünü düşünmek yerine geleceğe yönelik uzun vadeli planlar yapar ve bunları hayata geçirirler. Finansal okuryazar bireyler risk faktörlerini göz önünde bulundurarak gelirini ve varlıklarını korumak için gerekli adımlar atarak önceden tedbir almaktadır (Gökmen, 2012).

Opletalova'ya göre finansal okuryazar insanlar, finansal ürünlerin miktarları hakkında kapsamlı bilgiye sahip, hane halkı bütçelerini nasıl yöneteceklerini ve açıkları nasıl kapatacaklarını, aylık harcamaları nasıl planlayacaklarını öngörüle bulunabilmektedirler (2015).

2. FİNANSAL OKURYAZARLIĞIN ÖNEMİ

Günümüzde serbest piyasa ekonomilerinin yaygınlaşması ve finansal ürünlerin karmaşıklığının artmasıyla birlikte dünyanın birçok yerinde finansal okuryazarlık giderek önem kazanmaya başladı. Ayrıca toplumun zaman içerisinde değişen demografik yapısı da finansal okuryazarlık kavramını ön plana çıkarmaktadır. Finansal okuryazarlık toplumun sadece belli kesimlerini değil herkesi etkileyen bir önemli bir konudur. Bireyler sınırlı finansal kaynaklardan maksimum faydayı sağlamak isterler ve bunun için bireylerin finansal okuryazar olması gerekmektedir (Hayta, 2011).

Politikacılar, eğitimciler, ekonomistler ve bankacılar da dahil olmak üzere çeşitli gruplar sıklıkla finansal okuryazarlık konusunu ele almaktadır. Bu gruplar, bireylerin finansal kavramlar ve finansal refahlarını iyileştirmek için aldıkları kararlar hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları konusunda hemfikirdir. Bilgi eksikliğinin yanı sıra çoğu insanın banka hesabının olmadığı, kredi kartı borcunun yüksek olduğu ve emeklilik için birikim yapmadığı da tespit edilmiştir (Kılıç, 2019). Finansal bilgi eksikliği bir birey için maliyetli olabilmektedir.

Finansal okuryazarlık, bireyin finansal uzman olması veya finansal alanda profesyonel olarak çalışması anlamına gelmemektedir. Finansal okuryazar birey, temel finansal kavramları anlayan, kendisinin ve ailesinin finansal refahı için yeterli bilgi ve beceriye sahip olan kişidir. Örneğin, finans konusunda bilgili kişilerin, hisse senedi, tahvil gibi yatırım ürünlerinin nasıl değerlendirilip hesaplanacağını bilmekten ziyade, finansal ürünlerin ne olduğunu ve tahvil ile hisse senedi arasındaki farkı bilmesi gerekmektedir (Mason ve Wilson, 2000).

Doğru para yönetimi için bireylerin finansal bilgiye sahip olması, orta ve uzun vadeli planlar yapabilmesi, para yönetiminin yararlarını ve risklerini anlayabilmesi, finansal ürün ve hizmetler hakkında bilgi sahibi olması ve doğru bilgiye sahip olması önemlidir (Hayta, 2011).

Finansal okuryazarlığın faydalarından biri de tasarruf, borçlanma gibi konularda karar verirken bilinçli finansal karar almayı sağlayarak kişisel refahı artırmasıdır. Finansal okuryazarlığı yüksek kişiler bütçe yapma alışkanlığına sahip, tasarruf etme alışkanlığına sahip kişilerdir. Bu kişiler para biriktirmeyi bildikleri için hem para biriktirme alışkanlığını geliştirirler hem de biriktirdikleri parayı daha verimli kullanabilmektedirler.

Ayrıca bu kişiler finansal ürün seçiminde ve kredi kartı kullanımında daha rasyonel davranmaktadırlar (İçke, 2017).

Bireylerin gelecekteki emekliliklerini planlarken doğru kararlar alabilmeleri ve maddi kayıplardan kaçınabilmeleri için finansal bilgi gereklidir. Finansal okuryazarlığı yüksek olan kişilerin emeklilik için daha fazla tasarruf etme, yatırımlarından daha fazla getiri elde etme, emeklilik paralarını daha iyi yönetme ve emeklilik yatırımlarının riskini çeşitlendirme eğiliminde oldukları tespit edilmiştir (Karataş, 2017).

Finansal açıdan eğitilmiş insanlar daha yüksek gelir elde eder ve daha iyi tasarruf alışkanlıklarına sahip olmaktadır. Emeklilik planlamalarının bir parçası olarak daha fazla para biriktirmekte, borçlarını daha iyi yönetmekte ve borçlanma konusunda daha akıllı davranmaktadır.

Finansal okuryazarlık bütçeleme ve para yönetiminden daha fazlasını içermektedir. Sıradan hane halkının tasarruf ve tüketim alışkanlıkları toplumun mali karakterini oluşturmaktadır. Bu nedenle, finansal güvenliğin ve aile refahının artırılması için finansal okuryazarlık konusuna bilgili ve finansal açıdan yetenekli bireyler tarafından alınması gerekir. Ekonomik koşulları iyi olan aileler toplumun kalkınmasına ve ilerlemesine daha iyi katkı sağlamaktadır. Bu nedenle finansal okuryazarlık sadece bireyler ve aileler için değil aynı zamanda toplum için de oldukça önemlidir.

91

3. KURAMSAL ÇERÇEVE

Finansal okuryazarlık, bireylerin gelir, tasarruf, yatırım ve borçlanma gibi temel finansal kararları etkili bir şekilde alabilmesi için gerekli bilgi, beceri ve tutumlara sahip olma durumunu ifade eder. Bu çalışmanın kuramsal çerçevesi, bireylerin finansal davranışlarını ve karar alma süreçlerini açıklamak amacıyla üç temel teoriye dayanmaktadır: İnsan Sermayesi Teorisi, Davranışsal Finans Teorisi ve Rasyonel Tercih Teorisi. Ek olarak çalışmanın sosyal refah boyutu kapsamında ele alınan başlığı, Finansal Katılım ve Kapsayıcılık Yaklaşımları ile desteklenmektedir.

3.1. İnsan Sermayesi Teorisi

İnsan sermayesi teorisi, bireylerin bilgi, beceri ve yetkinlik düzeylerinin ekonomik çıktıları üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olduğunu öne sürmektedir (Becker, 1964). Bu teori çerçevesinde, finansal bilgi ve becerilerin, bireylerin finansal piyasaları anlaması,

kaynaklarını etkin bir şekilde kullanabilmesi ve geleceğe yönelik planlama yapabilmesi açısından hayati bir rol oynadığı ifade edilir. Finansal okuryazarlık, bireylerin tasarruf, yatırım ve borçlanma konularında bilinçli kararlar almasına olanak tanıyarak hem bireysel hem de ulusal ekonomik kalkınmaya önemli ölçüde katkıda bulunan bir insan sermayesi unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır (Huston, 2010).

3.2. Davranışsal Finans Teorisi

Davranışsal finans teorisi, bireylerin finansal kararlar alırken her zaman rasyonel davranmadığını, sınırlı bilgi ve bilişsel önyargılardan etkilendiklerini öne sürer (Thaler, 1980; Kahneman ve Tversky, 1979). Bu bağlamda finansal okuryazarlık, bireylerin zihinsel kısayollar (heuristics), aşırı güven ve çerçeveleme etkisi gibi bilişsel hatalardan kaçınmalarına yardımcı olur. Finansal bilgi düzeyi arttıkça, bireyler spekülasyon davranışlarından uzaklaşarak daha uzun vadeli ve sürdürülebilir mali stratejiler geliştirme eğiliminde olmaktadır (Lusardi ve Mitchell, 2014).

3.3. Rasyonel Tercih Teorisi

Rasyonel tercih teorisine göre bireyler, sahip oldukları bilgiler doğrultusunda faydalarını en üst düzeye çıkarmak için hareket ederler (Simon, 1955). Bu bağlamda, finansal okuryazarlık, bireylerin mevcut finansal ürünler arasında karşılaştırma yapabilme, riskleri değerlendirme ve en uygun finansal kararlara ulaşma süreçlerini kolaylaştırır. Rasyonel tercihler, sadece bireysel refahı değil, aynı zamanda piyasa istikrarını ve finansal sistemin etkinliğini de destekler (OECD, 2016).

3.4. Finansal Katılım ve Kapsayıcılık Yaklaşımları

Finansal okuryazarlık, yalnızca bireyler için değil, aynı zamanda makro düzeyde de önemli ekonomik ve sosyal etkilere yol açmaktadır. Finansal okuryazar bireylerin sayısının artması, finansal katılım oranlarını yükselterek kayıt dışılığı azaltmakta ve gelir dağılımında adaletin sağlanmasına önemli katkılarda bulunmaktadır (World Bank, 2014). Bu nedenle, finansal eğitim politikaları yalnızca bireylerin değil, aynı zamanda toplumun refahı ve sosyal kapsayıcılığın geliştirilmesi açısından da büyük bir önem taşımaktadır (Atkinson ve Messy, 2012).

4. FİNANSAL EĞİTİM KAVRAMI, AMACI VE ÖNEMİ

Finansal eğitim, bilgi ve eğitim yoluyla finansal tüketicilerin ve yatırımcıların finansal ürünler, kavramlar ve riskler hakkındaki anlayışlarını geliştirir, finansal riskler ve fırsatlar konusunda daha bilinçli olmalarını, bilinçli kararlar vermelerini ve fonlarını büyütmelerini sağlar.

Günümüzde serbest piyasa ekonomisinin yaygınlaşması, küreselleşme, yurt içi ve yurt dışı finansal piyasalar ile finansal ürün ve hizmetlerin giderek karmaşıklaşması ve çeşitlenmesiyle birlikte bireyler yatırım ve tasarruf konularına daha fazla ilgi duymaya başlamıştır. Bireylerin tasarruf etme alışkanlığını geliştirmeleri ve birikimlerini doğru yatırım araçlarında değerlendirmeleri hem bireylerin hem de toplumun ekonomik refahı açısından oldukça önemlidir. Bu da finansal eğitimle mümkündür. Finansal okuryazarlık, bireyleri ve aileleri tasarruf, yatırım, kredi, borç alma ve finansal dolandırıcılığa karşı koruma konusunda eğitmeyi içermektedir (Hayta, 2011).

Finansal okuryazarlık, kişilerin finansal ürünleri bilinçli kullanmalarını, finansal risklerden kendilerini korumalarını ve ortaya çıkan fırsatlardan yararlanmalarını sağlayan bir eğitim modelidir. Finansal piyasaların küreselleşmesi, karmaşıklaşması ve teknolojinin gelişmesi insanların finansal okuryazarlığa olan ihtiyacını artırmıştır. Basit finansal işlemleri bile gerçekleştirirken ortaya çıkabilecek sorunlar, finansal eğitimin önemini ve sağladığı faydaları ön plana çıkarmaktadır. Bu sorunlar örneğin kredi kartı kullanırken, para yatırırken ve tasarruf hesabı açarken, mobil bankacılık kullanırken, çeşitli finansal ürünleri kullanırken ortaya çıkabilmektedir (Bayram, 2015).

Finansal eğitimin amacı insanların finansal bilgilerini arttırmak, finansal davranış ve alışkanlıklarını değiştirmektir. Finansal eğitim insanların finansal farkındalığını arttırır ve bu da onların finansal olarak daha güvende hissetmelerine yardımcı olmaktadır. Ayrıca finansal eğitim sahip olduğunuz finansal bilgileri nerede ve nasıl kullanabileceğinize dair rehberlik sağlamaktadır. Finansal okuryazarlık, pratik bilgi, değer ve kolay uygulanabilir bilgileri bünyesinde barındırarak toplumun her kesimine fayda sağlayan bir eğitim modelidir. Finansal açıdan eğitilmiş insanlar, tasarruflarını ve yatırımlarını planlarken tavsiye almaktan çekinmezler. Ayrıca finansal farkındalık, bireylerin kar ve zarar kayıtlarını takip etmelerine ve kendilerini yanıltıcı finansal ürünlerden korumalarına olanak tanımaktadır (Kaya, 2019).

Kredi kartları, banka kredileri, tasarruf hesapları gibi finansal ürün ve hizmetleri kullanan kişiler ister istemez finansal sistemin içinde yer almaktadır. Günümüzde internetin yaygınlaşması bilgi paylaşımını hızlandırmış, finansal ürün ve hizmetlere erişimi kolaylaştırmıştır. Finansa erişimin yaygınlaşması bireylerin finansal okuryazarlıklarını arttırmalarını gerektirmektedir. Bu gereklilik finansal eğitim ihtiyacını vurgulamaktadır (Kılıç, 2019).

Birçok ülkede finansal okuryazarlığın düşük olması, finansal okuryazarlığı daha da önemli kılmaktadır. Bu nedenle bireylerin finansal okuryazarlığını geliştirmeye yönelik finansal eğitim programlarının hazırlanması ve geliştirilmesi her ülkede bir politika önceliği haline gelmiştir. Çoğu ülke artık erken çocukluk, ilk, orta, lise ve üniversite müfredatlarına kişisel finans ve finansal okuryazarlık derslerini dahil etmektedir (Lusardi ve Mitchell, 2014).

Finansal eğitim araştırması, kişisel finans ve finansal okuryazarlık derslerinin okul müfredatına dahil edilmesiyle sınırlı değildir. Birçok firma, çalışanlarını tasarruf ve emeklilik gibi finansal konular hakkında bilgi almaya teşvik etmektedir. Firma sahipleri finansal eğitimin hem çalışana hem de şirket için faydalı olduğuna inanmaktadır (Kılıç, 2019).

94

Başarılı bir finansal eğitim programı hazırlamak, uzun vadede bireyin finansal okuryazarlığının gelişmesine yardımcı olabilmektedir. Programın amacını ve kapsamını açıkça tanımlamalı, amaç ve önceliklerini belirleyen bir misyon oluşturmalıdır (İçke, 2017).

Özetle, finansal piyasaların hızlı bir değişim ve gelişim içerisinde olduğu günümüz koşullarında finansal eğitim, insanların paralarını yönetmelerine ve finansal davranışlarını geliştirmelerine yardımcı olmada önemli bir rol oynamaktadır. Finansal eğitimin amacı, insanların finansal konulardaki farkındalığını artırmak, geleceğe yönelik gerçekçi ve etkili planlama yapmalarına hem bireylere hem de topluma fayda sağlayacak kararlar almalarına yardımcı olmaktır. Üstelik finansal eğitim sadece bireylerin ve toplumun refahı için değil, aynı zamanda ulusların ve finansal kurumların desteklenmesi ve finansal istikrarın sağlanması açısından da önemlidir. Bu nedenle finansal eğitim her geçen gün önem kazanmakta ve finansal piyasaların düzenli ve sürdürülebilir işleyişine katkı sağlayan bir unsur haline gelmektedir.

5. FİNANSAL OKURYAZARLIĞIN FİNANSAL, SOSYAL VE BİREYSEL REFAH İLE İLİŞKİSİ

5.1. Finansal okuryazarlığın finansal refah ilişkisi

Son 30 yılda Türkiye'de pek çok ailenin mali sorunlar yaşamasına neden olan çok sayıda mali kriz yaşandı. Özellikle orta ve düşük gelirli haneler bu krizlerden ciddi şekilde etkilendi. Aileler bu süreçte miras bırakamama ya da birikimlerini kaybetme gibi maddi sıkıntılarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu süreçlerin oluşmasında makroekonomik verilerdeki dalgalanmaların etkisi göz ardı edilemeyecek olsa da toplumun refahındaki azalmanın temel nedeni, insanların yeterli finansal bilgi ve farkındalığa sahip olmamasıdır. Sonuç olarak, beklenmeyen olumlu ya da olumsuz değişimlerin yaşanabildiği modern toplumda, toplumun refahının artırılması için bireylerin finansal okuryazarlıklarını geliştirmeleri ve finansal eğitim almaları gerekmektedir (Altıntaş, 2008).

Finansal okuryazarlık, piyasaların etkin bir şekilde işlemeye devam edebilmesi için çok önemli bir ön koşuldur. Finansal okuryazarlık ekonomide kayıt dışılığın önlenmesinde oldukça etkilidir. Finansal okuryazar insanlar, ekonomiyi ne kadar olumsuz etkileyebileceklerinin farkında oldukları için kayıt dışı işlemlerden kaçınma eğilimindedirler. Dolayısıyla hem piyasalar hem de ülkeler finansal okuryazarlıktan olumlu yönde etkilenmektedir (Satoğlu, 2014). İnsanların finansal okuryazarlığı geliştikçe toplumun hem ekonomik hem de sosyal refah standartları iyileşir. Ek olarak, finansal açıdan bilgili bireyler pazar rekabet gücünün artmasına ve ekonomik kalkınmanın desteklenmesine yardımcı olmaktadır (Hayta, 2011).

Gelişmekte olan ülkelerdeki bireylere yönelik, bu ülkelerdeki piyasaların gelişmesini sağlamak amacıyla finansal piyasaların işleyişine ilişkin eğitim programları düzenlenmektedir. Finansal okuryazarlığı yüksek olan bireyler, kendi ülkelerindeki piyasa koşullarını daha iyi anlarlar ve dış etkenlere erken tepki verme veya aşırı tepki verme olasılıkları daha düşüktür, böylece piyasa oynaklığının azalmasına katkıda bulunurlar (Hayta, 2011)

Bilgili ve finansal açıdan bilgili kişiler, farklı finansal ürünleri getiri ve risk analizine göre karşılaştırır ve uygun ürünü satın almaya karar verir. Finansal yeteneklere sahip insan kaynağı, finansal piyasada düzgün rekabeti mümkün kılmaktadır. Bu insanlar

ihtiyaçlarını karşılayan ürünler istemekte ve bu da finansal kurumları yeni ürün ve hizmetler geliştirmeye teşvik etmektedir. Bu durum finansal piyasalarda rekabeti artırmakta, ürün ve hizmetlerin kalitesini artırmaktadır. Finansal okuryazarlığı olan insanlar, finansal okuryazarlığı olmayanlara göre daha fazla bilinçli hareket ederek tasarruf sağlamaktadırlar. Finansal okuryazarlık yoluyla tasarrufların arttırılması hem yatırım hem de ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Kısacası, finansal okuryazarlık hem ülkenin ekonomisinin büyümesine hem de finansal sistemde kıt kaynakların verimli kullanılmasını sağlamaktadır (TCMB, 2011).

Tasarruf sahiplerinin ve yatırımcıların finansal okuryazarlığını geliştirmek, finansal ve ekonomik sistem açısından kritik öneme sahiptir. Finansal okuryazarlığı yüksek olmayan kişilerin yanlış kararlar vermesi muhtemeldir. Bu nedenle yanlış finansal kararlar veren kişiler finansal sistemin dışında kalabilmektedir. Dolayısıyla lke ekonomisi negatif büyüme yaşarken, finans sektörü daralma eğilimi içine girmektedir. Öte yandan, finansal okuryazarlığı yüksek yatırımcıların sayısı artarsa, finansal hizmetlere olan talep artacak ve ekonomik büyüme hızlanacaktır (ner, 2018).

Bir ülkenin finansal okuryazarlığı geliştikçe, o ülkenin insanları ekonomide rasyonel hareket edebilecektir. Rasyonel davranan bireylerden, tasarrufun önemini anlamaları, kendileri ve aileleri için gerekli tasarruf düzeyini korumaları beklenmektedir. Yüksek tasarruflar ülkenin ekonomik kalkınmasında ve büyümesinde önemli rol oynamaktadır (Eskici, 2014).

Bilinçli, mali açıdan bilgili bireylerin, müzakere ve detaylı pazar araştırması yoluyla istenilen piyasa fiyatından ürün ve hizmet satın almasıyla enflasyonun ve piyasadaki aşırı fiyat artışlarının önüne geçebilmektedirler. Enflasyonun temel nedenlerinden biri bireylerin akılcı olmayan davranışlarıdır. Bireylerin yönettikleri ekonomilerde bilinçli davranmaları halinde enflasyonun önüne geçilebilir. Bir ulusun çabaları ancak sağlam ekonomik kararlar alabilen bir nüfus tarafından desteklendiği takdirde başarılı olabilir. Bu durumda toplumda finansal okuryazarlığın yüksek düzeyde olması oldukça önemlidir. Enflasyonun yükseldiği dönemlerde finansal açıdan bilgili bireyler mevcut piyasaları takip ederek bireysel aksiyon alabilirler. Örneğin belli düzeyde finansal bilgiye sahip kişiler kredilerden faydalanabilmektedir. Finansal araçlarla borçlanarak harcamaya

devam etmek yerine zorunlu olmayan harcamaların azaltılması ekonominin daralmasını ve dolayısıyla fiyatların yükselmesini engelleyebilir (Lusardi ve Mitchell, 2014).

5.2. Finansal okuryazarlığın sosyal refah ilişkisi

Finansal okuryazarlık sadece bireylere fayda sağlamaz, aynı zamanda toplum için de son derece önemlidir. Günümüzde finansal ürün ve hizmetlerin çeşitliliği ve karmaşıklığı sosyal yapıların bozulmasına yol açabilmektedir. Örneğin, bir toplumu oluşturan insanların büyük çoğunluğunun ekonomik açıdan okuma-yazma bilmemesi ve farkındalığının az olması durumunda piyasada dengesizlikler meydana gelebilmektedir. Öte yandan toplumu oluşturan insanların çoğunluğunun finansal okuryazarlığının geliştirilmesi, onların doğru kararlar alabilecekleri bir toplum geliştirecek ve sosyal refah düzeyini de artıracaktır (Balcı, 2022).

Finansal ürün ve hizmetler genellikle finansal okuryazarlığı yüksek kişiler tarafından daha uygun görüldüğü için tercih edilmektedir. İleri düzeyde finansal bilgi, bireylerin finansal sistemin nasıl çalıştığını anlamalarına ve kendilerini finansal risklerden korumalarına olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla bireysel uzun vadeli tercihler finansal piyasaların daha etkin işleyişini destekleyecektir. Finansal bilgi arttıkça bireyin finansal sistem hakkında daha fazla bilgi sahibi olma isteği de artmaktadır. Finansal sistemin daha derin anlaşılması, finansal sistemde daha fazla şeffaflığa yol açacaktır. Finansal okuryazarlık, tasarruf ve borçlanma eğilimini arttırdığı için ekonomik refahın artırılmasında önemli bir rol oynamaktadır (Bayrakdaroğlu ve Bilge, 2018).

97

Finansal okuryazarlık toplumun refahına birçok yönden katkıda bulunabilir. Bunlardan biri finansal okuryazar kişilerin finansal farkındalığının yüksek olmasıdır. Bu nedenle finansal okuryazar bireyler yatırımlarını güvenilir hizmet ve ürünlere yönlendirmektedir. Ayrıca bu kişiler ekonomide ortaya çıkan risklerin farkındadır, tasarruf sağlar ve paralarını iyi yönetirler. Toplumda finansal okuryazar insan sayısının artması rekabeti sağlıklı bir şekilde artırmaktadır (Gökmen, 2012, 49).

Finansal okuryazarlığın toplumun refahını artırmaya katkı sağlayan bir diğer yönü de kayıt dışı finansal kaynakların azaltılmasıdır. Finansal okuryazar insanlar bu nedenle tasarruflarının ve yatırımlarının kayıt dışı bırakılmasının uzun vadede sürdürülebilir bir yaklaşım olmadığını, yaptıkları veya gelecekte yapmayı planladıkları yatırım ve tasarrufların herhangi bir kayıt dışı işlem yapmadan gerçekleştirmektedir. Kendi mali

yükümlülüklerini yerine getiren ve vergi ödeyen bu kişiler, kayıt dışı olan ve yasa dışı faaliyet gösteren kişilere göre avantajlı bir konumdadır. Sonuç olarak finansal okuryazarlık konusunda eğitim almış bireyler, bu tür eylemlerin risklerini ve faydalarını doğru analiz ederek uygun kararlar verebilmekte ve toplumun dokusunu tehlikeye sokan riskli işlemlerden uzak durabilmektedirler (Gökmen, 2012).

5.3. Finansal okuryazarlığın bireysel refah ilişkisi

Tasarruf, sermaye oluşumunun en önemli ön koşuludur. Finansal okuryazarlık eğitimi kişilerin tasarruf alışkanlığı geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Finansal okuryazarlık eğitimi sayesinde doğru bilgi ve birikime sahip kişiler tasarruf etme ve para biriktirme konusunda doğru kararlar alabilmektedir. Başka bir deyişle, insanlar finansal açıdan okuryazar hale geldikçe daha doğru finansal kararlar alabilmekte ve kişisel refahlarını artıracak eylemlerde bulunabilmektedir (Balcı, 2022).

Finansal okuryazarlığı yüksek kişilerin özellikleri incelendiğinde birçok ortak özellik göze çarpıyor. Finansal okuryazarlığı yüksek kişiler genellikle gelecek konusunda endişelenmeyen kişilerdir. Çünkü yatırımlarını ve tasarruflarını nasıl yönetecekleri konusunda gerçekçi planları vardır. Finansal okuryazarlığı yüksek kişiler finansal kararlar alırken ve aksiyon alırken sadece bugünü değil, geleceği de düşünmektedirler. Ayrıca bu kişiler para yönetimi ve bütçeleme konusunda da başarılı olmaktadır. Finansal okuryazarlığı yüksek olan bir kişi, müzakere becerisine sahip, aile üyelerine finansal konularda tavsiyelerde bulunabilen, finansal hizmet ve ürünleri seçerken akıllıca kararlar verebilen kişilerdir (Balcı, 2022).

98

Finansal açıdan bilgili insanlar tasarruflarını yatırıma dönüştürmektedir. Bu yatırımların bir kısmı finansal piyasalarda, bir kısmı da reel sektörde yapılmaktadır. Bu yatırımlar sayesinde hem finansal hem de reel piyasalar büyümektedir. Finansal piyasalar büyüdükçe şirketlerin kaynak sağlama kabiliyetleri artmakta, artan kaynaklarla büyüyüp yeni iş alanları geliştiren şirketler de istihdama katkı sağlamaktadır. Özellikle gelişmekte olan toplumlarda finansal ürün satıcılarının bilgi düzeyi genellikle kullanıcılara göre daha yüksektir. Böyle bir durum genellikle finansal ürünleri kullanan bireylerin zarar etmesiyle sonuçlandığı için piyasayı olumsuz etkilemektedir. Ancak finansal açıdan bilgili bireyler piyasada rekabet ortamının oluşmasını sağlamaktadırlar (Miller vd., 2009).

Bireyler finansal kararlar verirken öncelikle finansal ürünler ve bunların kullanımı hakkında gerekli düzeyde bilgi sahibi olmalıdırlar. Örneğin bir kişi daha önce aldığı kötü bir mali karar nedeniyle tüm geleceğini tehlikeye atabilmektedir. Bu nedenle, bireyin finansal bilgi ve karar verme becerilerinin geliştirilmesi, o kişinin finansal refahı üzerinde uzun vadeli olumlu bir etkiye sahip olacaktır (Altıntaş, 2009).

Günümüzde insanların yaşamdan beklentileri artmış, yaşam standartları önceki nesillere göre iyileşmiştir. Dolayısıyla bu durum finansal sistemin hızla gelişmesine neden olmaktadır. Bu etki insanların beklenti ve ihtiyaçlarının karşılanması konusunda finansal sisteme güvenmelerine neden olmaktadır. Finansal okuryazarlığın getirdiği bütçeleme, tasarruf ve yatırım odaklılık, finansal refahın iyileştirilmesine yardımcı olabilmektedir. Dolayısıyla bireyler kullandıkları finansal ürünlerin olası risk ve faydalarını iyi analiz ederek, borçlanma ve maliyet hesaplamalarında dikkatli davranarak bütçeleri üzerinde kontrol sahibi olabilirler. Bireylerin finansal ürün ve hizmetlere ilişkin bilgilerini karşılaştırmak, onların daha ucuz finansal ürün ve hizmetlere odaklanmasına olanak tanımaktadır. Finansal kararlar, kişisel finansı verimli bir şekilde yönetmek için finansal bilgiler kullanılarak yapılır. Finansal kararların sonuçları bireyin yaşam kalitesini etkiler. Finansal okuryazar insanlar tarafından verilen kararlar, finansal okuryazar olmayan kişilere göre daha fazla dikkat gerektirmektedir (Öndeş ve Arlı, 2020).

99

6. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Ceyhan ve Tosun (2023) araştırmalarında Bartın ilinde yaşayan kamu ve özel sektörde görev yapan toplamda 476 kişiye anket uygulanmıştır. Araştırma bulgularına göre, finansal okuryazarlık düzeyi ile katılımcıların çalıştığı kurum türü, hane geliri, kredi kartı kullanıp kullanmama durumu, yaş, eğitim seviyesi ve aylık geliri arasında anlamlı bir bağlantı saptanmıştır. Ayrıca, tasarruf yapma durumu ile hane halkı gelir düzeyi arasında önemli bir ilişki belirlenmiştir. Ayrıca, tasarruf davranışlarının yaş, aylık gelir, medeni durum, finansal gelişmeleri takip etme sıklığı ve finansal okuryazarlık seviyesine göre istatistiksel olarak farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Özmerdivanlı ve Karagöz (2022) araştırmalarında Karaman ilinde ikamet eden bireylerin finansal okuryazarlık seviyesini değerlendirmek ve demografik özelliklerin bu seviye üzerindeki etkilerini tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda, Karaman ilinde yaşayan 15 yaş ve üstü 400 kişiye anket yapılmıştır. Anketten elde edilen

veriler, SPSS yazılımı kullanılarak tanımlayıcı istatistiksel yöntemler, t testi ve ANOVA tekniği ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçları, Karaman'daki bireylerin finansal bilgi ve okuryazarlık düzeyinin genelde yüksek olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra, cinsiyet, medeni durum, eğitim seviyesi, meslek, yaş ve gelir gibi demografik faktörlerin finansal okuryazarlık seviyesini etkilediğine dair bulgular elde edilmiştir.

Balcı (2022) yaptığı araştırma 600 kişiden elde edilen anket verileri SPSS yazılımı ile değerlendirilmiştir. T-testi ve ANOVA testi uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre; katılımcıların finansal enstrümanlardan faydalanma düzeyleri incelendiğinde, cinsiyete bağlı olarak döviz kurları, bireysel emeklilik, yatırım fonları ve mortgage gibi değişkenlerde anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Finansal enstrümanlardan faydalanma oranları açısından değerlendirdiğimizde ise, kredi kartı haricinde, bireysel emeklilik, yatırım fonları, mortgage, banka teminatlı krediler, teminatsız krediler, mikro krediler ve tahvil değişkenlerinde kadınların erkeklere oranla daha fazla finansal enstrümanlardan yararlanmışlardır.

Ezgi (2020) yapılan çalışmada İstanbul'da yaşayan hanelerin finansal okuryazarlık düzeyini ölçmek, bütçeleme davranışlarını araştırmak ve finansal okuryazarlık düzeyine göre bütçeleme davranışlarında anlamlı farklılıklar olup olmadığını tespit etmek için 257 katılımcı üzerinde anket yoluyla incelenmiştir. Araştırmanın sonuçları, hane halkı bütçeleme davranışlarında finansal okuryazarlık düzeyine bağlı olarak anlamlı bir farklılık olmadığını ortaya konulmuştur. Dolayısıyla erkek katılımcıların, 25-34 yaş arası katılımcıların, yüksek öğrenim ve gelire sahip katılımcıların finansal okuryazarlığının daha yüksek olduğu görülmektedir. Demografik özelliklere göre (cinsiyet hariç) hane halkı bütçeleme davranışlarında anlamlı bir farklılık olmadığını tespit edilmiştir.

Bağcı ve Arabacı (2019) çalışmalarında Aksaray Üniversitesi İktisat ve Kamu Yönetimi Fakültesi'nin 250 öğrencisi üzerinde üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerini ölçmek ve finansal okuryazarlığı hangi faktörlerin etkilediğini araştırmak için anket çalışması yapılmıştır. Yapılan çalışmanın sonucunda öğrenciler arasında finansal okuryazarlığın düşük düzeyde olduğunu tespit edilmiştir. Bunun nedeni ise öğrencilerin matematik becerilerinin düşük olmasıdır. Öğrencilerin temel finansal soruları cevaplayabilmelerine rağmen soruların zorluk derecesi arttıkça soruları cevaplamakta

zorlandıkları görülmüştür. Öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyinin internetten edindikleri bilgilerle belirlendiği ortaya konmuştur. Ayrıca aile geliri, baba mesleği, kredi kartı kullanımı, temel finansal bilgi, finansal okuryazarlık eğitimi ve finansal okuryazarlık bilgisi gibi faktörlerin de finansal okuryazarlığı etkilediği tespit edilmiştir.

Solomon, vd. (2018) yapılan çalışmada Botswana ülkesinde ortaokul düzeyindeki müfredata incelenmiş ve öğrencilere finansal okuryazarlık eğitimin verilmesi gerektiğini vurgulanmıştır. Halihazırdaki müfredatın öğrencilerin ihtiyacı karşılama düzeyinde yetersiz kaldığı ve finansal okuryazarlık dersinin müfredata eklenmesi gerektiği anlatılmıştır.

Sakınç (2018) yapılan çalışmada Üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık bilgisini ölçmek amacıyla Hitit Üniversitesi İşletme Fakültesi Sosyal Bilimler Fakültesi'nde okuyan 110 öğrenci arasında yüz yüze anket uygulanarak incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda öğrencilerin finansal okuryazarlığının düşük olduğunu tespit edilmiştir. Öğrencilerin finansal okuryazarlık dersi almalarına rağmen geleceğe yönelik plan yapmadıkları, temel finansal soruları cevaplayabildikleri ancak daha ileri düzey sorularda zorluk yaşadıkları ve finansal yatırım araçlarına sahip oldukları görülmüştür.

101

Doğan ve Faikoğlu (2016) çalışmalarında finansal okuryazarlık düzeyi ile davranışsal finans eğilimi arasında bir ilişki olup olmadığını anket yoluyla incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda yatırımcılar hisse senedi yatırımı yaparken bilgi, uzmanlık, deneyim ve sezgilerine güvenmekte olduğu ve yeterli finansal eğitime sahip olmadığı tespit edilmiştir. Finansal okuryazarlık sonuçlarına bakıldığında, katılımcının en çok emeklilik hakları ve sigorta konusunda bilgi sahibi olduğu, bunu bireysel bankacılık takip ettiği görülmüştür.

Altan ve Biçer (2016) araştırmada üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık seviyelerini incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda öğrencilerin harcama, tutum, algı ve ilgileri ile alakalı 4 boyutta finansal bilgileri araştırılmıştır. Finansal eğitim alan kişilerin finansal algılarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Bayram (2015) yapılan çalışmada Anadolu Üniversitesi okuyan 600 öğrencinin finansal eğitim programlarına ihtiyaç duyup duymadıklarını tespit etmek için anket yoluyla incelenmiştir. Araştırmanın bulgularına göre öğrenciler mali durumlarını yönetme konusunda gerçekte olduklarından daha başarılı olduklarına inanmaktadırlar. Bu nedenle

finansal okuryazarlığın gelişimini destekleyen program ve içeriklerin müfredata dahil edilmesi gerekmektedir. Araştırmanın bir diğer bulgusu ise öğrencilerin finansal okuryazarlığı daha dar bir kavram olarak görmeleridir.

Karaağaç (2015) çalışmada İstanbul Üniversitesi'ndeki 242 araştırma görevlilerinin finansal okuryazarlık düzeylerini ve finansal tutum ve davranışlarını arasında bir ilişki olup olmadığını anket yoluyla incelenmiştir. Araştırma sonucunda katılımcıların finansal okuryazarlığının düşük olduğu görülmüştür. Araştırma görevlilerinin temel finansal kavramlar hakkında bilgi sahibi olmalarına rağmen finansal ürün ve hizmetler konusunda bilgi sahibi olmadıkları görülmüştür.

Fettahoğlu (2015) çalışmada Kocaeli'ndeki hanelerden rastgele seçilen 83 katılımcının finansal okuryazarlık düzeylerini, hane halkı bütçe yönetimine ilişkin bilgi ve davranışlarını arasında bir ilişki olup olmadığını anket yoluyla incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda hanelerin temel finansal bilgiye sahip olmasına rağmen karmaşık ve ileri düzey bilgi gerektiren finansal araç, ürün ve teknolojiden yoksun olduklarını görülmüştür. Hane halkının yatırım davranışlarına ilişkin bilgi eksikliği nedeniyle tahvil, hisse senedi gibi yatırım ürünlerinden yararlanma oranının da düşük olduğu tespit edilmiştir.

102

Klapper, Lusardi ve Panos (2012) çalışmalarında finansal okuryazarlığın önemini ve bu okuryazarlığın tüketici kredi kullanımı üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla Rusya ekonomisinde tüketici kredilerini ele almışlardır. Finansal okuryazarlık düzeyi, finansal piyasalara katılım ile pozitif bir ilişki gösterirken, kayıt dışı borçlanma kaynaklarının kullanımı ile negatif bir ilişkilidir. Ayrıca, yüksek finansal okuryazarlığa sahip bireylerin, finansal okuryazarlığı düşük olanlara göre harcamamış gelirlerini daha fazla biriktirdiklerini ve daha yüksek bir harcama kapasitesine sahip olduklarını göstermektedir.

Araz (2012) çalışmada finansal okuryazarlığın kredi kartı sorunları üzerindeki etkisini anket yöntemiyle araştırılmıştır. Araştırmada kredi temerrütlerine ve finansal sıkıntıya neden olan şeyin kredi kartlarının verimsiz kullanımı mı yoksa beklenmedik dış şoklar mı olduğunu sorgulanmaktadır. Araştırmanın sonucunda ekonomik zorluklarda dışsal şokların önemli rol oynadığı, gelirinden fazlasını harcama eğiliminde olan kişilerin finansal sıkıntıya düştüğü ve dış etkenlere maruz kalan kişilerin finansal okuryazarlığa

sahip olma ihtimalinin daha düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu çalışma, finansal eğitim yoluyla insanların finansal okuryazarlığını geliştirebilirsek kredi kartı sorunlarını azaltabileceğini göstermektedir.

Nidar ve Bestari (2012) Endonezya'daki Padjadjaron Üniversitesi'nde öğrenim gören 400 öğrencinin seçildiği çalışmanın anket sonuçlarına göre, kişisel finansal okuryazarlık seviyelerinin; yatırım, kredi ve sigortacılık konularında düşük olduğu ve geliştirilmesi gerektiği tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, eğitim düzeyi, fakülte, kişisel gelir düzeyi, ailenin gelir düzeyi, aileden öğrenilen bilgi unsurlarının da finansal okuryazarlık seviyelerini etkileyen önemli unsurlar olduğu ortaya konulmuştur.

Temizel ve Bayram (2011) Araştırma kapsamında, Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde öğrenim gören yaklaşık 433 öğrenciye, öğrencilerin finansal bilgi ve finansal okuryazarlıkla ilgili çeşitli kavramlara ilişkin farkındalık düzeylerini belirlemek amacıyla anket yöntemiyle incelenmiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerin finansal konulardaki bilgilerini abartma eğiliminde olduklarını ve kendilerini finansal açıdan gerçekte olduklarından daha bilgili olarak sunduklarını görülmüştür. Ayrıca aileler, öğrencilerin mali durumlarını yönetmeleri ve mali kararlar almaları için bilgi kaynağı olarak önemli bir rol oynamaktadır. Araştırmacılar, kişinin bulunduğu yere, eğitimine ve yaşam tarzına göre uyarlanan finansal okuryazarlık eğitiminin başarı şansını daha da artırdığı tespit edilmiştir.

103

SONUÇ ve ÖNERİLER

Günümüzde serbest piyasa ekonomisinin yaygınlaşması, küreselleşme, yurt içi ve yurt dışı finansal piyasalar ile finansal ürün ve hizmetlerin giderek karmaşıklaşması ve çeşitlenmesiyle birlikte bireyler yatırım ve tasarruf konularına daha fazla ilgi duymaya başlamıştır. Bireylerin tasarruf etme alışkanlığını geliştirmeleri ve birikimlerini uygun yatırım araçlarında değerlendirmeleri hem bireylerin hem de toplumun ekonomik refahı açısından önemlidir. Bunun için bireylerin tasarruf ve yatırım yapabilecek yeterli bilgi ve donanımına sahip olmaları gerekmektedir. Bu da finansal eğitimle mümkündür. Finansal okuryazarlık, bireyleri ve aileleri tasarruf, yatırım, kredi, borç alma ve finansal dolandırıcılığa karşı koruma konusunda eğitmeyi içermektedir. Bir ülkenin finansal okuryazarlığı geliştikçe, o ülkenin insanları ekonomide rasyonel hareket edebilecektir.

Rasyonel davranan bireylerden, tasarrufun önemini anlamaları, kendileri ve aileleri için gerekli tasarruf düzeyini korumaları beklenmektedir.

Sosyal refah açısından ele alındığında, finansal açıdan bilinçli bireylerin sayısının artması, toplumda mali istikrarı güçlendirmekte, kayıt dışı ekonominin azalmasına ve gelir dağılımında adaletin sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Finansal okuryazarlığın artması, aynı zamanda mali kapsayıcılığı artırarak, bireyleri yasadışı finansal uygulamalardan korumakta ve sosyal güvenin güçlenmesine destek vermektedir.

Finansal refah açısından değerlendirildiğinde, toplumda artan finansal okuryazarlık, mali piyasaların daha açık ve etkili bir şekilde çalışmasına olanak tanımakta, ekonomik büyümeye destek vermekte ve piyasa istikrarını artırmaktadır. Bilgili bireylerin finansal sistemdeki etkinliği, piyasalarda rasyonel hareketlerin yaygınlaşmasını teşvik ederek kaynakların daha verimli bir şekilde dağıtılmasını sağlar. Böylece finansal okuryazarlık, sadece bireylerin değil, aynı zamanda toplumun ve ülkenin ekonomik refahının genelini artırılması açısından stratejik bir unsur haline gelmektedir.

Finansal okuryazarlık, ulusal strateji ve politikalarda önemli bir rol oynamaktadır. Dünya Bankası ve OECD gibi uluslararası kuruluşların araştırmaları finansal okuryazarlığın bir hükümet politikası haline gelmesi gerektiğini göstermektedir. Bu araştırmaya bakıldığında Türkiye'nin finansal okuryazarlığı eğitim sisteminin bir parçası haline getirmesi gerekmektedir. Finansal okuryazarlık sadece üniversite ve ortaokul düzeylerinde değil, ilkokuldan itibaren her düzeyde zorunlu ders olarak öğretilmelidir. Finansal okuryazarlığın farklı şekillerde geliştirilmesi gerekmektedir. Bu noktada eğitim kurumlarının finansal okuryazarlığı geliştirecek uygulamaları hayata geçirmesi yeterli değildir. Başka bir deyişle internet ve medya gibi kitle iletişim araçlarından finansal eğitim için de yararlanılmalıdır. İnsanları finansal okuryazarlığın önemi ve faydalar konusunda bilinçlendirmemiz gerekmektedir.

Bireyleri finansal okuryazarlığın önemi konusunda, finansal okuryazarlığın borç alma, tasarruf etme, emeklilik planlaması, piyasa dolandırıcılarından korunma gibi beceriler kazanmalarını sağladığını anlatarak finansal okuryazarlığın önemi konusunda bireyler ikna edilmelidir. Finansal bilgi, beceri ve tutumları geliştirmeye yönelik öğrenme ilerlemelerinin arttırılması yararlı olabilir ve bunlar genellikle müfredattaki sosyal bilgiler, hayat bilgisi ve matematik derslerinde yer almalıdır. Kişisel finansal

okuryazarlığı geliştirecek etkinliklerin sayısının artırılmasına yönelik etkinlik ve projeler desteklenmelidir. Mevcut araştırmaların da gösterdiği gibi, orta, lise ve üniversitesi öğrencilerinin finansal okuryazarlığını geliştirmeye yönelik eğitim, eğitim müfredatlarında zorunlu olarak yer almalıdır. Ayrıca üniversitelerde finansal okuryazarlık konusunda akademik konferanslar düzenlenmeli ve bu alandaki akademik faaliyetler desteklenmelidir. Hükümetlerin toplumdaki tüm bireylerin finansal okuryazarlığını geliştirmeye yönelik stratejiler, politikalar, uygulamalar ve teşvikler geliştirmesi ve uygulaması gerekmektedir. Sosyal medya platformlarının devletin belirlediği stratejik ve politika çerçevesinde etkin kullanılması gerekmektedir. Ayrıca özel ve kamu radyo ve televizyonlarında finansal okuryazarlığı artırıcı içerikler üretilmeli ve yayınlanmalıdır. FODER gibi sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri devlet tarafından desteklenmeli ve teşvikler verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Altan, F. ve Biçer, E. B. (2016). Üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık ile ilgili tutum ve davranışlarının değerlendirilmesi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (4), 1501-1517.
- Altıntaş, K. M. (2009). Belirlenmiş katkı esaslı emeklilik planlarında finansal eğitimin önemi: Katılımcıların finansal okuryazarlığı çerçevesinde alternatif bir yatırım eğitimi modeli. *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), 51-176.
- Altıntaş, K. M. (2008). *Bireysel yatırımcılar açısından finansal eğitimin önemi*. Ankara: Sigorta Araştırma ve İnceme Yayınları.
- Araz, T. (2012). Financial literacy and credit card arrears. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul: Boğaziçi University.
- Atkinson, A. ve Messy, F. (2012). *Measuring financial literacy: Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) pilot study*. OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No. 15. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1787/5k9csfs90fr4-en>
- Aydoğan, E. (2020). Türkiye’de finansal okuryazarlık oranlarının incelenmesi ve finansal okuryazarlığın bütçeleme davranışı üzerine etkileri: İstanbul ili uygulaması. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bağcı, H. ve Arabacı, S. M. (2019). Finansal okuryazarlık düzeyinin ve finansal okuryazarlığı etkileyen faktörlerin belirlenmesi, *Business & Management Studies: An International Journal*, 7 (3), 68-88. <https://doi.org/10.15295/bmij.v7i3.1232>
- Balcı, S. (2022). Finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi ve sosyoekonomik önemi: Bilecik ili örneği. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.
- Bayraktaroğlu, A. ve Bilge, S. (2018). Kadınlarda finansal eğitimin finansal okur-yazarlık üzerindeki etkisine yönelik bir araştırma, *Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 19 (42), 97-120.

- Bayram, S. S. (2015). Finansal okuryazarlık ve para yönetimi davranışları: Anadolu Üniversitesi öğrencileri üzerine uygulama. *Business & Management Studies: An International Journal*. 2 (2), 105-135.
- Becker, G. S. (1964). *Human capital: A theoretical and empirical analysis with special reference to education*. University of Chicago Press.
- Ceyhan, İ. F., Tosun, S. (2023). Finansal okuryazarlık ile tasarruf davranışları ilişkisi üzerine ampirik bir çalışma. *Alanya Akademik Bakış*, 7(3), 1081-1103.
- Fettahoğlu, S. (2015). Hane halkının finans eğitimi ve finansal okuryazarlık düzeyleri üzerine Kocaeli’nde bir araştırma, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 101-116.
- Danışman, E., Sezer, D. ve Gümüş, U. T. (2016). Finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 26 (2), 1-37.
- Doğan, M. ve Faikoğlu, S. (2016). *Davranışsal finans ve finansal okuryazarlık*, Ekin Yayınevi.
- Eskici, Y. (2014). *Seçilmiş ülke örnekleriyle finansal okuryazarlığın önemi ve tasarruflar üzerindeki etkileri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Ezgi, A. (2020). *Türkiye’de Finansal okuryazarlık oranlarının incelenmesi ve finansal okuryazarlığın bütçeleme davranışı üzerine etkileri: İstanbul ili uygulaması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gökmen, H. (2012). *Finansal okuryazarlık*, İstanbul, Hiperlink Yayınları.
- Hayta, A. B. (2011). *Aile finans sistemi ilişkileri*, Gazi Kitapevi.
- Huston, S. J. (2010). Measuring financial literacy, *Journal of Consumer Affairs*, 44 (2), 296-316.
- İçke, B. T. (2017). *Finansal okuryazarlık: Finansın dilinden anlıyor Muyuz?* Beta Yayıncılık.
- Kahneman, D. ve Tversky, A. (1979). Prospect theory: An analysis of decision under risk. *Econometrica*, 47(2), 263–291.

- Karaağaç, A. (2015). *Finansallaşma sürecinde finansal okuryazarlık*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karataş, Ç. (2017). *Finansal okuryazarlığın geliştirilmesinde merkez bankalarının rolü ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası için bir değerlendirme*, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İletişim ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü Uzmanlık Yeterlik Tezi.
- Kaya, H. (2019). *Finansal okuryazarlık ve İİBF’de verilen muhasebe finansman derslerinin finansal okuryazarlık üzerine etkileri: Cumhuriyet Üniversitesi İİBF öğrencileri üzerinde bir araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Kılıç, Y. (2019). *Finansal okuryazarlık ve finansal refahın belirleyicileri*, Nobel Bilimsel Eserler.
- Klapper, L., Lusardi, A. ve Panos, G. (2012). Financial literacy and financial crisis, *NBER (National Bureau Of Economic Research) Working Paper*, No. 17930, Massachusetts Avenue Cambridge. Erişim adresi: <https://www.nber.org/papers/w17930.pdf>.
- Kuyumcu, O. (2018). *Finansal okuryazarlığın makro ekonomik önemi ve ülkemizde finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi: Bursa İli Uygulaması*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Lusardi, A. ve Mitchell, O. S. (2014). The economic importance of financial literacy: Theory and evidence. *Journal of Economic Literature*, 52(1), 5–44.
- Mason, C. L. M. ve Wilson, R. M. S. (2000). Conceptualising financial literacy, *Business School Research Series, Paper 2000: 7*, Loughborough University, ISBN: 1 85901 168 3.
- Miller, M., Godfrey, N., Levesque, B. ve Stark, E. (2009). The case for financial literacy in developing countries: Promoting access to finance by empowering consumers. The World Bank.
- Nidar, S. R. ve Bestari, S. (2012). Personal financial literacy among university students, *World Journal of Social Sciences*, 2(4), 162-171.

- OECD. (2016). *OECD/INFE International survey of adult financial literacy competencies*. <https://www.oecd.org/finance/oecd-infe-survey-adult-financial-literacy-competencies.htm>.
- Öner, A. (2018). Finansal bilgi düzeyinin finansal başarısızlık üzerindeki etkinliğinin analizi: Erzincan ili kobi yöneticileri üzerine bir uygulama, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Öndeş, H. ve Arlı, N. B. (2020). Üniversite çalışanlarının finansal okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18. (Armağan Sayısı).
- Özmerdivanlı, A., Karagöz, S. (2022). Karaman ilinde finansal okuryazarlık seviyesinin belirlenmesine yönelik bir uygulama. *Bucak İşletme Fakültesi Dergisi*, 5(2), 114-132.
- Sakınç, S. Ö. (2018). Tasarrufları değerlendirmede finansal okuryazarlığın önemi ve bir uygulama, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (16), 539-556.
- Sancak, E. (2012). *Bireysel tasarruf ve yatırımları koruma rehberi*, Gazi Kitabevi.
- Simon, H. A. (1955). A behavioral model of rational choice. *Quarterly Journal of Economics*, 69 (1), 99–118.
- Solomon, G. E., Nhete, T. ve Sithole, B. M. (2018). The case for the need for personal financial literacy education in botswana secondary schools, *SAGE Open*, 8(1), 1-9.
- Temizel, F. ve Bayram, F. (2011). Finansal okuryazarlık: Anadolu üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi (İİBF) öğrencilerine yönelik bir araştırma, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 12 (1), 73-86.
- Thaler, R. H. (1980). Toward a positive theory of consumer choice. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 1(1), 39–60.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB). (2011). *Dünyada ve Türkiye’de finansal hizmetlere erişim ve finansal eğitim*. Ankara.
- Widdowson, D. ve Hailwood, K. (2007). Financial literacy and its role in promoting a sound financial system, *Reserve Bank of New Zeland: Bulletin*, 70 (2), 37-47.

World Bank. (2014). *Enhancing financial capability and inclusion in low and middle income countries*. Erişim adresi: <https://documents.worldbank.org>.

BEŞ YAŞ ÇOCUK RESİMLERİNİN GELİŞİMSEL ÇİZİM BECERİLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Onay Budak¹

<https://orcid.org/0000-0001-7116-7287>

Öz

Çocuğun bize kendisini yansıtmayı ve olaylar hakkındaki duygu ve düşüncelerini ifade etmesinde, resmin önemi büyüktür. Resimler aynı zamanda çocukların gelişimlerinin genel birer göstergeleridir. Bu araştırma ile özel ve devlet okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 5 yaş çocuklarının serbest resim çalışmalarının gelişimsel çizim becerileri açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu; Konya ilinin Selçuklu ilçesinde yer alan iki devlet ve iki özel okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 5 yaşındaki 60 çocuk oluşturmaktadır. Araştırmada betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Uygulama süresince her çocuktan zaman kısıtlaması yapılmaksızın istedikleri resmi yapmaları istenmiş olup; çocukların boyaları ve resim kağıdını istedikleri gibi kullanabilecekleri belirtilmiştir. Uygulama 2017-2018 eğitim öğretim döneminde gerçekleşmiştir. Örneklemeye alınan çocukların serbest resim çalışmaları çocuk resmindeki beş evreye (*Karalama dönemi, şema dönemi, şematik dönem, gerçekçilik dönemi, görünürde doğalcılık dönemi*) göre tek tek incelenmiş olup, çocukların resimlerdeki gelişim evrelerinde görülen özelliklerine göre her bir özelliğe 1 puan verilmiştir. Veri analizinde her bir çocuğun çizdiği resimler toplam puanları üzerinden değerlendirmeye alınmıştır. Araştırmaya katılan çocuklara ait resimlerin analizi için betimleyici tanımlamalar ve iki grup arasında gelişimsel çizim becerileri açısından farklılık olup olmadığının saptanabilmesi amacıyla, “Mann-Whitney U Testi” kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, özel okula devam eden çocukların gelişimsel çizim becerilerinden daha yüksek puan aldıkları ve daha çeşitli kategorilerde resim çizdikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Okul öncesi eğitim, Resim, Gelişimsel çizimler

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Çocuk Gelişimi Bölümü, onay.budak@alanya.edu.tr

ANALYSIS OF FIVE-YEAR-OLD CHILDREN'S PICTURES IN TERMS OF DEVELOPMENTAL DRAWING SKILLS

Abstract

Drawing plays a significant role in enabling children to reflect themselves and express their emotions and thoughts about events. Furthermore, drawings serve as general indicators of children's developmental progress. This study aims to examine the free drawing activities of five-year-old children attending public and private preschool institutions in terms of their developmental drawing skills. The study group consists of 60 five-year-old children attending two public and two private preschool institutions located in the Selçuklu district of Konya, Türkiye. A descriptive survey model was employed in the research. During the application process, each child was asked to create a drawing of their choice without any time constraints. It was emphasized that the children could freely use paints and drawing paper as they wished. The implementation was carried out during the 2017–2018 academic year. The free drawings of the sampled children were individually analyzed based on the five developmental stages of children's drawings (scribbling stage, schema stage, schematic stage, realism stage, and apparent naturalism stage). Each characteristic observed in the drawings, corresponding to the developmental stages, was assigned one point. In the data analysis, the total scores of the drawings produced by each child were taken into consideration. For the analysis of the children's drawings, descriptive classifications were used. Additionally, to determine whether there were significant differences in developmental drawing skills between the two groups (public and private preschools), the Mann–Whitney U Test was conducted. According to the results of the study, it was seen that children who attended private schools scored higher in developmental drawing skills and drew pictures in more diverse categories.

112

Key Words: Early childhood education, picture, developmental pictures

GİRİŞ

Çocuklar kendilerini farklı şekillerde ifade ederler. Kendilerini ifade etme yollarından biri de resim çizmektir. Çocukların çizdikleri resimler onların iç dünyalarını, duygularını ve düşüncelerini anlamamızı sağlar. Çocukların iç dünyasını anladığımız resimler, bize onların sosyal ilişkilerindeki korkularını, endişelerini ve problemlerini yansıtır. Çocukları sanatsal ifadeleri aracılığıyla anlama süreci, yalnızca sözcüklerle mümkün olmayacak iletişim kapılarını aralamaktadır (Hickey-Moody vd., 2021). Dolayısıyla, çocukların çizimlerini analiz etmek, yalnızca sanatsal bir ifade aracı olarak değil, aynı zamanda bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimlerine dair kritik ipuçları sağlayan bir pencere olarak önem taşır.

Çocuklar insan figürleri, hayvanlar, evler, taşıtlar ve benzeri nesneler çizerler. Çizimlerinde fantastik bir dünya ya da var olmayan varlıkları tasvir etme isteğine dair çok

az iz görülür. Bu tür figüratif gerçekçilik, bilişsel açıdan yalnızca insanlara özgüdür, bu yüzden de çocuklarda sanatsal ifadenin incelenmesi çocuk gelişimi araştırmalarında kritik bir önem taşımaktadır (Harris, 2021). Örneğin, bol miktarda çizim fırsatı sunulmuş olan şempanzeler ve diğer primatlar yalnızca karalama yapmakta veya anahat izlemektedir (Saito, Hayashi, Takeshita & Matsuzawa, 2014).

Çocuklar sürekli gelişen bir yapıya sahiptir; sanat ise onların düşüncelerini dışa vurdukları bir 'dil' işlevi görür. Çocuklar dünyayı kendi algıları doğrultusunda yorumlar ve bunu özgün yollarla ifade etmeye çalışırlar. Bu süreçte yaratıcı eylemler için dışarıdan bir uyarana ihtiyaç duymadan, içlerinde var olan yaratıcı potansiyeli serbestçe kullanabilirler (Yavuzer, 2012).

Paktuna Keskin (2003), çocukların gelişimlerinin tek yönlü olmadığını, çizme yeteneklerinin gelişmesini etkileyen duysal, motor, bilişsel ve psikososyal yönlerinin etkili olduğunu savunmaktadır. Çocuklarda motor eylemlerin yavaş ve ardışık şekilde gerçekleştiğini, buna karşılık temsili ve sembolik düşüncenin geçmiş, şimdi ve gelecek olayları kapsadığı için daha hızlı ortaya çıkabildiğini belirtmek önemlidir. Dolayısıyla, sensomotor zeka somut ve anlık eylemlere yönelikken, sembolik düşünce nesnelerin sağladığı bilgi, eylemler, sonuçlar ve bunların genellemelerine odaklanır (Flavell, 2019; Akt. Bonilla-Sánchez vd., 2022). Bir çocuğun resimsel becerilerinde ilerleme kaydedebilmesi için, giderek daha karmaşık ve ince detaylara sahip grafik işaretler veya görsel eşdeğerler oluşturabilmesi gerekir. Örneğin, bir ağız çiziminde çocuğun basit bir çizgi veya daireden, giderek daha gerçekçi ve özgül detaylara (örneğin dudaklar, dişler ve farklı duyguları ifade edebilen eğriler) geçiş yapabilmesi beklenir. Bunu başarabilmek için ise giderek daha gelişmiş grafik-motor becerilerine ihtiyaç duyar (Cannoni, Pinto & Bombi; 2021).

Resim yaparken çocukların kullanmış olduğu renkler, çizgiler, objeler ve şekiller, onların ruh halini daha iyi anlamamızı sağlar. Çocuğun çizmiş olduğu resim yetişkinle arasında iletişim kurmasına yardımcı olur. Çocuğun zevk alarak yapmış olduğu resimler, oyun oynamak gibi, gibi dikkatlerini canlı tutmalarını sağlar. Yapmış olduğu resim çocuğun dış dünyadan aldıklarını kâğıda aktarma şeklidir (Yavuzer, 2016).

Resim çalışmaları çocuklarda okul öncesi dönemde kendiliğinden ortaya çıkmakta olup, çocukların motor kabiliyetlerinin gelişimi ile de yakından ilişkilidir. Bu ilişki yazma

becerilerini başlangıcı olarak görülmektedir (Einarsdottir, Dockett ve Perry; 2009). Çocuklar resim yaparken, sadece o anda çizdikleri şeye odaklanırlar. Çizdikleri eşyaların, canlılarla, yerlerle ya da olaylarla bağlantısını kuramazlar. Bu durumu Arnheim, ‘yerel çözüm’ (*local solution*); Piaget ise ‘bütünden uzaklaşma’ ya da ‘parçaya yoğunlaşma’ olarak tanımlamaktadır. Yani çocuk bir attan daha büyük bir kelebek, bir evden daha büyük bir insan çizebilir (Kırıçoğlu, 1991; Akt. Artut, 2007).

Çocukların ilk zamanlar amaçsız olan karalamaları büyüme sürecinde yavaş yavaş gelişir. Çizilen resimlerdeki şekiller, objeler ve tüm ayrıntılar çocuğun yaşına ve gelişimine bağlı olarak değişiklik gösterir. Çocukların yaşları ilerledikçe çizmiş oldukları resimlerde ayrıntılar artar ve yapmış oldukları nesneler somutlaşır (Kındap, 2005). Resimler genel olarak belli özellikler sergilese de çeşitli nedenlerle değişkenlik gösterebilir. Çocukların dünyasında resim her zaman farklı bir yerdedir; çocuklar oyun oynamak için, duygularını korkularını heyecanlarını ümitlerini ifade etmek için, iletişim kurabilmek ve dış dünyayı tanımak için resim yapmayı tercih ederler (Avcı, 2000).

Çocuk resimleri ile ilgili literatürdeki en eski çalışmalardan biri, 1885 yılında İngiliz sanat öğretmeni ve sanat eğitimi öncüsü Ebenezer Cooke (1837-1913) tarafından yayımlanmıştır. Cooke, makalesinde çocukların resimsel gelişim sürecini birbirini takip eden evreler şeklinde tanımlamış ve bu süreci gözlemlerine dayandırmıştır (Akt. Batı, 2012). Ayrıca, sanat eğitiminin çocukların ilgi alanları ve bilişsel yapılarıyla daha uyumlu hale getirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür (Akt. Avcı, 2000). 1926 yılında ise Amerikalı Profesör Florence L. Goodenough, çocuk resimlerinde sanatsal ifadenin belirli bir gelişim sırası izlediğini ortaya koymuş; bu doğrultuda zekâyı değerlendirmek amacıyla yaşa dayalı normlar geliştirmeye başlamıştır (Malchiodi, 2013).

Piaget ise resmi, sembolik oyunlar ve zihinsel imgeler bağlamında ele almıştır. Ona göre çocuklar çizimleri aracılığıyla çevrelerini zihinsel olarak temsil eder; yani resim, çocuğun zihnindeki imgelerin dışa vurumudur. Piaget, erken çocukluk dönemindeki karalamaları oyun temelli etkinlikler olarak değerlendirmiş ve bu tür çizimleri çocuğun özümseme sürecinin bir parçası olarak görmüştür. Resmin terapötik amaçla kullanılabileceği fikri de bu bağlamda Piaget’in özümseme kavramı ile paralellik göstermektedir. Çocuklar, çizimlerini kimi zaman yaşadıkları önemli olayları tekrar canlandırmak için kullanarak

bu eyleme işlevsel bir boyut da kazandırır. Piaget (1969) aynı zamanda, çocuk resimlerini dış dünyayı temsil etmeye yönelik bir çaba olarak da değerlendirmiştir.

Capurso ve arkadaşları (2022), İtalya’da 7-13 yaş aralığındaki çocuk ve ergen öncesi katılımcılardan (n = 900) karantina döneminde yaşamlarından bir anı çizmeleri istenmiştir. Çalışmaya katılan okul öncesi çocuklar arasında tespit edilen yüksek orandaki kendini ifade edememe durumu, zorunlu yalnızlık, fiziksel temas eksikliği karantina sürecinde yaşanan zorlukları işaret etmektedir. Araştırmaya katılan çocukların çoğu, kendilerini renkli ve tam vücut figürlerle temsil etmişlerdir; ancak daha büyük yaştaki öğrencilerin çizimlerinin neredeyse yarısında benlik figürü ya hiç yer almamış ya da yüzü görünmeyen şekilde temsil edilmiştir. Çocukların kendilerini çizim yoluyla ifade etmeleri sayesinde yapılabilmiş olan bu çalışma, aynı zamanda çocukların çizdikleri resimlerin incelenmesinin akademik ve sosyal önemini de vurgular niteliktedir.

20. yüzyılın başlarında bir grup araştırmacı çocukların kendiliğinden çizdikleri resimleri toplayarak, bunları tanımlamaya ve sınıflandırmaya yönelik çalışmalar yapmışlardır. Bu çalışmalarla çizimin bazı temel kullanımlarını belirlemişlerdir. Resimçizmek, çocuklarda fikirlerin üretilmesine ve geliştirilmesine yardımcı olur, fikirleri, gözlemleri ve ilişkileri netleştirir; kavramları temsil ve analiz eder, anlayışı geliştirir ve ayrıca başkalarıyla iletişim kurma yollarından birisidir. Bu bakış açısı çizimin çocukların yaşamlarının erken evrelerinde iletişimlerini geliştirmede neden yararlı olduğunu açıklamaktadır. Çocuk çizimleri tanımları genel olarak bilişsel, duygusal ve dil gelişimi alanlarını içermektedir. Bilişsel açıdan, çocuklara dünyalarını düşünme, bilme ve keşfetme konusunda yol gösteren bir eylem; duygusal açıdan çocukların duygularını ifade etmelerine ve geliştirmelerine olanak sağlayan bir aracı ve dilsel olarak da çocuklara görsel dillerini geliştirmeleri için fırsatlar sunan bir araç olarak açıklanmıştır (Edwards, 2016). MacDonald (2009), yapmış olduğu araştırmada çocukların çizimlerinin hayal gücü ile yaşanmışlık arasında köprü görevi gördüğünü; çocukların geçmiş yaşantılarının çizimlerine yansıyabileceğini belirtmiştir. Bu düşünceden yola çıkılarak çocuğun sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik durumlarının yapmış oldukları resimlere yansımaları da incelenmiştir. Kerschensteiner, 1905 yılında çocuk resimleri üzerinde yürüttüğü çalışmada, çocuk resimlerini yaşa göre üç temel kategoride sınıflandırmıştır. Bu kategoriler; şematik temsiller, görsel (gözleme dayalı) çizimler ve üç boyutlu mekân algısını içeren resimlerdir (Yavuzer, 2016). Bunun yanı sıra, Klepsch ve Logie (1982),

Çocuklar Çizer ve Anlatır (*Children Draw and Tell*) adlı eserlerinde çocukların çizimlerinde görülen hatları psikolojik açıdan üç farklı yönden değerlendirmişlerdir. Bu değerlendirme ölçütleri; çizimin boyutu, abartılmış çizgilerin varlığı ve bazı çizgilerin eksik bırakılması yönündedir.

Yavuzer (2012) ise çocuk çizimlerinin gelişimini beş ana evrede açıklamaktadır. Bu evreler:

1. *Karalama dönemi*: Çocuğun ilk kez çizgiyle tanıştığı aşamadır. Genellikle iki yaş civarında çocuk eline aldığı kalem, pastel boya, tebeşir ya da benzeri araçlarla yüzeye darbeler uygulayarak iz bırakmaya başlar. Bu süreçte araçların yüzey üzerinde kayması sonucu, çocuk ilk defa çizgi kavramıyla tanışır ve bu da karalama döneminin başlangıcını oluşturur. İlk başlarda motor becerisi temelli olan bu dönem, giderek bilişsel faaliyeti de temsil eder hale gelir ve çocuğun ilk resimleri ortaya çıkar. Bu süreçte karalama veya karmaşık uzunlamasına gibi karalama tipleri olabilir (Yavuzer, 2012).

(Haluk Yavuzer/Resimleriyle Çocuk)

2. *Şema öncesi dönem*: En basit çizgilerle özellikle insanların çizildiği dönemdir. İlk temsili semboller bu evrede gelişir. Figürler genelde çöp adam şeklindedir. Figürlerde görülen özellikler daha çok iribaş figürlerin gelişmemiş bir baş (daire) ve çoğunlukla iki bacak (daireden çıkan iki çizgi) oluştuğu düşünülür. Başta bazen gözler burun ağız bulunur (Malchiodi, 2013).

(Haluk Yavuzer/Resimleriyle Çocuk)

3. *Şematik dönem:* Temsili sembollerle belirli objelerin çizildiği ve yer çizgilerinin belirlendiği dönemdir. Ayrıca resimlerde varlıkların sınıflandırılmasına, karşılaştırılmasına ve sıralanmasına yönelik şemaların geliştiği bir evredir. Bu evrede nesneleri biçim boyut ve renk açısından gruplandırabilme becerileri görülür. (Artut, 2004).

(Haluk Yavuzer/Resimleriyle Çocuk)

4. *Gerçekçilik dönemi:* Çocukların doğada gözlemlediklerini uzamsal biçimde, gerçeğe yakın, renkleri doğru kullanarak çizdikleri dönemdir. Bu dönemde anlatımlarında katılma görülmektedir. Çocukların çizimlerinde insan figürleri, giderek gerçeğe daha yakın biçimlerde tasvir edilmekte; figürler, yalnızca bireysel değil, aynı zamanda toplumsal birer varlık olarak resimlerde yer almaktadır.

(Haluk Yavuzer/Resimleriyle Çocuk)

5. *Görünürde doğalcılık dönemi:* Çocukların çevreye ve insan figürlerine daha eleştirel bakarak farkındalık kazandıkları ve çizdikleri resimlerde ayrıntıları arttırdıkları dönemdir (Yavuzer, 2012).

(Haluk Yavuzer/Resimleriyle Çocuk)

Bu gelişim evrelerinde çocuklar, çizimlerine basit ve ilkel hatlarla başlarlar. Zamanla çizgilerindeki zayıf fakat özgür yapıdan sıyrılarak, içinde bulundukları kültürün ve toplumun estetik anlayışına daha fazla uyum gösterme eğilimi sergilemektedirler. Bu uyum sürecinde özellikle yetişkin yönlendirmeleri ve okul ortamı belirleyici bir rol oynamaktadır. Pek çok birey için resim, keyifli bir etkinlik olarak benimsenmiş olsa da, bazı çocukların erken yaşlarda bu becerilerini kaybetmesinin temelinde, okul sisteminin onları belirli tekniklere zorlaması yatmaktadır. Bu durum, resmin doğal ifadesinden uzaklaşıp karmaşık ve beceri odaklı bir uğraşa dönüşmesine neden olabilir. Ancak zamanla bu ifade biçimi, bireysel özelliklerin öne çıktığı ve kültürel etkileşimi besleyen sanatsal bir karakter kazanabilir (Sabancılar, 2007).

118

Okul öncesi çocukların analitik çizimlerini anlamak için eser sahipleriyle diyalog kurmak da önemlidir. Podobnik, Jerman & Selan (2024) tarafından yapılan çalışmada, pedagoji öğrencilerinin bir okul öncesi çocuğunun çizim örneğini yorumlama becerileri incelenmiştir. Altı yaşındaki bir kız çocuğunun analitik çizimi örneğinden yola çıkarak katılımcılara (n = 226) uygulanmak üzere bir anket tasarlanmıştır. Anket aracılığıyla, öğrencilerin çizimin içeriğini ve çocuğun analitik çizimde ifade ettiği niyetleri yorumlama becerilerini, ayrıca çocuğun çizimini yorumlamalarına en çok neyin yardımcı olacağına dair görüşlerini değerlendirilmiştir. Sonuçlar, çocukla diyalog kurmadan bu tür analitik çizimleri anlamamanın, yorumlamamanın ve değerlendirmenin son derece zor olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, çocukların yaptıkları resimlerin incelenebilmesi adına kalifiye pedagogların yetiştirilmesi de önemlidir.

Erken çocukluk dönemine ait çocuk resimleri, gelişim ve öğrenme süreçlerine ilişkin önemli ipuçları sunar. Özellikle şema öncesi dönemdeki çocukların resimlerinde görülen gelişimsel özelliklerin belirlenmesi ve bu özellikler doğrultusunda yapılacak pedagojik yönlendirmeler, çocukların yaratıcı ve sanatsal gelişimini desteklemek açısından büyük önem taşımaktadır (Metin & Aral, 2012).

Bu düşünceden hareketle araştırmada çocuklara hiçbir konu kısıtlaması yapılmaksızın istedikleri resimleri çizebilecekleri belirtilmiş ve özel ve devlet okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 5 yaş çocuklarının serbest resim çalışmalarının gelişimsel çizim becerileri açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Devlet ve özel okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocukların çizdikleri serbest resimlerde gelişimsel çizim becerileri açısından fark var mıdır?
2. Devlet ve özel okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocukların çizdikleri serbest resimlerde ortaya çıkan kategoriler açısından fark var mıdır?

119

1. YÖNTEM

1.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, mevcut durumu betimlemek ve belirli değişkenler arasındaki olası ilişkileri analiz edebilmek amacıyla betimsel tarama modeli tercih edilmiştir. Betimsel tarama modeli, mevcut durumun sistematik biçimde tanımlanmasını, bu durumun belirli ölçütlerle karşılaştırılmasını ya da olaylar arasındaki ilişkilerin incelenmesini mümkün kılan bir yöntemdir (Cohen, Manion & Morrison, 2007). Araştırma kapsamında, devlet ve özel okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 5 yaş grubundaki çocukların serbest resim etkinlikleri yoluyla gelişimsel çizim becerileri değerlendirilmiştir.

1.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın evrenini, Konya il sınırları içerisinde bulunan özel ve devlet okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 5 yaş grubu çocukların gerçekleştirdiği serbest resim çalışmaları oluşturmaktadır. Çalışmanın yapıldığı eğitim yılında, Türkiye’de özel okulda eğitim gören öğrencilerin oranı %8’di (Milli Eğitim Bakanlığı 2018). Bu oran, 2023-2024

eğitim yılında %8,7'ye yükselmiştir ve yükselişini korumaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı, 2024). Dolayısıyla, özel ve devlet eğitim kurumlarındaki akademik farkların araştırılarak ortaya konması giderek daha fazla önem kazanmaktadır.

Çalışma grubunun belirlenmesinde, amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Bu örnekleme yöntemi, araştırma problemini etkileyebilecek farklı durumların ve özelliklerin örneklem içinde mümkün olduğunca geniş yelpazede temsil edilmesini amaçlamaktadır (Büyüköztürk, 2014). Bu doğrultuda, örneklem grubunu özel ve devlet okul öncesi kurumlarında eğitim görmekte olan, 5 yaşındaki toplam 60 çocuk oluşturmaktadır.

Tablo 1. Araştırmaya Dahil Edilen Çocukların Cinsiyet ve Kurum Dağılımları

Okul Türü	Kız	Erkek	Toplam
Devlet	17	13	30
Özel	17	13	30
Toplam	34	26	60

Tablo 1'e göre çalışma grubundaki çocukların 34 (%56,6)'ü kız, 26 (%43,4)'sı erkektir. Yine aynı gruptaki çocukların 30'u (%50) özel okulda, 30'u (%50) ise devlet okulunda okul öncesi eğitim kurumlarına devam etmektedir.

120

1.3. Verilerin Toplanması

Uygulama öncesinde ilgili okul müdürleri ile görüşülmüş çalışmanın gönüllülük esasına göre yapılacağı hakkında bilgi verilmiştir. İlgili kurum müdürlerinden alınan gönüllü katılım beyanlarına istinaden çalışma grubunu oluşturan çocukların öğretmenleri ile görüşülüp, uygulamanın yapılacağı gün ve saat kararlaştırılmıştır.

Uygulamada her çocuğa birer adet resim kâğıdı ve istedikleri gibi kullanabilecekleri çeşitli niteliklerdeki boyalar verilmiştir. Uygulama süresince her çocuktan istedikleri resmi yapmaları istenmiş olup; boyaları ve resim kağıdını istedikleri gibi kullanabilecekleri belirtilmiştir. Zaman kısıtlaması yapılmamakla birlikte, konu ve teknik seçimleri çocukların kendisine bırakılmıştır. Uygulama 2017-2018 eğitim öğretim döneminde gerçekleşmiştir. Çocukların çizdikleri resimleri değerlendirmek amacıyla Yavuzer (2012) tarafından oluşturulmuş çocuk resimlerinin gelişimsel evreleri (*Karalama dönemi, şema dönem, şematik dönem, gerçekçilik dönemi ve görünürde*

doğalcılık dönemi) değerlendirme kapsamına alınmış olup, çocukların resimlerinde görülen her bir evre için resimlerine 1 puan verilmiştir.

Bir resim; dairesel karalama veya karmaşık uzunlamasına gibi karalama özellikleri gösteriyorsa 1 puan; insanların çizilmeye başlanması, temsili sembollerin çizilmesi gibi özellikleri gösteriyorsa 1 puan; temsili sembollerle belirli objelerin çizilmesi ve yer çizgileri gibi sınırların belirlenmesi özellikleri gösteriyorsa 1 puan olmak üzere toplam 3 puan üzerinden değerlendirilmiştir.

1.4. Verilerin Analizi

Çalışmaya katılan her çocuğun çizdiği resimler toplam puanları üzerinden değerlendirmeye alınmıştır. Okul türüne göre resim kategorileri için frekans analizi, aralarındaki ilişkilerin anlamlı olup olmadığını anlamak için Korelasyon analizi ve verilerin normal dağılımı sağlamadığında iki değişken arasındaki ortalamaların farklı olup olmadığını gösteren Mann-Whitney U Testi kullanılmıştır (Mann ve Whitney, 1947). Değişkenler arasındaki farklılıkların test edilmesinde anlamlılık düzeyi $P < 0,05$ olarak alınmıştır.

121

2. BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırmada, 5 yaş çocuklarının serbest resim çalışmalarının gelişimsel çizim becerileri açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu bölümde örnekleme alınan çocukların gelişimsel açıdan çizim becerilerinin düzeylerine göre analiz sonuçları verilmiştir.

Aşağıda yapılan resimlerin okul türüne göre aldığı puanların ve resim kategorilerinin frekans tabloları verilmiştir.

Tablo 2. Okul Türüne Göre Resimlerin Aldığı Puanlar

Okul Türü		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif %
Devlet	1	10	33,3	33,3	33,3
	2	17	56,7	56,7	90,0
	3	3	10,0	10,0	100,0
	Toplam	30	100,0	100,0	
	1	6	20,0	20,0	20,0
	2	12	40,0	40,0	60,0
	3	12	40,0	40,0	100,0

Toplam	30	100,0	100,0	
--------	----	-------	-------	--

Tablo 2'nin sonucuna göre devlet okulunda öğrenim gören öğrencilerin çoğunlukla 1-2 puan, özel okulda öğrenim gören öğrencilerin çoğunlukla 2-3 puan aldıkları görülmektedir. Yavuzer'in (2016) çizim becerileri sınıflamasına göre devlet okuluna giden 5 yaş çocuklarının %33,3'ü çizim becerileri açısından karalama evresinde, %56,7'si şema evresinde, %3'ü ise şematik dönemde yer almaktadır. Bu sonuca karşılık özel okula giden 5 yaş çocuklarının %6'sı çizim becerileri açısından karalama evresinde, %12'si şema evresinde ve %12'si de şematik dönemde yer almaktadır. Özel okullarda yürütülen görsel-sanatsal faaliyetlere ayrılan süre ve faaliyetlerin çeşitliliği çocukların gelişimsel çizim becerilerini etkilemiş olabileceği düşünülmektedir. Okul öncesi eğitimcilerin görsel sanatlar öz-yeterlik inançları ve alan bilgisi, pedagojik tercihlerini etkilemektedir. Erken çocukluk eğitimcileri, çocukların görsel sanatları öğrenmesini ve katılımını etkili bir şekilde desteklemek için gereken özgüven, beceri ve bilgiden yoksun olduklarında, çocukların görsel sanatlar alanındaki öğrenimi kısıtlanabilir. Bu durum, sonraki nesillerin görsel dillere erişim hakkının engellendiği olumsuz bir etki döngüsüne yol açabilir (Lindsay, 2021)

122

Tablo 3. Okul Türüne Göre Resimlerin Kategorileri

Okul Türü		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif %
Devlet	Aile	9	30,0	30,0	30,0
	Arkadaş	5	16,7	16,7	46,7
	Canavar/Uzaylı	2	6,7	6,7	53,3
	Doğa	3	10,0	10,0	63,3
	Ev	3	10,0	10,0	73,3
	İnsan	3	10,0	10,0	83,3
	Kahramanlar	2	6,7	6,7	90,0
	Okul-Sınıf	2	6,7	6,7	96,7
	Park	1	3,3	3,3	100,0
	Toplam	30	100,0	100,0	
Özel	Aile	4	13,3	13,3	13,3
	Aktivite	4	13,3	13,3	26,7
	Arkadaş	5	16,7	16,7	43,3

Canavar/Uzaylı	1	3,3	3,3	46,7
Doğa	1	3,3	3,3	50,0
Ev	1	3,3	3,3	53,3
Hayvan	1	3,3	3,3	56,7
İnsan	4	13,3	13,3	70,0
Kahramanlar	5	16,7	16,7	86,7
Okul-Sınıf	1	3,3	3,3	90,0
Park	1	3,3	3,3	93,3
Trafik-Araba	2	6,7	6,7	100,0
Toplam	30	100,0	100,0	

Tablo 3'ün sonucuna kategori bazında bakıldığında devlet okulunda öğrenim gören öğrencilerin 9 farklı kategoride, özel okulda öğrenim gören öğrencilerin 12 farklı kategoride resim yaptıkları gözlemlenmiştir. Devlet okuluna giden çocuklar “*aile, arkadaş, canavar/uzaylı, doğa, ev, insan, kahramanlar, okul-sınıf ve park*” kategorisinde resimler çizerken; özel okula giden çocuklar bu 9 kategoriye ek olarak “*aktivite, hayvan ve trafik-araba*” kategorilerinde de resimler çizmişlerdir. Kategori bazında devlet okulunda en çok “*aile*” teması çizilirken özel okulda “*arkadaş ve kahramanlar*” kategorileri en çok çizilen resimler arasında yer almaktadır.

123

Paktuna'ya göre kuş figürleri çoğunlukla mutlu temalarda, kelebek de hayali sevgi ve güzellik aramayı çağrıştırmaktadır (2003). Bu ifadelerden yola çıkarak hayvan çizimlerinin genellikle olumlu duyguları çağrıştırdığı görülmektedir. Özel okula giden çocukların hayvan kategorisinde de çizimler yapması genel duygu-durumlarının olumlu olabileceğini göstermektedir.

Tablo 4. Okul Türüne Göre Resimlerin Kategorileri

		Puan	Okul Türü	Kategori	Cinsiyet
Puan	Pearson Korelasyonu	1	,302*	,552**	,067
	Önemli (2 kuyruklu)		,019	,000	,611
	N	60	60	60	60
Okul Türü	Pearson Korelasyonu	,302*	1	,159	,000
	Önemli (2 kuyruklu)	,019		,224	1,000
	N	60	60	60	60

Kategori	Pearson Korelasyonu	,552**	,159	1	,245
	Önemli (2 kuyruklu)	,000	,224		,059
	N	60	60	60	60
Cinsiyet	Pearson Korelasyonu	,067	,000	,245	1
	Önemli (2 kuyruklu)	,611	1,000	,059	
	N	60	60	60	60

*. Korelasyon 0,05 düzeyinde (2 kuyruklu) anlamlıdır.

**. Korelasyon 0,01 düzeyinde (2 kuyruklu) anlamlıdır.

Tablo 4'te çıkan korelasyon analizi sonucuna göre okul türü ile puan arasında 0,302 düzeyinde pozitif bir ilişki ve %95 düzeyinde anlamlılık olduğu görülmektedir. Puan ile kategori arasında 0,552 düzeyinde pozitif bir ilişki ve %99 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre özel okula giden çocukların gelişimsel çizim becerileri açısından aldıkları toplam puanın devlet okula giden çocukların aldığı toplam puandan daha fazla olduğu görülmektedir.

2.1. Normallik Testi

Aşağıdaki tabloda yapılan resimlerin okul türüne göre normallik dağılımları sonucu verilmiştir.

124

Tablo 5. Okul Türüne Göre Resimlerin Normallik Dağılımları

Okul Türü	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	İstatistik	df	Sig.	İstatistik	df	Sig.
Puan Devlet	,312	30	,000	,772	30	,000
Özel	,253	30	,000	,796	30	,000

a. Lilliefors Önem Düzeltmesi

Tablo 5'te çıkan sonuca göre anlamlılık değerleri $p=0.05>0$ olduğundan dolayı verilerin normal dağılmadığı gözlemlenmiştir.

2.2. Mann-Whitney U Testi

Mann-Whitney U Testi veriler normal dağılımı sağlamadığı durumlarda iki değişken arasındaki ortalamaların farklı olup olmadığını gösteren parametrik olmayan bir testtir. Aşağıda resimlerin aldığı puanların Mann-Whitney U Testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 6. Okul Türüne Göre Resimlerin Normallik Dağılımları

	Okul Türü	N	Ortalama Sıralama	Sıralamaların Toplamı
Puan	Devlet	30	25,70	771,00
	Özel	30	35,30	1059,00
	Total	60		

İstatistikler^a	
	Puan
Mann-Whitney U	306,000
Wilcoxon W	771,000
Z	-2,305
Asymp. Sig. (2-tailed)	,021

a. Değişkeni Gruplandırma: Okul Türü

Tablo 6'nın sonuçlarına baktığımızda anlamlılık değeri 0,021 olarak gözlemlenmiştir. $p = 0,05 > 0,021$ olduğundan dolayı okul türüne göre alınan puanlar arasında anlamlı bir fark olduğu söylenebilir.

125

SONUÇ VE ÖNERİLER

5 yaş çocuklarının serbest resim çalışmalarının gelişimsel çizim becerileri açısından incelendiği bu araştırma sonucunda, özel okula devam eden çocukların gelişimsel çizim becerilerinden daha yüksek puan aldıkları ve daha çeşitli kategorilerde resim çizdikleri görülmüştür. Bu bulgu, özel okul ortamlarının çocuklara daha çeşitli görsel ve sanatsal uyarıcılar sunduğu, bu sayede çocukların farklı temalarda çizim yapma becerilerinin desteklendiği şeklinde yorumlanabilir. Araştırma bulguları, çocukların çevrelerinde gözlemledikleri nesne, olay ve olguları resimlerine aktardıklarını ve çevresel deneyimlerin çizim becerileri üzerinde doğrudan etkili olduğunu göstermektedir. Cox (2005), çocukların çizimlerinin bilişsel gelişim süreçleriyle doğrudan ilişkili olduğunu ve çevresel etkileşimlerin bu süreci önemli ölçüde etkilediğini vurgulamaktadır. Benzer şekilde, Matthews (1999) çocukların çizim gelişiminin sadece yaşla sınırlı olmadığını, aynı zamanda kültürel ve sosyal çevreyle etkileşimlerinin de belirleyici olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla çocukların ne kadar çeşitli deneyimlerle karşılaştıkları sanatsal üretimlerinin zenginliğini ve gelişimsel düzeyini doğrudan etkilemektedir. Aynı zamanda, görsel sanat eğitiminin, çocukların akranlarıyla sosyal iletişim

geliştirmelerinde, potansiyellerine veya bilişsel becerilerine yönelik öz-yeterlik kazanmalarında ve okul çalışmalarına motivasyonlarında önemli avantajlar sağladığı araştırmalarda ortaya konmuştur (Conway, 2019; Lee ve Lee, 2021; Feraco, Resnati & Fregonese, 2023).

Araştırma sonuçları, özel okul ortamlarının sunduğu imkanların gelişimsel çizim becerileri üzerindeki olumlu etkisini gösterse de bu durum, devlet okullarında öğrenim gören çocukların potansiyelinin göz ardı edilmesine neden olmamalıdır. Bu bağlamda, devlet ve özel okullarda uygulanan görsel ve sanatsal faaliyetlerin içeriği, bu faaliyetlere ayrılan süre, kullanılan materyallerin çeşitliliği ve çocukların sanatla etkileşim kurma sıklığı gibi unsurların karşılaştırmalı olarak incelenmesi, ileri araştırmalar için önemli alanlar sunmaktadır. Ayrıca, ailelerin çocuklara sağlayabildikleri çevresel koşullar, ailenin kültürel sermaye düzeyleri ve ebeveynlerin sanatla kurdukları ilişki düzeyleri de çocukların sanatsal gelişimlerini etkileyen faktörler arasında yer almaktadır (Eisner, 2002; Golomb, 2004). Dikkat çekici bir şekilde, akademik zorluklar yaşayan, dezavantajlı ve düşük gelirli çocukların, görsel sanat aktivitelerinden olumlu biçimde etkilenme olasılıkları, sosyo-ekonomik seviyesi daha yüksek olan çocuklara kıyasla olağanüstü derecede yüksektir (Flores, 2020). Sonuç olarak, görsel sanatların, çocukların okul dışı faktörlerinden kaynaklanan akademik başarı farkını kapatmada umut vaat eden bir geleceği bulunmaktadır (Deer vd., 2024)

Bütün çocukların gelişimsel çizim becerilerini eşit düzeyde geliştirebilmeleri için uygun ortam, malzeme ve yeterli zaman sağlanmalıdır. Bu noktada özellikle devlet okullarında, sanatsal faaliyetlere daha fazla yer verilmesi ve bu faaliyetlerin nitelik açısından da zenginleştirilmesi gerekmektedir. Çocuk resimleri yalnızca çocukların iç dünyalarını anlamaya yarayan bir araç olarak değil, aynı zamanda onların bilişsel, duygusal ve sanatsal gelişimlerinin bir dışavurumu olarak da değerlendirilmelidir. Sanatsal gelişim, çocukların ifade becerilerini, yaratıcılıklarını ve özgüvenlerini doğrudan destekleyen çok yönlü bir gelişim alanıdır. Bu bağlamda, çizim gelişimi üzerine yapılan bu çalışma, daha geniş kapsamlı araştırmalara zemin hazırlamakta ve eğitim politikaları açısından dikkate alınması gereken bulgular sunmaktadır.

5. ÖRNEK RESİMLER

Devlet Okulu:

Özel Okul:

KAYNAKÇA

- Artut, K. (2004). *Sanat eğitimi kuramları ve yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Artut, K. (2007). *Okul öncesinde resim eğitimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Avcı, S. (2000). *3-12 yaş arası çocukların sanat eğitimi üzerine görüş ve öneriler*. Ankara.
- Batı, D. (2012). 4-12 yaş çocuk resimleri ve onların iç dünyalarının resimlerine yansımaları. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İzmir.
- Bonilla-Sánchez, M. D. R., García-Flores, M. A., Méndez-Balbuena, I., Silva-González, J. G., & Ramírez-Arroyo, E. V. (2022). The benefits of role play in the development of drawing in preschool children. *Frontiers in psychology*, 13, 1010512.
- Büyüköztürk, Ş. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi. 18. Basım. Ankara.
- Cannoni, E., Pinto, G., & Bombi, A. S. (2023). Typical emotional expression in children's drawings of the human face. *Current Psychology*, 42 (4), 2762-2768.
- Capurso, M., Buratta, L., & Mazzeschi, C. (2022). Primary and middle-school children's drawings of the lockdown in Italy. *Frontiers in Psychology*, 13, 982654.
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2007). *Research methods in education*. Sixth Edition. New York: Routledge.
- Conway D. (2019). Benefits of implementing visual arts for elementary school students.
- Cox, M. V. (2005). *The pictorial world of the child*. Cambridge University Press.
- Deer, G., Wu, H., Zhang, L., Tadesse, E., Khalid, S., Duan, C., & Gao, C. (2024). Effect of out-of-school visual art activities on academic performance. The mediating role of socioeconomic status. *Plos one*, 19 (5), e0298901.
- Edwards, B. (2016). *Analysis and interpretation of children's drawings*. Fourth Edition. California: Penguin Putnam.
- Einarsdottir, J., Dockett, S. & Perry, B. (2009). Making meaning: children's perspectives expressed through drawings. *Early Child Development and Care*. 179 (2). 217-232.

- Eisner, E. W. (2002). The arts and the creation of mind. *Yale University Press*.
- Feraco T., Resnati D., Fregonese D. et al. An integrated model of school students' academic achievement and life satisfaction. Linking soft skills, extracurricular activities, self-regulated learning, motivation, and emotions. *Eur J Psychol Educ* 38, 109–130 (2023).
- Flavell, H. J. (2019). El desarrollo Cognitivo. Scarborough: Antonio Machado Libros.
- Flores R. L. (2020). Urban kindergarten parents' beliefs about exposure to music and art and early learning. *Creative Education*, 11(6), 885–897.
- Golomb, C. (2004). The child's creation of a pictorial world. Lawrence Erlbaum Associates.
- Harris, P. L. (2021). Early constraints on the imagination: The realism of young children. *Child Development*, 92(2), 466-483.
- Hickey-Moody, A., Horn, C., Willcox, M., Florence, E. (2021). Seeing: visually analysing children's art. arts-based methods for research with children, 49-79.
- Kindap, S. (2005). Çocuk çizimlerinde temsil ve ifade. *Türk Psikoloji Dergisi*, 25-43. 129
- Lee H., & Lee M. J. (2021). Visual art education and social-emotional learning of students in rural Kenya. *International Journal of Educational Research*, 108, 101781.
- Lindsay, G. (2021). Visual arts pedagogy in early childhood contexts: The baggage of self-efficacy beliefs, pedagogical knowledge and limited pre-service training. *Australasian Journal of Early Childhood*, 46 (1), 80-92.
- MacDonald, A. (2009). Drawing stories: The power of children's drawings to communicate the lived experience of starting school. *Australasian Journal of Early Childhood*, 34(3), 40-49. <https://doi.org/10.1177/183693910903400306>
- Malchiodi. (2013). *Çocuk resimlerini anlamak*. İstanbul: Nobel Yayınları.
- Mann, H. B., & Whitney, D. R. (1947). On a test of whether one of two random variables is stochastically larger than the other. *The annals of mathematical statistics*, 50-60.
- Matthews, J. (1999). The art of childhood and adolescence: The construction of meaning. Routledge.

- Metin, Ş. Ve Aral, N. (2012). Dört-yedi yaş çocuklarının resim gelişim özelliklerinin incelenmesi. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*. 1(2).
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). ‘Millî Eğitim İstatistikleri 2017-2018’
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2024). ‘Millî Eğitim İstatistikleri 2023-2024’
- Paktuna, Keskin, S. (2003). *Çöp çocuk: çocuk resimlerindeki giz*. Ankara: Boyut Yayıncılık.
- Piaget, J. (1969). *Mental imagery in the child*. Newyork: Basic Book.
- Podobnik, U., Jerman, J., & Selan, J. (2024). Understanding analytical drawings of preschool children: the importance of a dialog with a child. *International Journal of Early Years Education*, 32(1), 189-203.
- Sabancılar, D. (2007). Türkiye’de sanat eğitimi algılamaları. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Saito, A., Hayashi, M., Takeshita, H., & Matsuzawa, T. (2014). The origin of representational drawing: A comparison of human children and chimpanzees. *Child Development*, 85(6), 2232–2246.
- Yavuzer, H. (2012). *Resimleriyle Çocuk*. 12. Basım. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer. (2016). *Resimleriyle Çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.